

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLİM TARİHİ ANABİLİM DALI
BİLİM TARİHİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EL-İDRÎSÎ VE *NUZHATÜ'L-MÜŞTÂK* ADLI
ESERİNİN UZAK DOĞU İLE İLGİLİ
BÖLÜMÜNÜN ÇEVİRİ VE YORUMU

MUHAMMAD ASHRAF SARIP

140141005

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ DETLEV QUINTERN

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü **Bilim Tarihi** Anabilim Dalı yüksek lisans programı **140141005** numaralı öğrencisi **Muhammad Ashraf SARIP**'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**El-İdrîsî ve Nuzhatü'l-Müştâk Adlı Eserinin Uzak Doğu İle İlgili Bölümünün Çeviri ve Yorumu**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **26.03.2018** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Detlev QUINTERN

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Peter STARR

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Ernst STRUCK

(Jüri Üyesi)

Türk-Alman Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammad Ashraf SARIP

DÜZELTME METNİ

1. Transkripsiyon düzeltildi;
2. Tez başlığı değiştirildi;
3. Sonuç düzenlendi;
4. Çeviri düzeltildi;
5. İdrisinin hayatı hakkındaki bilgiler ve coğrafya hakkındaki en eski kayıtlar dahil edildi.

TEŞEKKÜR

Pek çok insan ve kurumun tavsiye ve katkıları olmaksızın bu tezi yazmak kolay olmazdı.

Öncelikle, bu fırsatı tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Detlev Quintern'e minnettarlığımı ifade etmek üzere değerlendirmek isterim. Tavsiyeleri ve teşviki, tezim için kullanmak üzere kaynak temini ve yoğun çalışma programına rağmen zaman ayırıp tez taslağımı değerlendirmesi son derece faydalı olmuştur. Kitaplarını başvuru kaynağı olarak kullanmak üzere çalışma odasını her zaman bana açık tutmuştur. Dürüst olmak gerekirse, kendisinin rehberliği olmasa bu tez yalnızca bir kağıt yumağı olarak kalırdı. Kendisine hürmetlerimi sunuyorum.

Tezim için gerekli kaynakları bulmak fevkalade zahmetli bir işti. Bu nedenle, ihtiyaç duyduğumda kitap koleksiyonlarına erişim imkanı sağlandığı için Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'ne; araştırma yapmama ve çalışma alanımla ilgili olarak Prof. Dr. Fuat Sezgin tarafından yayınlanan koleksiyonlardan istifade etmeme yardımcı olan Prof. Dr. Fuat Sezgin Bilim Tarihi Araştırma Vakfı kütüphane yetkilisi Sn. Gürsel Aksoy'a teşekkür ederim.

Ayrıca bu konu üzerinde çalışma fikrini verdiği ve başından itibaren desteğini esirgemediği için Dr. Öğr. Üyesi Peter Starr'a; tezimi akademik kariyerimin sonraki aşamalarına hazırlık olarak sunulabilir hale getirmeme destek olduğu için Türk Alman Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ernst Struck'a; bazı kelime ve pasajları anlama ve çevirme konusunda karşılatığım zorlukları aşmama yardımcı olduğu için Dr. Said Sabbagh'a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın en fazla çaba gerektirmiş olan kısmı tercüme aşamasıdır. Rawda El Hajji ilgili metnin Arapça'dan İngilizce'ye tercüme edilmesi sürecinde beni hiç yalnız bırakmamış; fedâkârâne desteğini esirgememiş; ihtiyaç anında destek için daimi hazır bulunmayı bilmiştir. Tüm olumlu eleştiriler onun hanesine tüm olumsuz eleştiriler benim haneme yazılmalıdır.

Ayrıca Prof. Mustafa Kacar'a nazik desteği ve anlayışı; Prof. Dr. Fuat Sezgin Araştırma Vakfı ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne yüksek lisans çalışmamı sürdürme imkanı dolayısıyla teşekkür etmek isterim.

Son olarak ebeveynim Soraida Sarip ve Allan Sarip'e; kardeşlerim: Amer Nassare, Ahmad Nizam, Abdul Jaloud ve Nawwal Nasreena'ya; yükseköğrenimim konusunda beni teşvik etmiş olan rahmetli dedeme; gösterdikleri anlayış ve duaları için yakınlarıma şükranlarımı sunuyorum.

EL-İDRÎSÎ VE NUZHATÜ'L-MÜŞTÂK ADLI ESERİNİN UZAK DOĞU İLE İLGİLİ BÖLÜMÜNÜN ÇEVİRİ VE YORUMU

ÖZET

Bu yüksek lisans tezi, 8'inci ve 12'inci yüzyıllar arasından günümüze ulaşan gerek coğrafya ve haritacılık alanındaki çalışmalara gerekse seyahatnamelere dayanarak Uzak Doğu'ya dair ilk İslâm bilgi birikimini konu edinmektedir. Bu çerçevede, Batlamyus *Coğrafyası*, Hintlilerin *Sindhindi* ve İslâm-öncesi Pers emperyal girişimleri gibi coğrafya temalı İslâm-öncesi çalışmaların Orta Çağ İslâm düşünürlerini nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. İbn Hurdâzbih (ö. 912), Mervezî (ö. 850), Ya'kûbî (ö. 897), en-Nedîm (10.asır), Harizmî (ö. 850), Mes'ûdî (ö. 956), Sîrâfî, (10.asır), Ibn Havkâl (ö. 977), Muğaddesî (ö. 991) ve Endelüsî'nin (ö. 1070) eserlerine, bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla, başvurarak Orta Çağ İslâm coğrafya pratikleri ve haritacılık geleneğinin gelişimine ilişkin genel bir değerlendirme sunulmuştur.

Çalışmamızda Sicilyalı âlim Şerîf el-İdrîsî tarafından 12'inci yüzyılda kaleme alınmış ve *Roger'in Kitabı* olarak da bilinen şaheser *Nuzhatü'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk*'ın bazı bölümlerine özel vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda, *Nuzhat*'ın Kral II. Roger'in Şerîf el-İdrîsî'yi Palermo'daki sarayına davetinden başlayıp kendisini bir dünya haritası çıkarmakla görevlendirmesiyle sürüp giden akışı sergilenmiştir. Çalışma kapsamında, *Nuzhat*'ın Uzak Doğu temalı bölümleri Arapça aslından İngilizce'ye (ve Türkçe'ye) tercüme edilmiştir. Son olarak *Nuzhat*'ın söz konusu bölümlerinde adı geçen yerlerin ve etnolojik bölgelerin günümüzdeki mukabillerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak üzere yorum ve değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İslâm Coğrafî Bilimi, Haritacılık, Nuzhatü'l-Müştâk, Roger'in Kitabı, Kral II. Roger, Coğrafya, Batlamyus, Sindhind, Şerîf el-İdrîsî, Uzak Doğu.*

AL-IDRĪSĪ AND A TRANSLATION AND COMMENTARY ABOUT THE FAR EAST FROM HIS *NUZHAT AL-MUSHTĀQ*

ABSTRACT

This thesis paper talks about the earliest Islamic knowledge on the far east based on 8th – 12th century extant works on geography and cartography as well as travel accounts. It shows how pre-Islamic works on geography, e.g. the *al-Ğuğrafiyā* of Ptolemy and the *Sindhind* of the Indians, and imperial practices of the pre-Islamic Persia, influenced the thinkers of medieval Islam. It offers a comprehensive overview on the development of Islamic geographical practices and cartographical traditions in Middle Ages by consulting the works of Ibn Khurdādhbih (d. 912 CE), al-Marwazī (d. 887 CE), al-Ya'qūbī (d. 897 CE), al-Nadīm (fl. 10th century), al-Khwārizmī (d. 850 CE), Al-Mas'ūdī (d. 956 CE), al-Sīrāfī (fl. 10th century), ibn Hauqal (d. 977 CE), al-Muqaddasī (d. 991 CE), al-Andalusī (d. 1070 CE), among others.

The thesis gives an special emphasis on some parts of *Nuzhat al-Mushtāq fī ikhtirāq al-āfāq* also known as *Book of Roger*, a magnum opus written by a 12th century Sicilian scholar, al-Sharīf al-Idrīsī. The progression of *Nuzhat*, which started upon the invitation of King Roger II of al-Sharīf al-Idrīsī to his court in Palermo and the commissioning of the latter to make a map of the world, is also shown in this endeavor. The sections of *Nuzhat* that talk about the far east are translated from its original language to Turkish and English. And finally, a commentary part is written to further understand the modern-day names of places and ethnological parts mentioned in *Nuzhat*.

Keywords: *Islamic Geography, Islamic Cartography, Nuzhat al-Mushtāq, Book of Roger, King Roger II, al-Ğuğrafiyā, Ptolemy, Sindhind, al-Sharīf al-Idrīsī, Far East.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
ARAPÇA TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. ARAP-İSLÂM COĞRAFÎ BİLİMLERİ TARİHİ	9
1.1. ŞERÎF EL-İDRÎSÎ'NİN HAYATI VE ÇALIŞMALARI	18
İKİNCİ BÖLÜM	29
2. NUZHATÜ'L-MÜŞTÂK FÎ İHTİRÂK EL-ÂFÂK'IN 1. İKLİM'İN 9. VE 10. BÖLÜMLERİ'NİN ARAPÇA'DAN TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ	29
2.1. BİRİNCİ İKLİM'İN DOKUZUNCU BÖLÜMÜ	29
2.2. BİRİNCİ İKLİM'İN ONUNCU BÖLÜMÜ	43
2.3. İKİNCİ İKLİMİN ONUNCU BÖLÜMÜ	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	81
3. COĞRAFÎ YORUM VE ETNOGRAFİK DEĞERLENDİRME.....	81
3.1. ÜLKELER, ADALAR VE ŞEHİRLERİN TANITIMI.....	81
3.2. ETNOGRAFİK DEĞERLENDİRME	102
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA	114
EKLER.....	118

ÖNSÖZ

Uzak Doğu öteden beri bir iş ve ticaret merkezidir. Ortaçağlarda Arap tüccarlar müreffeh Uzak Doğu'dan elde edilen zenginlik karşılığında zorlu ve tehlikeli denizlerde binlerce millik mesafeleri kat edecek derecede gözüpektiler. Fakat Uzak Doğu hakkında Ortaçağ İslâm dünyasının bilgi ve kavrayışını ortaya çıkaracak çok az sayıda araştırma yapılmıştır. Bu sebeple tezimizin amacı İslam bilginlerinin Uzak Doğu'ya dair çalışmalarının ihya edilmesi ve gün ışığına çıkarılmasına katkı sağlamak ve mevcut boşluğu gidermektir. Dolayısıyla çalışmamızda 12.yüzyılın meşhur coğrafyacısı Şerif el-İdrîsî ve *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* adlı eserine ihtimam gösterilmiştir.

Bu çalışma boyunca kullanımı benimsenecek olan “Uzak Doğu” terimi bugünkü Çin'in doğu kesimine yani Japonya, Kuzey Kore, Güney Kore, Malezya, Tayvan, Filipinler, Brunei, Endonezya, Laos, Kamboçya, Singapur ve Vietnam'ı kapsayan bölgeye işaret etmektedir. Çalışma kapsamında, Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* adlı eserinden esas olarak Uzak Doğu'yu kapsayan 1.İklim'in 9. ve 10. Bölümleri ile 2. İklim'in 10. Bölümü bütünüyle Arapça aslından İngilizce'ye ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Makbul Ahmed'in (Maqbul) “India and the Neighboring Territories in the Kitâb *Nuzhat al-Mushtâq fî khtirâq al-Āfâq* of Al-Sharîf al-Idrîsî” başlıklı ve Güney Asya'ya yoğunlaşan çalışmasında yer alan nüshadan ve yalnızca 1.İklim'in 9'uncu ve 10'uncu bölümleri ile 2.İklim'in 10'uncu bölümlerinin bazı kısımları tercüme edilmiştir. Bu, Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* adlı eserinin ilgili bölümlerine ilişkin ilk tercüme girişimdir. Çalışmamızı özgün ve okunmaya değer yapan şey de budur. Bu çalışmada başvuru kaynağı olarak eserin Paris Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 2221 Numaralı Arapça Elyazması kullanılmıştır. Maqbul, *Bodleian, Pococke 375; Bodleian, Greaves 42; Bibliothèque Nationale, Paris No. 2222; British Museum, Supplement 685, Or. 4636* ve 1592'de Roma'da yayınlanan muhtasar nüshası gibi mevcut diğer

elyazmalarına kıyasla Şerif El-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk* eserinin mevcut en iyi durumdaki nüshası olduğu kanaatindedir.¹

Bu çalışmada, Şerif el-İdrîsî'nin söz konusu eseriyle karşılaştırılmak ve metnin içeriğini anlamak amacıyla; yazarı bilinmeyen ya da bazı araştırmacılarca Sûlaymân et-Tâcir'e atfedilen *Ahbâr Sîn ve'l-Hind* (Account of China and India), Ebu Zeyd El-Hasan'ın *Silsiletü't-Tevârih* (The Chain of Histories), İbn Hurdâzbih'nin *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* (Book of Routes and Provinces), bilinmeyen bir 10.asır yazarının eseri *Hudûdü'l-Âlem* (The Regions of the World), Mes'ûdî'nin *Mürücü'z-Zeheb ve Ma'âdinü'l-Cevher* (Meadows of Gold and Mines of Gems), yazarı bilinmeyen *Kitâbü'l-'Acâ'ib* (An Eleventh Century Egyptian Guide to the Universe: Book of Curiosities), Şerefü'z-zamân Tâhir Mervezî'nin Vladimir Minorsky tarafından İngilizceye tercüme edilen *On China, The Turks and India* (*Ebvabü fi's-Sîn ve't-Türk ve'l-Hind Müntehabatü*), İbn Batûta'nın *Seyahatname* (*Rihle*) ve İbn Mâcid'in *Kitâbü'l-Fevâ'id fi Uşûli 'İlmi'l-Baħr ve'l-Kavâ'id* gibi mevcut ortaçağ Arapça kaynaklarından, bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla, yararlanılmıştır. Ek olarak, *Marco Polo Seyahatnamesi* ve Chau Ju-Kua'nın *On ikinci ve On üçüncü Yüzyıllarda Çin-Arap Ticareti* temalı çalışması *Chu-fan-chi* gibi İslam dışı yazılı kaynaklara da başvurulmuştur. Ayrıca bölgeye ilişkin söz konusu yazılı kaynak ve incelemelerin güncel yorumlarına değinilmiştir. Bu kaynaklar, *Nuzhatü'l-Müşâtâk*'ı daha iyi anlamak üzere eserde yer alan bilgi ve terminolojinin karşılaştırılmasında kullanılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, zorlu koşullar altında seyahate çıkarak hayatlarını tehlikeye atan ve son derece zahmet verici su ve kara alanlarında aylar, yıllar süren seyahatlerin ardından coğrafya ve haritacılık alanında çalışan diğer araştırmacılara ihtişamlı dış seyahatleri hakkında bilgi ve rehberlik nitelikli sözlü yazılı anlatılarla katkı sağlayan cesaret sahibi Müslümanları tanıtmak ve ruhlarını şad etmektir. Bu çalışmanın umudu ise Müslümanların uzak doğudaki ilk medeniyetlerin geleneksel yaşamları, deniz güzergahları, ticaret yolları, toprakları ve sınırlarını anlamamıza yaptıkları muazzam katkıya ışık tutmaktır.

¹ Maqbul, **India and the Neighbouring Territories**, s. 1.

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 14.yüzyıldan kalma nüshasında yer alan Dünya Haritası.

Şekil 2. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 14.yüzyıldan kalma nüshasında yer alan Birinci (1) İklim Dokuzuncu (9) Bölüm Haritası.

Şekil 3. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 14.yüzyıldan kalma nüshasında yer alan Birinci (1) İklim Onuncu (10) Bölüm Haritası.

Şekil 4. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 14.yüzyıldan kalma nüshasında yer alan İkinci (2) İklim Onuncu (10) Bölüm Haritası.

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
bkz. aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz. yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırınız
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
ö.	Ölüm tarihi
s.	Sayfa/sayfalar
t.y.	Basım tarihi yok
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok

ARAPÇA TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ء	'	ط	ţ
ب	b	ظ	z
ت	t	ع	'
ث	ṯ	غ	g
ج	c	ف	f
ح	ḥ	ق	q
خ	ḫ	ك	k
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	ه	h
س	s	و	v
ش	ṣ	ي	y
ص	ṣ		
ط	ṭ		

GİRİŞ

Uzak Doğu'ya ilişkin coğrafi bilim çalışmaları erken Orta Çağ'da aslından uzaklaşmış durumdadır ve belirgin şekilde yetersizdir. Milattan sonra 1.yüzyılda adı meçhul bir Eski Yunan müellifince kaleme alınan ve Hint Okyanusu'nda denizcilik ve ticaret konusunu inceleyen *Periplus of the Erythraean Sea* adlı çalışma dışında müteakip dönem verimsizdir veya Uzak Doğu hakkında edinilen bilgi önceki dönemlere kıyasla daha azdır. Daha önce Batlamyus dönemi yazılı kaynakları, Orta Asya dağlarından Çin halkının ayırt edici özelliklerine ve batıyla Çin ipeği ticaretine kadar çeşitli konularda bölge hakkında göreceli olarak az miktarda bilgi aktarmışlardır. Orosius da (ö. M.S. 420) Doğu'da, Ganj Nehri'nin Doğu Okyanusu ile buluştuğu yerde başladığını belirttiği Asya hakkında yazmıştır. Onun bölgeye dair aktardığı bilgiler Avrupa'da 8'inci ve 12'inci yüzyıllar arasında giderek aslını kaybetmesine yol açacak şekilde tekrar tekrar kullanılmıştır.² Burada, ipek böceklerinin ilk kez altıncı yüzyıl ortalarında Çin'den Avrupa'ya getirilmiş olduğu nakledilmekteydi. Teofilakt Simokata (Theofilaktos Simokatis) adlı Mısırlı bir Grek 7.yüzyıla ait bir yazısında Türklerle sınırdaş Taugas³ bölgesinden söz eder. Ona göre Taugas halkı hem nüfuz hem nüfus bakımından dünyanın en büyük milletlerinden biridir. Putperest olmakla birlikte adil yasaları vardır. İpek imal eder ve büyük çapta ticari faaliyet yürütürler. Ülkeleri bir nehir tarafından ikiye bölünmüştür. Aynı müellif nehrin her iki yakasında birbirlerine son veren çeşitli rakip devletlerden de söz etmektedir.⁴ Kimble bu olayın Sui ve Ch'en hânedânları arasında Sui hânedânının zaferine ve Çin'i M.S. 588'de hükümdarlığı altında birleştirmesiyle neticelenen savaşa işaret ettiği kanaatindedir.⁵ Erken dönemde Uzak Doğu hakkında bu ilgi çekici bilgiler dışında bölgeye dair bilgisizlik ve müphemlik İslâm medeniyeti Uzak Doğu'ya ulaşınca kadar yüzyıllar boyu sürüp gitmiştir.

² Orosius'un Asya masalına fazlaca güvenmiş olan müellifler arasında Bede (8. yüzyıl), Dicuil (9. yüzyıl), Gerbert (10. yüzyıl), Bremenli Adam (11. yüzyıl) ve on ikinci yüzyılın diğer Hristiyan yazarları vardır. Bkz. Kimble, **Geography in the Middle Ages**, s. 122.

³ Çinliler kastediliyor.

⁴ Kimble, **Geography**, s. 120-122.

⁵ **A.g.e.**, Bkz. Dipnot, s. 122.

Müslümanlar, 15.asrın son yıllarında Portekizlilerin Vasco de Gama öncülüğünde Hint Okyanusu'na ulaşmalarından önce, ortaçağ yüzyılları boyunca halihazırda Hindistan'a ve oradan Çin'e kadar ulaşan tebliğ ve ticaret faaliyetiyle meşguldüler. Hint Okyanusu'nda deniz güzergâhları ve ötesinde karaları hakimiyet altına alarak denizcilikte henüz keşfettikleri hünelerini azami düzeye çıkardılar. Validi'ye göre İslâm'ın Orta Asya'da tüccar zümresinin kalbini kazanma başarısı büyük ölçüde İslâm öncesi dönemin feodal rejimine karşı hissedilen nefretten kaynaklanıyordu.⁶ İslâm'ın Uzak Doğu ile etkileşimi, şu veya bu şekilde, bölgeye ilişkin yepyeni ve övgüye değer bir bilgi üretmiştir.

Fakat bu büyük başarı sağlanmadan önce, ilk Müslüman Arapların deniz seferlerinden ziyade kara üzerinden ticaret kervanlarını tercih ettiklerini not etmek gerekir. Chaudhuri'ye göre, Arap Yarımadası sınırları içinde ve dışında İslâm'ın devletleşme yönünde hızla genişlemesi Müslüman Arapları deniz imkanından istifade etmeye sevk etti.⁷ Deniz yoluyla yapıldığı bilinen ilk sefer, M.S. 636'da, Bahreyn'den Osman es-Sekafî komutası altında Hindistan kıyısında ve Bombay yakınlarındaki Tânah'a yönelik seferdir.⁸ Ömer b. Hattâb, kendi döneminde (634-644), 641 yılında Habeşliler tarafından Arap Yarımadası kıyılarına yönelik saldırıya yapılan misilleme dışında, ordusunu riske atacak her tür deniz seferini reddetmiştir.⁹ Suriye valisi Muaviye Kıbrıs'a saldırı düzenlemek istediğini belirtmiş fakat Ömer bu talebi reddetmiştir. Bununla birlikte, Muaviye'nin talebi hanımını da yanında götürmesi koşuluyla Halife Osman döneminde (644-656) dikkate alınmış; 649'da Kıbrıs'a başarılı bir sefer düzenlenmiştir. Bunu Likya açıklarında Fenike'ye yakın bir bölgede gerçekleşen ve en büyük deniz zaferlerinden biri olan Finike Muharebesi (Masts Savaşı) dahil olmak üzere bir kaç başka sefer izlemiştir.¹⁰

Müslümanlar denizcilik yeteneklerini yalnızca tehdit gördükleri ve fethetmek istedikleri ülkelere seferler düzenlemekle sınırlandırmadılar. Bu kapasite aynı zamanda bir yerden diğerine ürün ve insan nakli aracına dönüştü. Geleneksel kervan

⁶ A. Z. Validi, **Islam and the Science of Geography**, s. 519.

⁷ Chaudhuri, **Trade and Civilisation**, s. 43.

⁸ Hourani, **Arab Seafaring**, s. 53-54.

⁹ **A.g.e.**, s. 54.

¹⁰ **A.g.e.**, s. 56.

tipi ürün taşımacılığına kıyasla düşük maliyet ve daha fazla ürün taşıma ve teslim imkanı dolayısıyla deniz yoluyla ürün nakliyatı revaç bulmuştu. Arap, Fars ve Afgan tüccarlar, M.S. 8.yüzyıl kadar eski bir tarihte, Tang hânedânı döneminde (618-907), Çin'de bulunmuşlardır. Çoğu, yerli halktan kadınlarla evlenip Çin'in kuzeybatısına yerleşmiştir. Böylesine erken bir dönemde gerçekleşen etkileşim Chang'an'da¹¹ M.S. 742'de bir cami yapılmasına imkan sağlamıştır.¹² Çin Chang'an'daki *Qingzhen Dasi* olarak da bilinen bu büyük cami geçmişte yaşanmış İslam ve Çin kaynaşmasının günümüze ulaşan bir kanıtıdır. Halen varlığını koruyan bu yapı Çin ve İslam sanatlarını aynı anda bünyesinde barındıran Ming hânedânı döneminin sonlarına doğru (Geç Dönem; M.S. 1368-1644) tadilata uğramıştır.¹³ 1985'te UNESCO İslam Mirası Sitesi olarak kabul edilen bu cami Çin Hui halkı içinden Müslümanların ibadethanesi olarak halen işlevini sürdürmektedir. Uzak Doğu, özellikle Çin, ipek ve porselen gibi kendine özgü ürünleri ve yabancı ziyaretçilere sunabileceği diğer zenginlikleri dolayısıyla Müslümanlar açısından ve asıl olarak ticaret odaklı bir merkez mahiyetindeydi. Arap Yarımadası, İran, Hindistan ve Endonezya limanlarından hareket eden orta çağ ticaret filoları Çin'de bir araya gelirdi.

Buna karşın 751'de Talas Savaşı'nda Abbasi Halifesi ordusuyla General Go Seonji komutasındaki Tang hânedânı ordusu karşı karşıya gelmiştir. Tang ordusu bazı Çinlilerin esir düştüğü bu savaşta yenilgiye uğramıştır. Çinli esirlerden biri, *Kurumlar Tarihi Ansiklopedisi (Tongdian)*¹⁴ adlı çalışmasında İslâm dünyası hakkında gerek bölge gerek bölge halkına ilişkin mevcut ilk anlatı olduğu düşünülen bir mukaddime kaleme alan Çinli ünlü yazar Du You'nun (M.S. 735-812) akrabası Du Huan'dır. Du You'nun İslam dünyasına dair bilgisi büyük ölçüde tecrübe ettiği olayların kaydını tutan Du Huan'ın raporuna dayanır. Du You'nun Ansiklopedisine yazdığı mukaddimede İslâm dünyasına dair önemli bilgilerden şöyle söz etmektedir:

¹¹ Günümüzde “Xi'an”.

¹² “Prominent Mosque Around the World”, Gulf News Culture, Al Nisr Publishing LLC, Erişim: 4 Temmuz 2016 <http://gulfnews.com/multimedia/framed/culture/prominent-mosques-around-the-world-1.1841235#content>, Erişim: 4 Mart 2017.

¹³ “Xi'an.” Silk Road: Dialogue, Diversity and Development, UNESCO. <http://en.unesco.org/silkroad/content/xian>, Erişim: 4 Mart 2017.

¹⁴ 8.yüzyıl ortalarında yazılmıştır.

Burası İran'ın batısındaki ülkedir. Vaktiyle bir İranlı Arabın [Muhammed] semâdan el almışçasına [gerekçesiyle] kılıç kuşanıp insanları katlettiği [savaş açtığı] söylenir. Zira bazı Arapları kendisine katılmaya çağırılmış [katılma emri vermiş]; [sadece] on bir kişi gelmiş[ti]. Katılım emrinden [çağrısından] sonra [çağrısını kabul edenler] kendisini hükümdarlığa teşvik ettiler. Zamanla pek çok kişi onun yanında yer aldı ve neticede Pers İmparatorluğu'nu yıktılar; Bizans'ı ve Hindistan beldesini hezimete uğrattılar. Karşlarına çıkan hiç kimse onları yenmeye muvaffak olamadı. Orduları 420.000 kişiden oluşuyordu. Milletleri 34 yıl boyunca varlığını sürdürdü [M.S. 622'den itibaren]. [Fakat] daha önce, ilk hükümdar [Muhammed] ölünce yerine baş olarak bir halef kararlaştırıldı; şimdiki hükümdar [ise] üçüncü haleftir [Osman]. Hükümdar [olan kişi] Arap (*Dashi*) kabilesine mensuptur.¹⁵

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak Du You'nun mukaddimesindeki Çinlinin, Çinlilerin *Dashi* olarak adlandırdıkları Müslüman Araplar hakkında; nereden çıkıp geldikleri, İslam Peygamberi -Muhammed-, Pers ve Bizans imparatorluklarının yanı sıra Hindistan beldesinin Müslümanlarca fethi, İslam ordusunun gücü, liderliğin intikal usûlü gibi konularda bilgi sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Du You diğer milletlerden ürün, inanç ve gelenekleri itibarıyla tamamen ayırttığı *Dashi*"yi daha ayrıntılı olarak şu şekilde tarif etmektedir:

Beldenin erkekleri geniş ve uzun burunlu, esmer tenli ve gür sakallıdır; Hindistanlılara benzerler. Kadınları vakur ve güzeldir. Yazı sistemleri Perslerinkinden farklıdır. Deve, at, eşek, katır, koyun ve başkaca hayvanlar beslerler. Toprağı fazla kumludur ve tarıma elverişli değildir. Beş tohum [yani] pirinç, darı, fasulye, buğday ve çiftlik darısı yoktur; fakat deve, at ve benzeri başka hayvanların etini yerler. Pirinç ve hububat ürünlerine ancak Pers ve Bizans imparatorluklarını yenince kavuşabildiler. Semavi Tanrı'ya kulluk ederler.¹⁶

Du You'nun çalışması, Çin imparatorluk sarayı için yazılmış resmi bir tarih olmasa da İslam dünyası hakkında ilk elden edinilmiş bilgilendirici ayrıntılar içerdiği muhakkaktır. Arap kaynaklar Du You'nun akrabasının esir düştüğü Talas Savaşı'nın kağıt imalatının Abbasi

¹⁵ Park, **Mapping**, s. 20.

¹⁶ **A.g.e.**, s. 23.

imparatorluğuna geçişine zemin hazırladığından söz etmektedir. Kağıdın papirüs ve parşömenin yerini alması ise kitap üretimini ve kütüphanelerin sayısını artırmıştır.¹⁷ Talas'ta karşı karşıya gelmelerine rağmen, bu durum, medeniyetler arasındaki denizcilik temasının istikrarlı bir şekilde artmasının bir sonucu olarak coğrafi bilgi teatisinin yanı sıra gerek Çin gerek İslâm dünyasının iktisadi ve kültürel gelişimine katkı sağlamıştır.

Ya'kûbî, 9.yüzyılın son çeyreğinde, Afrika'nın batı kıyı kesiminden başlayarak Çin'e uzanan uluslararası deniz ticaretinden bahsetmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Ya'kûbî'nin kendi ifadesi şöyledir:

ومن أغمات إلى ماسة، وماسة قرية على البحر تحمل إليها التجارات وفيها المسجد المعروف بمسجد بهلول وفيه الرباط على ساحل البحر، ويلقى البحر عند مسجد بهلول المراكب الخيطية التي تعمل بالإبلة التي يركب فيها إلى الصين¹⁸

Ağmât'tan, deniz kenarında ticaret faaliyetine limanlık eden bir kasaba bölgesi olan ve içinde *Behlûl* adlı bir cami ve askeri karargah bulunan *Mâsa*'ya ulaşılır. Bu sahil camii, Çin'e nakledilmek üzere *Ubullâ*'da yapılmış gemilerin getirildiği bir merkezdir.

Ya'kûbî'den yapılan bu alıntı tipik olarak Hint Okyanusu'nda bulunan ve üretimi yapılan dikişli gemilerin yalnızca Çin'e varıncaya kadar Hint Okyanusu boyunca seyretmeyip aynı zamanda Afrika'nın güney ucuna yelken açarak oradan bugünkü Fas'a bağlı bir bölge olan Ağmât'a ulaşacak düzeyde mevcut ve üretilir olduğunu düşündürüyor. Bu durum, Müslüman denizcilerin Sofâla'nın ötesine geçmediđine¹⁹ ve gemi tasarımından ötürü –Müslümanların tipik dikişli gemileri kastediliyor– ihtiyaç halinde tatlı su kaynaklarına erişmek üzere kıyı civarında seyretmek mecburiyetinde olduklarına ilişkin Pinto tarafından ileri sürülen iddiayı çürütüyor.²⁰ Ya'kûbî'nin aktardıklarına şaşırmamak gerekir zira çok daha önceki dönemlerde Ptolemiler'den (İskender Ordusu) ve onlara vergi ödemekten kaçınmak için Hindistan'a Afrika'nın etrafından dolaşarak ulaşmak üzere Heraklit Sütunlarının

¹⁷ Park, **Mapping the Chinese and Islamic Worlds**, s. 24-26.

¹⁸ El-Ya'kûbî, **Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik**, s. 198.

¹⁹ Bugünkü Mozambik ve Madagaskar Adası.

²⁰ Pinto, **Medieval Islamic Maps**, s. 62.

batusına doğru yelken açmış olan Kyzikoslu Eudoxos'un yaptığı yolculuk hakkında bilgi sahibiyiz.²¹

İslam ile uzak doğu arasındaki bu etkileşime ek olarak, 10.asırda, İbnü'n-Nedîm, Bağdat'ın ünlü başhekimi Râzî'den ders almak üzere Çin'den Abbasi İmparatorluğu'na gelen eden bir kişiden söz eder. Bu buluşma Râzî'den alıntılanarak en-Nedîm'in *Fihrist*'inde şöyle aktarılmıştır:

Çin'den bir adam bana ulaşmak için gelmiş ve yaklaşık bir yıl boyunca beni aramış. Bu zamanın beş aylık diliminde Arapça, yazıda usta ve hızlı olduğu kadar üslup olarak da yeter düzeye ulaşarak, hem yazmayı hem konuşmayı öğrenmiş. Ülkesine dönmek istediğinde bana bir ay öncesinden haber verdi ve dedi ki "Yola çıkmak üzereyim ve keşke, yazabilmem için, Galen'in on altı kitabını bana dikte etmiş olsaydınız." Kendisine "vaktin az ve burada kalacağın süre yalnızca bir bölümünün nüshasını çıkarmaya yeter" dedim. Bunun üzerine genç adam şöyle dedi: "Sizden burada kaldığım süre boyunca vaktinizi bana adamanızı ve olabildiğince hızlı şekilde bana bunları aktarmanızı rica ediyorum. Yazma konusunda size [okuma hızınıza] uyum sağlarım". Öğrencilerimden bazılarına bu projede bize katılmalarını önermekle birlikte bu gence güvenimiz yoktu; ta ki bir kıyas imkanı doğuncaya ve yazmış olduğu her şeyi bize gösterinceye kadar.

Konu ile ilgili olarak kendisini sorguladım ve bana "Şu gördüğünüz ortak [Collective/Kod] yazı biçimimizdir. Az zamanda çok şey yazmak istediğimizde bu alfabeyi kullanırız. Daha sonra, eğer gerekirse, [başka] bir alfabe ile konuşma diline ve kısaltmasız olarak aktarıyoruz." dedi. Öğrenme ve anlama kapasitesi yüksek bir insanın [bile] bu el yazısını [kod] yirmi yıldan daha az bir sürede öğrenemeyeceği kanaatindeydi.²²

Bu buluşmadan, Çinlilerin özgün kolektif-kod yazı tarzını öğrenmiş oluyoruz. En-Nedîm ayrıca Çinliler tarafından mürekkep olarak kullanılan ve bir miktarı kalıcı bir yazıda uzun süre solmadan tutunabilecek bir karışımdan da söz etmektedir.²³

²¹ Roller, **Ancient Geography**, s. 141.

²² Ibn al-Nadim, **The Fihrist**, s. 31.

²³ **A.g.e.**, s. 32.

1998'de, Endonezya Belitung açıklarında bir Arap tüccara ait olduğu düşünülen bir geminin enkazı bulundu. Krahl ve vd.²⁴ sandıklanmış ve balçık deniz zemininin olumlu koşulları nedeniyle korunmuş olan, hayranlık uyandırıcı kurşun külçe koleksiyonları, bronz aynalar, baharat dolu kavanozlar, gümüş ve altın alaşımı kaplar, 60 binden fazla sırlanmış tas, ibrik ve diğer bazı seramik ürünler içeren bu geminin enkazı üzerine bir çalışma derlemiştir. Wei, seramiklerin Hunan'ın Changsa²⁵ eyaletinde üretildiğini aktarmaktadır. Gemi enkazını inceleyen araştırmacılardan biri olan Flecker ise gemide çivi kullanılmadığını bunun yerine geminin delme ve bağlama yöntemiyle inşa edildiğini belirtmektedir²⁶. Bu teknik, Hint Okyanusu'nda özellikle Arap gemi mühendisleri arasında yaygın olarak kullanılmıştır. Belitung arkeolojik bulgusu, Müslümanlar ile Uzak Doğu arasında, erken dönemde, deniz ticareti ve toplumsal etkileşimler gerçekleştiğine ilişkin düşünceleri destekleyen pek çok kanıttan yalnızca birisidir.

Bundan başka/Ayriyeten İslâm dünyası ile Uzak Doğu arasındaki bu etkileşimler ve bunlara ilişkin malumat mevcut ortaçağ İslâm yazılı kaynaklarında bölgeden söz eden açık raporlarca desteklenmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

1. Müellifi bilinmeyen veya bazı araştırmacılarca Sûlaymân et-Tâcir'e atfedilen *Aḥbâr Sîn ve'l-Hind* (Account of China and India);
2. Ebu Zeyd el-Hasan es-Sirâfi'nin eseri *Silsiletü't-Tevâriḥ* (The Chain of Histories);
3. İbn Ḥurdâzbih'in eseri *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* (Book of Routes and Provinces);
4. Meçhul bir 10.asır müellifinin eseri *Hudûdü'l-'Âlem* (The Regions of the World);
5. Mes'ûdî'nin eseri *Mürûcü'z-Zeheb ve Ma'âdinü'l-Cevher* (Meadows of Gold and Mines of Gems);
6. Müellifi meçhul *Kitâbü'l-'Acâ'ib* (An Eleventh Century Egyptian Guide to the Universe: Book of Curiosities);

²⁴ Editörler Regina Krahl, John Guy, J. Keith Wilson ve Julian Raby

²⁵ Wei, *Advent*, s. 8

²⁶ Ming-liang, *Navigational Route*, s. 139

7. Şerefü'z-zamân Tâhir Mervezî'nin Vladimir F. Minorsky tarafından tercüme edilen eseri *Kitâbü'l-'Acâ'ibü'l-Hind* (On China, The Turks and India);
8. Şerîf el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk* (The Book of pleasant journeys into faraway lands);
9. İbn Batûta'nın *Seyahatname (Rihle)* adlı eseri ve
10. İbn Mâcid'in eseri *Kitâbü'l-Fevâ'id fî uşûli 'ilmi'l-bahr ve'l-kavâ'id*

Çalışmamızda aşağıdaki sebeplerden ötürü Şerîf el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk* adlı şaheserine yoğunlaşmıştır. Birincisi, Uzak Doğu'dan bahseden bölüm daha önce bütün halinde tercüme edilmemiştir. İkincisi, Şerîf el-İdrîsî *Nuzhatü'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk*'ı telif etmek üzere İslâm coğrafyacılığının üç rakip ekolünün çalışmalarını birleştiren özgün bir yaklaşım ortaya koymuştur. Netice itibarıyla, *Roger'in Kitabı* olarak da bilinen *Nuzhatü'l-Müştâk* Müslümanlar ve gayri-Müslimlerin dini farklılıklara rağmen ne çok ortak bilimsel çalışma yapabileceğinin yaşayan kanıtıdır.

Şerîf el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk*'ının Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 2221 numaralı el yazması nüsha, mâlum üstün kalitesinden ötürü, çalışmamızda birincil kaynak olarak kullanılmış; dolayısıyla mevcut diğer el yazması nüshaların kontrol edilmesine ihtiyaç duyulmamıştır. 14.yüzyılda yeniden kaleme alındığına inanılan bu el yazması nüshaya Fransa Ulusal Kütüphanesi'nin resmi internet sitesi üzerinden erişilmiştir.²⁷

²⁷ www.bnf.fr

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAP-İSLÂM COĞRAFÎ BİLİMLERİ TARİHİ

Strabo'ya göre (ö.M.S. 23) en eski dönemlerde coğrafi bilimlerle uğraşanlar felsefecilerdir. Strabo, coğrafya üzerine çalışmalar yapmış Homer (M.Ö. 8.yüzyıl), Miletli Anaximander (ö.M.Ö. 545), Hecataeus (ö.M.Ö. 476), Democritus (ö.M.Ö. 370), Eudoxus (ö.M.Ö. 337), Dicaearchus (ö.M.Ö. 290), Ephorus (ö.M.Ö. 330), Erastosthenes (ö.M.Ö. 194), Polybius (ö.M.Ö. 118), Posidonius (ö.M.Ö. 51) gibi bazı felsefecilerden söz etmiştir.²⁸ Strabo ve Hipparkhus (ö.M.Ö. 120), Homer'i coğrafya biliminin kurucusu olarak görürler.²⁹ Geminos'a göre (M.Ö. 70) Homer yeryüzünün gökyüzüne uzanan düz bir satıh³⁰ olduğunu ve meskûn dünyanın *Oceanus* tarafından çepeçevre kuşatıldığını düşünüyordu³¹. Yeryüzünün Homerce tasavvurunun kara kütlelerinin biçim ve düzeninin yanı sıra bu kütlelerin denizlerle ilişkisi üzerine düşünenleri etkilemiş dört teoriden biri haline geldiğinde kuşku yoktur. İkinci teori ilk kez Pisagor (M.Ö. 530) tarafından ortaya atıldığı düşünülen ve yeryüzünün kürevi biçimli olduğunu savunan teoridir³²; fakat su ve kara ilişkisi Aristoteles'in (ö.M.Ö. 322) elementlerin eş merkezli düzenine ilişkin doktrinine dayanmaktaydı.³³ Üçüncü teori su tarafından kuşatılmış bir küre üzerine simetrik olarak konumlanmış dört küçük *oikoumenes*'e dikkat çeker.³⁴ Bu teori, Malloslu Krates (M.Ö. 150) olarak bilinen eski Yunan düşünürüne atfedilir.³⁵ Dördüncü teori ise okyanusları kürevi bir yeryüzündeki oyuklara dolmuş birbirinden ayrı göller olarak tasvir eder. Bu teori Batlamyus'un *Coğrafya* 'sında yer alır.³⁶ Batlamyus'un (ö.M.S. 170) coğrafya konulu çalışması en

²⁸ Strabo, **The Geography**, C.I, s. 3.

²⁹ **A.g.e.**, s. 5.

³⁰ Randles, **Geography**, s. 7.

³¹ Strabo, **A.g.e.**, C.I, s. 5.

³² Coğrafya bilimi konusunda çalışmalar yapmış olan Brahmagupta, Aryabhata, Vasishtha, Lata, Varahamihira ve Pulisa yeryüzünün kürevî biçimli olduğuna kâniydiler. Bkz. **Alberuni's India** (Birûnî Gözüyle Hindistan), s. 353-373.

³³ Randles, **A.g.e.**, s. 6.

³⁴ Kara kütleleri anlamında Yunanca sözcük.

³⁵ Randles, **A.g.e.**, s. 10.

³⁶ **A.g.e.**, s. 6.

etkili ve Avrupalılarca fakat çokça ve bilhassa ortaçağ İslam dünyasınınca en çok bilinen metin haline gelmiştir.

İran ve Suriye'nin [Irak vb içine alan bugünkü Suriye'den çok daha geniş bir bölge kastediliyor] fethi güçlü ilmi tecessüs ve büyük bir öğrenme iştihakına sahip Müslümanlar açısından önemli bir döneme işaret eder. Zira bu dönem kadim ve üstün kültürlerin tevarüs edildiği dönemdir. 8.asrın sonları ve 9.asrın ilk yarısı İslam'ın altın çağı olarak addedilmektedir. Bu dönem, kapsamlı Hindistan, İran ve Yunan bilimsel bilgisinin Abbasi Devleti'nde Arapça'ya tercüme edildiği dönemdir. Abbasi Devleti'nin başkenti olan Bağdat, yakından uzaktan büyük zihinleri, eğitim görmek veya bilgi ve yeteneklerini sergilemek üzere buraya seyahate cezbeden bir ilim merkezi haline geldi. Örnek olarak, *Nazmü'l-İkd* adlı eserin yazarı İbn el-Âdemî (925), Hindistan'dan Halife Mansûr'un sarayına gelip kendisine *Sindhind*³⁷ adlı Hint astronomi sistemini sunduğundan bahsetmektedir. Eserin, gezegenlerin hareketlerini anlama konusunda bir kaynak olarak Halife tarafından işte bu dönemde Arapça'ya tercüme edilmesi emredilmiştir. Hârizmî bu metni Halife Me'mûn için ünlü tablosunun oluşturulmasında kullanılmak üzere sadeleştirmiştir. Fakat Şâ'id Endelüsî şöyle demektedir:

[...] Hârizmî, *Sindhind* sisteminde, ilişkiler ve sapmalar üzerinden bazı değişiklikler yaptı. Denklemlerini oluştururken İran sistemini benimsemekle birlikte güneşteki sapmayı belirleme konusunda Batlamyus yöntemine bağlı kaldı.³⁸

Ayrıca Perslerin İslam'ı kabul etmesi, yönetimi elinde bulunduran Arap Müslümanlara Hint Okyanusu'ndan Çin'e kadar deniz ticaretini tevarüs etme, kontrol altına alma ve denizcilik zanaatının gelişimi konularında büyük bir avantaj sağlamıştır. Müslümanların ortaçağ itibarıyla bilinen dünya boyunca ticaret ve denizcilikteki bu rakipsiz üstünlüğü coğrafya alanındaki hakimiyetlerinde hayati rol oynamıştır. Hedefledikleri bölgelere ulaşmak üzere esasen idari amaçlara göre düzenlenip derlenmiş seyahatnameleri geliştirdiler ve daha sonra coğrafya çalışmalarına uyarladılar. Bu ilk dönem seyahatname yazarları arasında İbn Hurdâzbih (820-912), Mervezî (ö. 887), Sarahsî (ö. 899), el-Ceyhânî (ö. 922), el-Ya'kûbî (ö. 897), Bakrî, İbn

³⁷ Al-Andalusî, **Book of the Categories of Nations**, s. 46.

³⁸ **A.g.e.**, s. 47.

Rüste (ö. 903) ve İbn Kudâme (10.yüzyıl) yer almaktadır. Günümüze kadar ulaşan diğer ilk dönem metinleri, *Kitâb'ül Acâ'ib'ül-Hind* ve *Ahbârü's-Sin ve'l-Hind*, harikulade olay ve nesnelere ilişkin tarihsel olgu ve gelenek aktarımının İslam coğrafi çalışmalarını geliştirmesi açısından halen varlığını koruyan kanıtlardan sadece birisidir.³⁹ Fetihler ve İslam topraklarının büyük ölçeklerde genişlemesi ise ilk Müslümanların kontrolleri altındaki bölgelerin ve bilinen dünyanın haritasını çıkarma fikrini idrak etmelerine ve uygulamaya geçirmelerine katkı sağlamıştır.

Söz konusu bilinen dünyanın haritasını çıkarmak gibi büyük bir görevin yerine getirilmesi, Bağdat'ta Abbasi Halifesi Me'mûn döneminde (786-833) gerçekleştirilmiştir. Daha sonra *es-Sûretü'l-Me'mûniyye* olarak adlandırılacak olan bilinen dünyanın gerçeğe uygun bir haritasını çıkarmak üzere Me'mûn, *Beytü'l-Hikmet*'te çalışmalarını sürdüren en iyi âlimlerinden bir komisyon oluşturmuştur. Büyük emek isteyen ve zahmetli bir görev olan bu çalışma Dünya'nın çapı ve çevresini hesaplamayı gerektiriyordu. Fuat Sezgin'e göre, *es-Sûretü'l-Me'mûniyye*'den bize ulaşmış olan yegâne kalıntılar Harizmî'nin *Sûret'ül-Arz (Yeryüzü Haritası)* adlı çalışmasındaki koordinat cetveli, İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-Ebsâr*, Ebû'l-Fidâ'nın *Takvîmü'l-Büldân* ve İbn Hibinta'nın *el-Muğnî* adlı çalışmaları gibi farklı eserlerden fragmanlar, Ebu Abdullah ez-Zuhrî'nin çalışmasından bölümler ve orijinal dünya haritası ve bölgesel haritaların nüshalarıdır.⁴⁰ Tüm bunlar Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-Zeheb* adlı eserinde teyit edilmiştir. Coğrafyacı ve İbni Haldun'un Arap tarihçilerin Öncü'sü⁴¹ addederek büyük saygı duyduğu Mes'ûdî (896-956) çalışmasında Me'mûn haritasına ilişkin şu ifadeler yer vermektedir:

Çeşitli renklerle metinsiz olarak tasvir edilmiş bu iklimleri gördüm ve rastladığının en iyisi Marinus *Coğrafyası*'nda ve Me'mûn coğrafyasının yeryüzünün bölümleri konusuna ilişkin yorumda ve Me'mûn'un dünyanın katmanlar, yıldızlar, karalar-denizler, insan yaşayan-yaşamayan bölgeler, meskun bölgeler, şehirler vb. gibi hususları içeren bir model çıkarılması için dönem ulemasından bir gruba verdiği görevin ürünü olan *es-Sûretü'l-Me'mûniyye*'de yer almaktaydı. Bu çalışma, önceki

³⁹ Tibbets, *The Beginning of Cartographic Traditions*, s. 90.

⁴⁰ Sezgin, *Mathematical Geography*, C. I, s. 95.

⁴¹ Sprenger, "Preface", *Meadows of Gold*, s. xi.

çalışmaların, gerek Batlamyus *Coğrafyası* gerek Marinus *Coğrafyası* gerekse diğerleri olsun, hepsinden daha iyi bir çalışmaydı.⁴²

Mes'ûdî, Mervezî ve Me'mûn tarafından güneşi gözlemlemek ve hesaplamalar yapmak üzere Diyar-ı Râbia'daki Sincar ovalarına gönderilen heyette yer alan diğer âlimlerle ilişkili olarak *Hüseyn (Hosain)* adlı, Astronomik Tablolar (*Kitâbû'l-Zeyc fî en-Nucûm*) başlıklı eserin yazarı, astronomdan da söz etmektedir. Bu heyet, dönem itibarıyla kayda değer bir sonuçla, dünyanın çevresini 20.160 mil olarak gösteren bir hesaplamayla dönmüşlerdir.⁴³ Said el-Endelusî, Halife Me'mûn'un bu büyük etki uyandıran projesine ilişkin şu ek bilgileri vermektedir:

[...] gözlemler Şam bölgesindeki Şemâsiye'de, Hicrî 214'te (M.S. 829) başladı. Güneş yılının uzunluğu, güneşteki sapmanın büyüklüğü, yörüngesinin dış merkezliliği ve en uç aşamasını ölçmeye kararlıydılar. Halife Me'mûn'un Hicrî 218'de (M.S. 833) ölümüyle kesintiye uğrayıncaya kadar, yıldızların ve gezegenlerin hareketleri üzerine de çalışmalar yaptılar. Bu çalışmalara ilişkin gözlemlerini *er-Raşdü'l-Me'mûnî* adlı kitapta topladılar.

Dönemin baş astronomu Ebu Mansûr (Yahyâ b. Ebu Mansûr), el-Marvarûzî (Halid b. Abd'ül-Malik), Sa'îd Cevherî (Sanad b. Ali ve Abbâs b. Sa'îd Cevherî) bu proje üzerinde çalışan isimlerdir.⁴⁴

12.asırda Ebu Abdullah ez-Zuhrî'nin yazdığı eserde, aynı Me'mûn haritasından, daha ayrıntılı bir tecessüsle şu şekilde söz edilmektedir:

Fezârî'nin, Emirü'l-Müminin Hârûn Reşîd'in talimatıyla Irak'tan yetmiş doğa felsefecisinin içinde yer aldığı bir ekip çalışmasının ürünü olan *Coğrafyaya* dayanan coğrafya çalışmasından bahsediyorum. Bu ekibin amacı yeryüzünün haritasını çıkarmaktı, gerçekte örtüşmese bile. Çünkü yer küresel biçimli; coğrafi tasvir [harita yöntemi] düzlemsel biçimliydi. Onu [dünyayı] düzleme taşıdılar ve bunu usturlab ve kayıtlarında yer alan tutulmalarla yaptılar. Bu şekilde gözlemci yeryüzünün tüm parçaları [kıtalar], bölgeler, sınırlar, iklim dağılımları, denizler, okyanuslar, nehirler, tepeler ve dağlar, meskun alanlar veya yerleşim bölgeleri, kıraç araziler ve doğu ve

⁴² Tibbets, **a.g.e.**, s. 95.

⁴³ Al-Mas'ûdî, **Meadows of Gold and Mines of Gems**, s. 200-201.

⁴⁴ Al-Andalusî, **a.g.e.**, s. 47.

batıdaki şehirlerin konumu hakkında bilgi sahibi olabilir; dünya harikalarının coğrafi konumlarını, dünyanın hangi parçası üzerinde hangi meşhur ve ilgi çekici yerler veya nesnelere bulunduğunu ve hangi ülkede hangi tarihi eser ve abideler bulunduğunu görebilir.⁴⁵

İbn Fazlullah Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr* adlı ansiklopedisinde ise Me'mûn Coğrafyası'nın yapı ve özelliklerinin yanı sıra haritalarının ipuçlarını da vermektedir. Sezgin, İbn Fazlullah'ın *Şâhibü'l-Coğrâfiyâ ve Şûrat Leuḥ er-Resm*'de yer alan haritalara gönderme yaptığından emindir.⁴⁶

Haritaların yönsel oryantasyonlarına daha sembolik ve kutsal bir tutumla yaklaşılmaktadır. Kadim kültürlerin hemen hemen hepsi, kendisini, güneşin doğuşu ve batışını esas alarak, doğu-batı eksenine; Kuzey Kutup Yıldızı'nın ve Öğlen güneşinin konumunun ölçümünü esas alarak kuzey-güney eksenine konumlandırır. Güneşe tapınan kültürler doğuyu, güneyin takip ettiği, yenilenmenin ve hayatın yönü olarak görürler. Bu kültürlerde batı, çöküş ve ölümle, kuzey ise karanlık ve kötülükle veya şeytanla ilişkilendirilir. Yahudi-Hıristiyan gelenek, haritalarını olduğu kadar, *T-O Haritası* veya M.S.1300'e doğru *İngiltere Hereford Dünya Haritası (Hereford Mappa Mundi of England)* gibi, bu inançların ibadet mekanlarını da *Dünya Cenneti (Earthly Paradise)* addedilen doğuya intibak ettirerek özümsemiştir. Batı ise ölüm ve haç üzerindeki İsa'nın eğildiği yönle ilişkilendirildi; kuzey, kötülük veya şeytani etkinin ve çoğunlukla aforoz edilenlerin ve vaftiz edilmemiş olanların gömüldüğü yerle ilişkilendirildi.⁴⁷ Ancak Orta Çağ'da İslam haritacılığının ayırıcı niteliği, yedi iklimin (Arapça *iklîm* veya *eḳâlîm*, Yunanca *klîmata*, Farsça *kişvar*) benimsenmesinin yanı sıra doğu yönlü olarak temellendirilmiş olmasıydı. Bilimin ilk geliştiricileri olan Hindistanlılar, *Sindhind*, *Ârj bahd* ve *Ârkand* adlı üç büyük astronomik sisteme sahiptiler. Sindhind sistemi, Müslümanlar tarafından doğru bilgi mahiyetinde tevarüs edilen tek metindir.⁴⁸ Sa'id el-Endelüsî, *Ṭabaḳâtü'l-Ümem* adlı kitabında, Sindhind

⁴⁵ Sezgin, a.g.e., s. 79.

⁴⁶ A.g.e., s. 86-87.

⁴⁷ Brotton, "Exchange", s. 57.

⁴⁸ Al-Andalusî, a.g.e., s. 12-13.

sisteminin anlaşılması için aşağıdaki alıntıda da görülebileceği gibi özet bir açıklamaya yer vermiştir:

Sindhind'i sisteminin doğru olduğunu düşünenler yedi gezegenin tamamının yerberi ve yerötelerinin her dört bin bin bin yılda⁴⁹ ve her yüz bin bin yılda⁵⁰ ve yirmi bin bin güneş yılında⁵¹ Koç Başında [koç takımyıldızı] aynı doğru üzerinde bulunduğu ileri sürüyorlar. Bu çevrimi “kainat zamanı” olarak adlandırıyorlar çünkü tüm gezegenler Koç takımyıldızında bulunduğu uzunca bir süre alt evreni enkaza döndürerek, gezegenler ve yerberi-yeröteleri zodyaklarına dağılıncaya dek, yerde bulunan her şey yok olur. Bu gerçekleştiğinde yer küre asli durumuna geri döner. Çevrim süresiz olarak kendisini yineler.⁵²

Önce Müslümanlar daha sonra Orta Çağ Avrupası tarafından benimsenen ve uyarlanan *Ekvator Çizgisi*, *Kubbet'ül-Arz*, coğrafi konumu ve *Ujain* (Ujjain) veya *Arin* meridyeninin başlangıç meridyeni olarak kullanılması da Hindistan kaynaklıdır.⁵³ Topografik betimlemeler ve insan yerleşimi bulunan veya meskun dünyanın yedi bölge ya da ikilime bölünmesi fikri Müslümanların, büyük olasılıkla Babil ve Hint kozmolojik algılarından ve Batlamyus'a (Claudius Ptolemy) atfedilen Eski Yunan çalışmalarından (M.S.90-168) tevarüs edilen İran bilimsel bilgisinden türetilmiş fikirlerdir.⁵⁴ Zira matematiksel yaklaşım ve enlem-boylam hesaplamalarından ötürü Batlamyus'nin coğrafya konulu çalışmaları Müslümanlar açısından daha cazipti.⁵⁵ Bu ise, çalışmalarında enlem ve boylam koordinatlarını inceleyen Harizmî (780-850), Battânî (850-929) ve Yakût gibi meşhur İslam alimlerinin çalışmaları üzerinde büyük etkide bulunmuş; aynı zamanda Ortaçağ'ın diğer coğrafyacı ve kartografyacılarının çalışmaları üzerinde hayati bir rol oynamıştır. İslam [bilim] haritalarının Batlamyus coğrafyasından tek eksiği çevresi dolaşılabilen Afrika kıtası ve Batlamyus'un çalışmalarında tamamen eksik olan su kümeleri döngüsüyle kuşatılmış küredir.⁵⁶

⁴⁹ 4.000.000.000 yıl

⁵⁰ 300.000.000 yıl

⁵¹ 20.000.000 güneş yılı

⁵² Al-Andalusî, **a.g.e.**, s. 13.

⁵³ Tibbets, **a.g.e.**, s. 93.

⁵⁴ **A.g.e.**, s. 93-94.

⁵⁵ **A.g.e.**, s. 94.

⁵⁶ Brotton, **a.g.e.**, s. 58.

Ebû Zeyd es-Sîrâfî (10.yüzyıl), *Silsiletü't-Tevârih* adlı çalışmasında Çin Denizi, Hint Denizi ve Akdeniz ile bağlantılı bilgilere dayanarak, Akdeniz'de kıyıya vurmuş ahşap yelkenlilere dair bir rapordan söz etmektedir. Konuya ilişkin kendi ifadeleri aşağıdaki gibidir:

[...] Arapların yelkenlilerinden borda parçalarının Akdeniz'de bulunduğu haberi bize ulaştı. Bu gemiler arıza yapmıştı ve tayfaları kayıptı. Dalgalar gövdelerini paramparça etmişti. Gemilerin borda kaplamaları ve kaburgaları rüzgar ve akıntıların etkisiyle Hazarlar'a oradan da Rum Körfezi'ne ve netice olarak Akdeniz'e kadar sürüklenmişti. Bu durum, okyanusun Türk toprakları ve Hazar'ın arkasını dolanarak Çin ve *es-Sîlâ* civarında kuzeye yöneldiğini göstermektedir. Sonra *Rum Körfezi*'ne çıkar, Akdeniz'e ulaşır. Bu borda kaplamaları yalnızca Hint Okyanusu'na açılacak gemiler için ve özellikle *Sîrâf* gemileri için kullanılmaktadır. Buna karşın, Akdeniz ve Bizans gemilerinde delme ve bağlamadan ziyade perçinleme tekniği kullanılmaktadır.⁵⁷

Bu borda kaplamalarının Akdeniz'e nasıl ulaştığı sorusuna gelince, burada tartışma konusu değildir; fakat daha ziyade Orta Çağ Müslümanlarının denizi kuşatma mefhumunu nasıl kavramış ve bunun imkanına nasıl kanaat getirmiş olduğudur. *Belki* bulunan gemi enkazı parçalar halinde gerçekten Kızıldeniz'den (*Baħrî'l-Ḳulzüm*) Akdeniz'e taşındı ve Mısır limanlarından birinde montajı yapıldı; ya da Halife Ömer'in komutanlarından 'Amr b. As'ın gözetimi altında inşa edilen ve Nil Nehri'ni Kızıl Deniz'e bağlayan Emirü'l-Müminin kanalından çıkışı sağlandı. Daha sonra Memlük tarihçi İbn Dokmak'tan aşağıya alıntılanan kayıtlarda kanal ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir:

['Amr]'ın hareket komutu vermesiyle gemilerin, daha önce olduğu gibi, [kanal] içerisinde ilerlemesi bir oluyordu. Gemiler, [kanal açma işleminin başlamasından itibaren] yedinci ayda Hicaz'a ulaşıyordu.⁵⁸

Brotton, çoğunlukla Mekke ve dolayısıyla Kâbe'nin kuzeyinden İslam'a ihtida oranının hızla artmasının *Kible*'nin güneye çevrilmesi ve Müslüman haritacıların

⁵⁷ Abû Zayd Al-Sîrâfî, *Silsilat al-Tawarikh*, s. 87; ayrıca bkz. Mes'ûdî'nin aynı bilginin aktarıldığı "**Meadows of Gold and Mines of Gems**" adlı çalışması, s. 374-375.

⁵⁸ Cooper, J. 2012, Linking Med to Red, Aramco World, Erişim: 20 Temmuz 2017, <http://archive.aramcoworld.com/issue/201202/linking.med.to.red.htm>.

haritalarını güney doğrultulu yapılarıyla sonuçlandığını yazar. Bu girişim Arap Yarımadası'nı Mekke ve kalbi Kâbe ile dünyanın merkezi haline getirmiştir.⁵⁹ Diğer taraftan, Mes'ûdî, *Mürûcî'z-Zeheb (Meadows of Gold and Mines of Gems)* çalışmasından aşağıya alıntılanan pasajda da görüldüğü gibi, güneyin Hint kökeninden kuzey [kuzey yönü] ve kuzeyden güney [güney yönü] olarak söz etmektedir:

Barahman güneşin yerötesi konumunu ve bu konumun her zodyak işaretinde üç bin yıl olduğunu açıklayan ilk kişiydi [...] Güney yarıkürenin işaretlerine gelince, dünya yüzeyi değişecek; bugün yaşanılabilir olan yerler yaşanılmaz hale gelecektir ve tersi de doğrudur; güney için kuzey, kuzey için güney.⁶⁰

Müslümanlar güney yarımkürenin yaşanamaz oluşunun güney kutbunun aşırı sıcak ve kuzey kutbunun aşırı soğuk olmasından kaynaklandığı kanaatine varmışlardır. Güneşin yerötesi güney yarımkürede ve yerberisi kuzey yarımkürede olacak şekilde yer değiştirdiğinde bu durum tersine döndürülürdü.⁶¹

İslam haritacılık geleneğinin güney yönlü ve dünyanın merkezi olarak Mekke'yi benimseyen yaklaşımı Ebû Zeyd el-Belhî (d.850–ö.934) önderliğindeki Belh Coğrafya Ekolü tarafından tanınır hale getirilmiştir.⁶² *Kitâb-ı Sûretü'l-Arz (Book of Picture of the Earth)* adlı eseriyle tanınan İbn Havkâl (ö.977), *Kitâbü'l-Mesâlikü'l-Memâlik* adlı eseriyle tanınan İştâhrî ve *Ahşenü'l-Tekâsîm fî Ma'rifet Eşkâlîm (The Best Divisions for Knowledge of the Regions)* adlı eseriyle tanınan Muqaddesî dünya haritaları ve bölgesel dünya haritası çizimlerinin yanı sıra kendilerinden önceki coğrafyacılarca bilinir hale getirilen yollar üzerinde yer alan şehirler arası uzaklıkları ortaya koyan bu ekolün en fark edilebilir figürleriydiler. Bu üç coğrafyacından ikisi birbirini şahsen tanıyordu. İbn Haukâl, seyahatnamelerinden birinde İştâhrî ile görüşüğünü ve 961-988 tarihleri arasında İştâhrî'nin risalesinin modifikasyonu üzerine çalıştıklarını ileri sürüyor.⁶³ Çalışmaları, yazılı yorum ve haritalara eşlik eden bölge alt bölümlmelerine ihtimam gösterilerek *İslam Ülkeleri (Memleketü'l-İslâm)*

⁵⁹ Brotton, **a.g.e.**, s. 57.

⁶⁰ Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 158-159.

⁶¹ Sprenger'in *Meadows of Gold and Mines of Gems*'de yer alan dipnotu, s. 159.

⁶² Brotton, **a.g.e.**, s. 64.

⁶³ Antrim, **Routes and Realms: The Power of Place in the Early Islamic World**, s. 109.

veya *İslam Beldeleri (Bilâdü'l-İslâm)* haritasına odaklanmıştır.⁶⁴ Muḳaddesî'ye göre, bu yazılı yorumların amacı bölgelerin kapsamlı bir edebi dille tasvirinin idrak ettirilmesidir. Bu ekol, coğrafya çalışmalarında yabancı etkisinden ziyade doğrudan tecrübeye bağlı bir ekoldür. Antrim, Belh Ekolü'nün coğrafi yaklaşımını, İbn Hürdâzbih'in eserlerinde ve Hârizmî'nin enlem ve boylam cetvelinin (koordinat sistemi) Helenistik kabulünde İslam-öncesi İnan'ın emperyal uygulamasının yansımaları olan idari verilerin önemli miktarda kullanımına karşıt buluyor.⁶⁵ Coğrafyaya ayırt edici yaklaşımların bir kanıtı olarak, İbn Havḳal'ın kendi ifadesi aşağıdaki gibidir:

Dünyanın, fazla kafa karışıklığına sebep olduğu açık olmakla birlikte Kuvâziyân'da yer alan Hindistan Haritası'nda (*es-Sûretü'l-Hindiyye*) olduğu gibi, yedi iklime (*ekâlîm*) ayrılmasını amaçlamıyorum. Bunun yerine, her bölüm için bölgenin konumunu en iyi şekilde temsil edecek bir biçim ve şekil seçmeye hazırlandım. Sonra [her bölgenin] ne tür mekanlar (*emâkin*) ve araziler (*biḳâ'*) ile çevrili olduğundan, hangi şehir (*müdûn*) ve kasabalara (*aşḳâ'*) sahip olduğundan, ne tür rüsûm ve haraç yükümlülükleri bulunduğundan, hangi nehirler ve denizlere sahip olduğundan; (*iklîm*) rüsûm, âşar ve vergilerin yanı sıra yollar boyu mesafe gibi her bölgeyi tanımak için gerekli unsurlar ile ihracat ve ticaretten bahsettim çünkü bunlar hükümdarlar, nüfuz sahibi kişiler ve her düzeyden yöneticinin ilgilendiği konulardır.⁶⁶

Belh Ekolü'ne ait eserler İslam alemine yoğunlaştığı için, uzak-doğu konularına daha az ilgi gösterilmiş ve daha az atıfta bulunulmuştur. Muḳaddesî'nin *Aḫsenü'l-Tekâsîm fî Ma'rifetü'l-Ekâlîm* adlı eserinin denizler ve nehirlerle ilişkin bölümünde, İslam topraklarını çevreleyen denizlerin tanımı ve büyüklüğüne dair Ebû Zeyd el-Belhî'den yapılan alıntı aşağıdaki gibidir:

Ebû Zeyd onu, gagası Kûlzüm'de –fakat Vayla [‘Aḳabe] körfezinin farkında olmayıp– boynu Irak'ta [‘Irâḳ] kuyruğu Habeşistan ile Çin arasında bulunan bir kuş biçiminde tasvir ediyor.⁶⁷

⁶⁴ Antrim, **Routes and Realms: The Power of Place in the Early Islamic World**, s. 108.

⁶⁵ **A.g.e.**, s. 110.

⁶⁶ **A.g.e.**, s. 111.

⁶⁷ Al-Muḳaddasî, **The Best Divisions for Knowledge of the Regions**, s. 9.

Belh Coğrafya Ekolü tarafından uygulanan teknikler ile İslam-öncesi İran ve Helenistik olarak adlandırılan daha önceki dönemlerin yaklaşımı, sonraki nesil İslam coğrafyacılarından Şerîf el-İdrîsî'nin *Nuzhatü 'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk* (*The Book of pleasant journeys into faraway lands*) adlı eserinde bir araya getirilmiştir.

1.1.ŞERÎF EL-İDRÎSÎ'NİN HAYATI VE ÇALIŞMALARI

Şerîf el-İdrîsî M.S. 1100 senesinde doğdu. Kendisi İspanya-Endülüs'te 1016 ile 1058 yılları arasında çok sayıda kasabayı yönetimi altında tutan Hammudid hânedânından Ali b. Hammud sülalesine mensuptur. Ailesi Fas'ta 789 ile 926 yılları arasında yönetime hakim olan Alevî İdrîsîleri hânedânına hak iddiasında bulunuyordu. İdrîsî hânedânının kurucusu, Peygamber Muhammed'in (s.a.v) kızı Fâtîma'nın (r.a) soyundan gelen İdrîs'tir (I. İdrîs, ö. 793). “eş-Şerîf” ünvanı ise Hz. Ali'nin (r.a) soyundan gelenlere verilmektedir.

Emevî Hânedânı 750'de Abbâsîler karşısında yenilgiye uğrayıp çöktüğünde, İdrîsîler, Emevî sülalesinin hayatta kalan bir üyesiyle birlikte kaçıp Kuzey Afrika ve İberya'ya yerleştiler.⁶⁸ I. İdris, Peygamberin soyundan geldiği için kendisine hürmet gösteren Zenata Berberîlerinin desteğiyle Fas'ta bir devlet kurmayı başardı. Diğer taraftan, 755 yılı dolaylarında *ed-Dâhil* olarak da bilinen I.Abdurrahmân (750–788) İspanya'da rakip bir hilafet devleti kurmayı başardı ve Kurtuba'yı başkent yaptı.⁶⁹ Bu süreçte, İdrîs el-Şerîf ailesi İber Yarımadası'nda Malaga ve Kuzey Afrika'da Fas'ın büyük bir bölümünü yönetimi altında tuttu. 8. ve 9.asırları kapsayan dönem Avrupa'da Emevî yönetiminin zirvesiydi. Başkent Kurtuba dönem itibarıyla kabaca tahmine göre dünyanın, yaklaşık 300.000 kişilik nüfus barındıran, en büyük şehirlerden biriydi.⁷⁰ Camiler, okullar ve bir üniversite, hamamlar, barajlar, sulama sistemi, rezervuarlar ve su kuleleri inşa ettiler. Portakal, limon, pamuk, hurma ağacı, pirinç gibi yeni mahsulleri tanıttılar. Ada kaynaklarını işlettiler ve balıkçılık alanlarından istifade

⁶⁸ Brotton, **a.g.e.**, s. 66.

⁶⁹ 'Abd Rahmân I., Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Abd-al-Rahman-I>, Erişim: 19 Haziran 2017.

⁷⁰ Brotton, **a.g.e.**, s. 66.

ettiler. Ayrıca Bağdat ve Kahire'deki benzerlerine rakip olan 400.000 kitaplık koleksiyondan oluşan bir kütüphane kurdular. İbn Rüşd ve Yahudi alim Mûsâ İbn Meymûn gibi alimler yetiştirdiler.⁷¹ 985'te yaygın çatışmalar ve kan davalarından ötürü otoritesini sürdüremeyen İdrîsî hânedânı çöktü ve yönetime hakim durumda bulunan Emevî hânedânı tarafından absorbe edildi. 1031'de Avrupa'daki Emevî hânedânı çöktü ve nihayet 1091'de Murâbıtlar tarafından hakimiyet altına alındılar.⁷² Şerîf el-İdrîsî'nin ailesi ise aynı dönemde İspanya'dan ayrılmaya mecbur kaldı.

Şerîf el-İdrîsî'nin hayatı hakkında başta kendi eseri *Nuzhatü 'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk*'ta yer alan bazı pasajlardan, İbn Abî Uşaybi'a'nın *Uyûnü 'l-enba' fî tabkâti 'l-etibbâ*, İbn 'Abdü'l-Man'im el-Ĥimyârî'nin *er-Rawdû 'l-mi'târ fî habari 'l-a kıâr* ve es-Şafadî'nin *el-vâfi bi 'l-vefayât* adlı eserinde yer alan biyografilerden bazı bilgiler edinilebilmekle birlikte azdır. İdrîsî'nin nerede doğduğu tam olarak belli değildir. Bazı tarihçiler kanıt olmaksızın onun Afrika'da ve de Sebte'de veya Endülüs'te doğduğunu aktarmaktadırlar. Onun doğum yerine ilişkin bu muğlak görüş gençlik yıllarını anlatan yazılı kaynağın nadir olmasının bir sonucudur. Fakat Amara ve ark.⁷³ Şerif İdrîsî'nin babasının Sicilya'ya yerleştiğinden bahseden es-Şafadî'den alıntı yaparak akla yatkın bir varsayımda bulunup⁷⁴ İdrîsî'nin İtalya'nın güneyinde doğmuş olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁷⁵ Buna göre Şerif İdrîsî'nin tam adı şöyledir: Muhammed b. Muhammed b. 'Abdullah b. İdrîs b. Yahya b. 'Alî b. Ĥammûdî b. Meymûn b. Aĥmed b. 'Alî b. 'Ubeydullah b. 'Ömer b. İdrîs b. 'Abdullah b. el-Ĥasan b. el-Ĥasan b. 'Alî b. Ebî Tâlib eş-Şerîf el-İdrîsî.⁷⁶ Amara ve ark. göre es-Şafadî'nin Şerif İdrîsî'nin yaşamına ve nesebine ilişkin çalışması bu konudaki en verimli çalışmadır. Esasında İbn Ebî Zeyd el-Gamârî'nin *Târîhü 'ş-Şıkalıyya*, Muhammed İbnü'l-Ĥalf eş-Şafadî'nin *Târîh Balansiyya* ve İbn Baskuval'ın küçük tarih risalesi gibi Sicilya'dan Endülüs'e kadar birincil kaynaklara istinadı dolayısıyla Şerif İdrîsî biyografisi konusunda kendisini otorite olarak görme eğilimindeyiz. Eş-Şafadî'nin konuya ilişkin kendi ifadesi şöyledir:

⁷¹ Brotton, **a.g.e.**, s. 66.

⁷² **A.g.e.**, s. 67.

⁷³ Allaoua Amara ve Annliese Nef.

⁷⁴ Amara ve ark., **Al-İdrîsî et Les Ĥammûdides de Sicile**, s. 121.

⁷⁵ **A.g.e.**, s. 121.

⁷⁶ Al-Şafadi, **Al-wâfi bil-wafayât**, C. 1, s. 148.

“İdrîs b. Yahya b. ‘Alî b. Hammûd (silsilenin geriye doğru devamı el-Muta’ayyad’ın [el-Müeyyed-Billâh ?] tercüme-i hâlinde [ihbarnâme] kayıtlıdır).⁷⁷ Hicrî 434 (1042-1043) senesinde Malaga tabiyetine mensuptu. Lakabı⁷⁸ el-‘Alî’dir (...). El-‘Alî hükümdarlığındaki buhranı tahrik eden akrabalarının saldırısına uğradı ve dağlık bir bölgeye çekildi. Bu hatalarından ötürü durum uzun süreliğine zorlaştı. Neticede Hammûdî hânedânı ortadan kalktı. Granada (Gırnata) Emiri Bâdis b. Habbûs es-Sanhâgî Malaga’yı ele geçirdi ve Hammûdî oğulları farklı ülkelere dağıldılar. Aralarında Sicilya’ya dönen el-‘Alî İdrîs’in oğlu Muhammed b. ‘Abdullah, yani bahse konu zât da vardı. Hem İslâm Peygamberi’nin hem Peygamberin (s.a.v) babasının adını taşıyan bu zâtın Mehdî olduğuna dair söylentiler vardı.⁷⁹ Sicilya’da İbnü’l-Timna adlı bir eşkiya onu öldürmeye çalıştı fakat Allah’ın inayetiyle başaramadı. Aynı dönemde Frenk Roger Sicilya’yı fethetti ve Muhammed b. ‘Abdullah’ın Peygamber sülalesinden olduğu bildirilince kendisine ona karşı hürmetkâr ve âlicenap bir tavır takındı. Oğlu Muhammed b. Muhammed b. ‘Abdullah Roger’in maiyetinde hayat sürdü. Hem bilge hem edip hem de kendisini coğrafya bilimine adanmış bir insandı (Şerîf). Roger’in kitabı olarak bilinen kitabı o telilf etti.”⁸⁰ (*Amara ve ark. ’a ait metnin Fransızca çevirisinden tercüme edilmiştir.*)

Amara ve ark. Şerif el-İdrîsî’nin babasının 1050 senesinin sonları ile 1060 senesi başları arasında genç yaşlarında Sicilya’ya geldiğini ve buraya yerleştiğini ileri sürmektedirler.⁸¹ Sicilya’nın Normanlar tarafından fethine kadar babasının bu adayı terk edip etmediği belli değildir. Tarihçilerin genel olarak Şerif el-İdrîsî’nin doğum yeri olduğuna inandıkları yer olan Kuzey Afrika’daki Sebte’ye taşınmış olabilir; fakat Amara ve ark.’nın Şerif İdrîsî’nin doğum yeri olabileceği varsayımı itibarıyla yine İtalya’nın güneyinde bulunan Mileto’ya da taşınmış olabilir; veya Peygamber sülalesine mensup olduğunu öğrendikten sonra Kral II. Roger’in kendisine gösterdiği alicenaplık ve ihtirama mukabil Sicilya’da kalmış ve Şerif el-İdrîsî de burada doğmuş [olabilir]. Durum ne olursa olsun, Frenk Roger’in Şerif İdrîsî sülalesini tanıdığı ve henüz hakimiyet altına aldığı ülkesinin [potansiyel] müttefiki olarak öneminin

⁷⁷ İbn Meymûn b. Ahmed b. ‘Alî b. ‘Ubeydullah b. ‘Ömer b. İdrîs b. ‘Abdullah b. el-Hasan b. el-Hasan b. ‘Alî b. Ebî Tâlib.

⁷⁸ el-‘Alî olarak tanınırdı.

⁷⁹ ‘Abdullah, İslâm Peygamberi Muhammed’in babasının adıdır.

⁸⁰ Amara ve ark., **Al-İdrîsî et Les Hammûdides de Sicile**, s. 122.

⁸¹ **A.e.**

farkında olduğu açıktır. Ayrıca Şerif İdrîsî'nin Sicilya'nın Norman hükümdarı Kral II. Roger (1095-1154) tarafından Palermo'daki kraliyet sarayına davet edilmiş olması da şaşırtıcı olmamalıdır. Buluşmaları iki kardeş uzunca bir süre ayrı kaldıktan sonra yeniden bir araya geliyormuşçasına haddi zatında biraz melodramatik bir buluşmadır. Şerif İdrîsî saray salonuna giriş yaptığında Kral II. Roger kendisini karşılamış ve halı döşeli mermer zemin boyunca tahtının yanbaşındaki şeref locasına kadar eşlik etmiştir.⁸² 14. asırda Şamlı alim eş-Şafadî (1297-1362) tarafından yazılmış ve bu buluşmayı konu alan pasaj aşağıdaki gibidir:

Roger, Frenklerin Kralı ve Sicilya Lordu, bilgi sahibi filozofları severdi. Şerif İdrîsî'yi Kuzey Afrika'dan getirten oydu⁸³ [...] İdrîsî geldiğinde Roger onu onur konuğu olarak törenle karşıladı, kendisini onurlandıracak hiçbir şeyi esirgemedi [...] Roger, ona kendisiyle kalma davetinde bulundu. Bu daveti kabul etmeye ikna etmek için ise kendisine : «Sen Halife ailesindensin ve eğer burada kalırsan güvende olursun» dedi. İdrîsî kralın davetini kabul ettikten sonra, kral kendisine prens düzeyinde gelir bağladı. İdrîsî kralın kendisini terlikle karşılamasına ve kralın katıra binmesine alıştı; Roger ile görüşmeye gittiğinde Roger ayağa kalkar onu karşılamaya gelir sonra birlikte otururlardı.⁸⁴

Kral II. Roger döneminde Sicilya, Avrupa'daki müreffeh bir krallıktı. İbn Cübeyr adlı İspanyalı bir Müslüman, Sicilya'ya atıfla şu ifadeleri kullanmıştır:

[...] adadaki refah düzeyinin tarifi mümkün değil. Ziraat, bolluk, mahsul, sağlık ve esenlik, ürün çeşitliliği ve bolluğu, her çeşit meyve ve baharatın bulunması açısından Endülüs'ün kız kardeşidir demek yeterli [...] Hıristiyanlar buradaki Müslümanlara iyi davranırlar ve kendilerini dost addederler ; fakat yılda iki kez ödenmek üzere vergiye tabi tutarlar.⁸⁵

Sarayların görkemi ve harikulade bahçeleri kendisini şaşırtan İbn Cübeyr buranın Müslüman hükümdarları andıran hukuki, idari ve krallığa özgü otorite

⁸² Gies, **Al-Idrîsî and Roger's Book**, s. 14-19.

⁸³ Amara ve arkadaşları, sahile bakan bölgenin Kuzey Afrika olarak yorumlanmasını doğru bulmazlar. Bunun yerine Mileto lokasyonunda ve 11. yüzyılda bir dönem Sicilya'daki Hammûdîler tarafından yönetilmiş olan bölgeye yakın Calabria Sahili olduğunu ileri sürerler.

⁸⁴ Brotton, **a.g.e.**, s. 68.

⁸⁵ **A.g.e.**, s. 70.

tarzlarını anlatmaya devam eder.⁸⁶ Kral II. Roger, İtalya'nın birkaç bölgesini ilhak etmesi veya zor kullanarak alması dolayısıyla Hristiyan dünyasının her köşesinde giderek artan bir muhalefete, hatta kinayeli bir üslupla “tiran”⁸⁷, “yarı-kafir”⁸⁸ ve “Sicilya'nın vaftiz edilmiş Sultan'ı”⁸⁹ olarak adlandırılmasına rağmen, Orta Çağ Avrupası'nda başarılı bir hükümdardı. İyi eğitilmiş bir adamdı ve bilimsel araştırmaya büyük tutkusu vardı. Şerîf el-İdrîsî büyük olasılıkla Kral II. Roger'ı en iyi betimleyecek alıntının yapılabileceği yetkinliğe sahipti:

Matematiğe ilişkin bilgisinin derecesi siyaset alanında olduğu gibi tarif edilemez düzeydedir. Bilimler konusundaki bilgisinin herhangi bir sınırı olmamakla kalmıyor; her birini en ince hususiyetine kadar derinlemesine ve bilgece inceliyor. Hiçbir hükümdarın daha önce gerçekleştirmediği fevkalade icatların müsebbibidir.⁹⁰

Şerîf el-İdrîsî hâmisini hayırla yadeder. Fakat methiyenin geleneksel üslûbu bu olduğu için zahire bakılmamalıdır. Kral, Şerîf el-İdrîsî'ye, bilinen dünyanın bütününün en kesin en bilimsel haritasını çıkarma görevi vermiştir. Şerîf el-İdrîsî, Kral II. Roger'a atfen şu ifadeleri kullanır: Kral,

[...] ülkesinin detaylarını kesin olarak bilmek ve onları kesin bir bilgiyle denetim altına almak [arzusundaydı]; hem karadan hem denizden sınırları ve yolları ve buraların iklimlerini ve denizleri ve körfezleri [kıyı şeridinin biçimini]... diğer kara parçaları ve bölgelerin bilgisiyle birlikte hangi ülkenin hangi iklimde [bölgede, kıtada] yer aldığını gösteren, tüm yedi iklimde çeşitli bilgi kaynakların hemfikir olduğu geçmişten kalan elyazması risalelerde temellendirilmiş ya da çeşitli yazarlarca tespit edilmiş ne varsa [bilmek arzusundaydı].⁹¹

Kral II. Roger direktör ve Şerîf el-İdrîsî daimi sekreter olarak birlikte bir coğrafyacılara akademisi kurdular.⁹² Dönemin tüm coğrafya bilgisini derlediler. Alanında uzman daha önceki alimlerin coğrafya konulu çalışmalarından yararlandılar.

⁸⁶ Brotton, **a.g.e.**, s. 70.

⁸⁷ **A.g.e.**, s. 69.

⁸⁸ Gies, **a.g.e.**, s. 14-19.

⁸⁹ **A.e.**

⁹⁰ **A.e.**

⁹¹ Maqbul, **Cartography of al-Sharif al-Idrisi**, s. 159.

⁹² Geis, **a.g.e.**, s. 14-19.

Maqbul, Şerîf el-İdrîsî tarafından kullanılmış altı (6) kaynaktan söz etmektedir; şöyle ki: 1) Batlamyus (ö. 168) ve *Coğrafya*'sı⁹³, 2) Câhîz (ö. 868-9) ve eseri *Kitâbü'l-Hayavân*⁹⁴, 3) Mes'udî (ö. 956) ve eseri *Kitâbü'l-'Acâ'ib*⁹⁵, 4) günümüze ulaşmamış daha önceki bir nüshasının yazarı olduğu düşünülen Ibn Aḥmed el-Ceyhânî (ö. 922) ve eseri *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*⁹⁶, 5) İbn Ḥurdâzbih (ö. 911) ve eseri *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*⁹⁷, 6) Ibn Havḳal (ö. 977) ve eseri *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*⁹⁸. Maqbul, Şerîf el-İdrîsî'nin yeryüzünün tasviri için başvuru kaynağı olarak Batlamyus'un *Coğrafya* eserinden istifade ettiğini; fakat Batlamyus'un çalışmasının hangi Arapça nüshasını kullandığının tespit edilemediğini yazar.⁹⁹ Sezgin ise Şerîf el-İdrîsî'nin Ursiyus Antaki (Paulus Orosius, ö. 418), Ibn 'Ömer 'Ozrî, Ḥânâh b. Ḥâkân Kîmâkî, Mûsâ b. Ḳâsım Ḳaradî, İshâk b. Hasan, Ḳudâme b. Ca'fer, ve Batlamyûs Aḳlûdî'nin kitaplarının yanısıra el-Ya'ḳûbî'nin (ö. 897) *Kitâbü'l-Bûldan* adlı eserini de kullandığını eklemektedir.¹⁰⁰

Kral II. Roger kararlı bir insandı ve bilinen dünyanın her köşesinden bilgi derlemek üzere âlimleri sarayına çağırtacak düzeyde büyük bir dikkat, ehemmiyet ve ilgi göstermiştir. Şerîf el-İdrîsî, Kral II. Roger'a atfen konuya ilişkin şunları aktarır:

Birlikte araştırma yaptılar fakat [diğer alimler]den daha önce sözü edilen eserlerde bulduğunun üzerine çok fazla ilave bilgi bulamadı[lar]. Yapılan müzakerelerden sonra, civarda seyahat halinde olan diğer alimleri çağırtmak üzere ülkenin her yanına [haberciler] yollandı. Kendilerine [alimlere] fikirleri soruldu; hem şahsi fikirleri hem ortak fikirleri. Fakat aralarında bir fikir birliği yoktu. Bununla birlikte, [Roger] hemfikir oldukları bilgiyi kabul etti; olmadıkları bilgiyi reddetti.¹⁰¹

Yeni bilgi derleme işi, Sicilya limanlarını ziyaret eden tüccarlar ve seyyahların kraliyet sarayına davet edilip kendilerine Kral II. Roger ya da Şerif el-İdrîsî veya her ikisi tarafından gezip gördükleri yerler hakkında spesifik sorular yöneltmesini bile

⁹³ Maqbul, **India**, s. 18.

⁹⁴ Maqbul, **a.g.e.**, s.18.

⁹⁵ **A.g.e.**, s. 15-17.

⁹⁶ **A.g.e.**, s. 13-15.

⁹⁷ **A.g.e.**, s. 13.

⁹⁸ **A.g.e.**, s. 12.

⁹⁹ **A.g.e.**, s. 169.

¹⁰⁰ Sezgin, **a.g.e.**, s. 314.

¹⁰¹ Maqbul, **a.g.e.**, s. 159.

içeriyordu.¹⁰² Hatta Japon araştırmacı Ohji Toshiaki, Çin kıyı şeridinin tasvirindeki benzerliklere atıfla, şerif el-İdrîsî'nin söz konusu çalışmada Çin haritalarını kullandığını ileri sürer.¹⁰³ Fakat bu iddia şerif el-İdrîsî'nin uyarladığı kıyı şeridinin Belh Ekolü haritalarını da andırđına ilişkin alıntılarla Park tarafından çürütülmüştür. Park ayrıca şerif el-İdrîsî'nin Çin'den bahseden daha önceki araştırmacılardan edindiği bilgilere fazlaca güvendiğini ve kendi döneminde Çin'in yeni başkentinin neresi olduğunun farkında olmadığını eklemektedir.¹⁰⁴

Tüm bilgiyi derleme ve sınıflandırma süreci yaklaşık on beş (15) yıl sürdü. şerif el-İdrîsî'nin bu husustaki kendi ifadesi aşağıdaki gibidir:

Bu insanların gerek meridyen gerek paraleller [ve yerler arasındaki ölçümlerde] üzerinde uzlaştıkları hususların kesinliğinden emin olmak arzusundaydı. Bu nedenle bir çizim levhası (*levhû'l-terşim*) getirtti ve söz konusu kitaplarda yer alan bilgileri [heyetteki] alimlerin daha doğru tespitleri doğrultusunda demir aygıtlarla madde madde bu levhaya aktardı.

Elde edilen bilginin doğru olduğundan emin oluncaya kadar tüm süreci yakından takip etti.¹⁰⁵

Hans von Mžik, şerif İdrîsî'nin çalışmasında yer alan haritalarda coğrafî enlem ve boylamların dikkate değer şekilde kullanımının ortadan kalkmış olmasından ötürü yukarıdaki alıntıya bir dereceye kadar katılmaz. Bununla birlikte belli coğrafî unsurlar için ve fakat yalnızca geçmişin bir harita üzerinde birleştirilmiş hafızası işlevi görecekle şekilde bunlara başvurulabileceğini kabul eder.¹⁰⁶ F. von Richthofen şerif İdrîsî'nin çalışmasını, Avrupa'da ses getirmiş olmakla birlikte, müellifin muhakeme yetisi eksikliğine ve kabul edilemez bilgisizliğine ilaveten, kötü bir şekilde telif edilmiş bir çalışma olarak eleştirir.¹⁰⁷ Fakat Lelewel, Günther, Hennig ve Sarton gibi diğer araştırmacıların şerif İdrîsî'nin eserine eleştirileri olumludur. Hatta Sarton, şerif el-

¹⁰² Gies, **a.g.e.**, s. 14-19.

¹⁰³ Park, **Mapping**, s. 84.

¹⁰⁴ **A.g.e.**, s. 86.

¹⁰⁵ Maqbul, **Cartography of al-Sharif al-Idrisi**, s. 159.

¹⁰⁶ Sezgin, **Mathematical Geography**, s. 312 ve s. 325.

¹⁰⁷ **A.g.e.**, s. 311-312.

İdrîsî'nin Orta Çağ'ın en büyük coğrafyacı ve kartografyacılarından biri olduğu görüşündedir.¹⁰⁸

Şerif el-İdrîsî ekibiyle birlikte büyük görevlerinin nihai aşamasına yani *levhû'l-tersîm* üzerindeki imgeleri, bir gümüş küre üzerine dünya haritası oluşturacak şekilde kazıma aşamasına geçişini¹⁰⁹ şöyle aktarır:

[...] büyük oranda saf gümüşten imal edilmiş ve her biri 112 dirhem olan 400 *Roma ratlı* ağırlığındaki küre hazır olduğunda yedi iklimi ve [içerdiği] kara parçalarını, bölümlerini, kıyı şeritlerini ve hinterlandlarını, körfezleri ve denizleri, nehir yatakları ve nehirlerin bulunduğu yerleri [havzalar], meskûn olan ve olmayan bölgeleri, yerleşim yerleri arasındakileri [mesafeleri] gerek işlek güzergâhlar gerek belirlenmiş mesafeler gerekse doğrulanmış ölçümler ve bilinen limanlar doğrultusunda çizim levhasında bulunan versiyona uygun olarak ve [levha] üzerinde kesinleştirilmiş olan bilgilere hiçbir farklılık içermeyecek şekilde bağlı kalarak haritasının üzerine kazıdı.¹¹⁰

Şerif el-İdrîsî, Ocak 1154'te¹¹¹ ekibiyle birlikte üzerinde çalıştığı gümüşten dünya haritası projesini ve kapsamında bir (1) dünya haritasının yanı sıra ayrıntılı tasvir ve açıklamalar içeren 70 kesit haritanın bulunduğu *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* başlıklı ve *Roger'in Kitabı (Book of Rogers)* olarak da bilinen kitabı nihayet tamamladı.

Fakat Şerif el-İdrîsî'nin haritalarının kökenine ilişkin çok sayıda tartışma ve görüş mevcuttur. Hans von Mzik, Konrad Miller, Hoenerbach ve Needham gibi araştırmacılar İdrîsî'nin Batlamyus'un çalışmasına bağlı kaldığına inanmaktadırlar. Hatta Von Mzik, hem İdrîsî hem Hârizmi'nin Batlamyus'un çalışmasına bağımlı olduğu kanatindedir.¹¹² Needham, İdrîsî'nin dünya haritasına referansla şu görüşleri ileri sürmüştür:

Bu bütünüyle Batlamyusçu gelenekte mevcuttu yani dokuz enlem paraleli (iklimler) ve on bir boylam meridyeni kullanma; fakat Mercator'un yaptığı gibi bunları bir

¹⁰⁸ Sezgin, *Mathematical Geography*, s. 313.

¹⁰⁹ *Levhû'l-tersîm: Çizim Levhası*

¹¹⁰ Maqbul, *a.g.e.*, s. 159.

¹¹¹ *A.g.e.*, s. 156.

¹¹² Sezgin, *Mathematical Geography*, s. 321-322.

projeksiyona konumlandırma ve yerin küreviliğine imkan verecek hiçbir girişimde bulunmama. Bu yönüyle Çin kareli haritalarını andırır. ¹¹³

Hoenerbach İdrîsî ve Batlamyus'un çalışmalarına ilişkin ilginç bir gözlemde bulunmuştur. Sezgin'in aktardığına göre, Hoenerbach, Taren Körfezi'nin Şerif el-İdrîsî tarafından Batlamyus'a kıyasla gerçeğe daha uygun şekilde tasvir edildiğine; Orbetello Karası, Cenova Körfezi, St. Michael Koyu ve Seine Koyu'nun Batlamyus'ta bulunmamasına karşın İdrîsî'nin çalışmasında mevcut olduğuna dikkat çekmiştir. ¹¹⁴ Hatta Kimble İdrîsî'nin yöntemini Batlamyus'un yönteminden üstün tutar. Batlamyus otoritesinin özellikle Nil ve Afrika'daki bölgelere ilişkin tartışmada artık tam yetkili merci konumunda olmadığını ileri sürer. ¹¹⁵ İdrîsî 19.yüzyıla kadar keşfedilmemiş olan Batı Nil'i ortaya koyarak bir çifte Nil fikri vermiştir. Ayrıca *Nuzhatü'l-Müşâtâk*'ta sözü edilen Gana, Silla, Tacour gibi yerler ve Oulil'de gerçekleşen tuz ticareti, İdrîsî'nin çalışmasının Batlamyus'unkinden üstün olduğunu kanıtlayan dikkat çekici bilgilerdir. Batlamyus'un bizzat bir dünya haritası ortaya koyup koymadığı iyi temellendirilemediği için belki de durum böyle olmalı. Sezgin'in bu iddiaları Şerif İdrîsî'nin haritalarına referans olarak Me'mûn atlasını kullandığına işaret ederek tekzip etmesi de tam olarak bundan kaynaklanıyor. Sezgin, *Nuzhatü'l-Müşâtâk*'ın ilgili bölümlerine ilişkin incelemeye dayanarak, İdrîsî'nin Me'mun *Coğrafyası*'nı Batlamyus'un *el-Coğrafya* adlı çalışması olarak yanlış aktardığı kanaatine varmıştır. Sezgin iddialarını Şerif İdrîsî'nin hatalı biçimde Nijer nehrine bağlandığını düşündüğü Nil haritasını benimsemesi, Madagaskar adasının hatalı konumu ve İdrîsî'nin dünya haritasının daha küçük ölçekli versiyonunda Ejder Kuyruğu'nun bulunuşunu alıntılıyarak desteklemektedir. Sezgin'e göre Şerif İdrîsî tarafından haritasında benimsenen veya uyarlanan tüm bu özellikler Me'mûn haritasında bulunmaktadır. Sezgin'e göre, Şerif el-İdrîsî'nin haritasına uyarladığı tüm bu özellikler Me'mûn Atlası'nda mevcuttur. ¹¹⁶

¹¹³ Needham, *Science and Civilization in China*, s. 563-564.

¹¹⁴ Sezgin, *Mathematical Geography*, s. 324.

¹¹⁵ Kimble, *Geography in the Middle Ages*, s. 59.

¹¹⁶ Sezgin, *Mathematical Geography*, C.I., s. 131-132.

Şekil 1. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk* (Arapça Elyazması|MS 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde [Bibliothèque Nationale de France] muhafaza edilen 14.yüzyıldan kalma nüshasında yer alan Dünya Haritası.

Durum ne olursa olsun hem Şerif İdrîsî'nin haritasında hem de Me'mûn atlasında Batlamyus etkisi olduğunda şüphe yoktur. Biz de Şerif İdrîsî haritasının Batlamyus ve Belh Coğrafya Ekolü'nün bir karışımı olduğuna inanıyoruz. Şerif İdrîsî, Batlamyus'un dokuz enlem paraleli ve on bir boylam meridyenini çalışmasına uyarlamasının yanı sıra Belh Coğrafya Ekolü'nün güney-merkezli harita tasavvuru ile tüm [kara parçalarını] kuşatan su [kütlesi] ve Asya kıtasına doğru uzatılmış Afrika tasvirini de kullanmıştır. Şerif İdrîsî Hıristiyan bir kral tarafından görevlendirilmiştir. Çalışmasının İslam ve Hıristiyanlığı mecz ediyor olması şaşırtıcı olmamalıdır.

Kral II. Roger, gümüş dünya haritası ve Şerif el-İdrîsî tarafından *Roger'in Kitabı*'nın tamamlanmasından bir kaç hafta sonra 26 Şubat 1154 tarihinde öldü. Yerine oğlu I. William geçti. Bazı araştırmacılar Şerif el-İdrîsî'nin I. William için, Sicilyalı-Arap şair İbn Bîşrûn'un bahsettiği ve Ebu el-Fidâ'nın *Ta'kvimü'l-Bûldân* adlı eserinde atıfta bulunduğu *Ravdü'l-ûns ve Nuzhatü'n-nefs* (*Gardens of Intimacy and Pleasure of*

the Soul) başlıklı risaleler yazmış olduğunu düşünmüştür. Bu risaleler bugün mevcut değil. El-İdrîsî'ye atfedilen, *Ünsü'l-Muhec ve Ravdu'l-Furac* (Intimacy of souls and gardens of pleasure) ve *Ravdü'l-Furac ve Nuzhatü'l-Muhec* (Gardens of Pleasure and Recreation of the Soul) başlıklı diğer iki risale İstanbul'da bulunmuştur.¹¹⁷ Fakat orijinal eseri *Nuzhatü'l-Müşâtâk* veya *Roger'ın Kitabı* ile çelişen yönleri dolayısıyla Şerif el-İdrîsî'nin bu çalışmalarına ilişkin bazı araştırmacıların farklı görüşlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. I. William'ın siyasi yetersizliği krallığındaki yerel liderler arasında giderek artan isyanla neticelenmiştir. Şerif el-İdrîsî bu olayın yol açabileceği sonuçları sezerek Kuzey Afrika'ya döner ve kararında haklı da çıkar. 1160'ta isyancılar, parçalanmış gümüş dünya haritası ve *Tabula Rogeriana*¹¹⁸ dahil olmak üzere I. William'ın krallığını yağmalarlar.¹¹⁹ Ne mutlu ki, Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk el-âfâk* kitabının 1300 tarihli günümüze ulaşmış bir nüshası Paris'te, Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale de France) muhafaza altındadır. Bu elyazması eser Şerif el-İdrîsî ve Kral II. Roger tarafından oluşturulan araştırmacı ekibinin gerçekleştirdiği büyük başarının ipuçlarını vermektedir. Şerif el-İdrîsî 1165'te, büyük olasılıkla Septe'de, 65 yaşında vefat etmiştir.

¹¹⁷ Maqbul, *Cartography of al-Sharif al-Idrisi*, s. 157.

¹¹⁸ Veya *Levhü'l-tersîm: Çizim Levhası*

¹¹⁹ Sezgin, *Mathematical Geography*, s. 309-310.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NUZHATÜ'L-MÜŞTÂK FÎ İHTİRÂK EL-ÂFÂK'IN 1. İKLİM'İN 9. VE 10. BÖLÜMLERİ'NİN ARAPÇA'DAN TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ

2.1. BİRİNCİ İKLİM'İN DOKUZUNCU BÖLÜMÜ

Şekil 2. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müştâk fî ihtirâk el-âfâk* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 14.yüzyıldan kalma nüshasında yer alan Birinci (1) İklim Dokuzuncu (9) Bölüm Haritası.

1. Kâmarun	6. Aşûr	12. Kalah	18. Şamil
2. Sabûma	7. Lankabâlûs	13. Salâhit	19. Hânû/Hânâfû
3. El-Kamar ve Malay Adası	8. Calus	14. Rami	
4. Mâyid	9. Hizlic	15. Mayid	
5. Şandâ-fûlât	10. Tonûmah	16. Kâmâr	
	11. Mâbit	17. Lûkîn	

١- إن هذا الجزء التاسع من الإقليم الأول تضمن قطعة من البحر الهندي وهو البحر المعروف بالبحر الصيني وفيه شيء من البحر المسمى بحر دارلاروى وفي هذا البحر جملة جزائر نذكرها بعد هذا بعون الله وقوته فنقول إن هذا البحر الهندي على جنوبه قطعة من بلاد سفالة التي قدمنا ذكرها وقرى وعمارات فمنها مدينة جسطة وهي مدينة صغيرة وبها يوجد التبر كثيراً وهو غلتهم وشغلهم وإياه يطلبون ومنه معاشهم وأكلهم السلاحف البحرية ولحوم الصدف وعندهم الذرة قليلاً وهي على خور كبير تدخله المراكب وليس لأهل جسطة مراكب ولا دواب يتصرفون عليها وإنما يتصرفون بأنفسهم ويستخدم بعضهم بعضاً وأهل القمر وتجار بلاد المهراج يدخلون إليهم ويجالسونهم ويتجرون معهم

٢- ومن مدينة جسطة إلى مدينة دغوطة في البحر ثلاثة أيام بلياليها ومنها إلى جزيرة القمر مجرى واحد ومدينة دغوطة آخر بلاد سفالة التبر وهي على خور كبير وأهلها عراة لا يستترون بشيء من الثياب لكنهم يستترون بأيديهم عند التقائهم بالتجار الداخلين إليهم من سائر الجزائر المجاورة لهم ونساؤهم محتجبات لا يدخلن الأسواق ولا المحافل لأنهن عراة فهن لذلك يلزمن أمكنتهن اللاتي يأوين إليها وفي هذه المدينة وبأرضها يوجد التبر مثل ما يوجد بغيرها من أرض سفالة

٣- ويتصل بأرض سفالة أرض الواق واق وبها مدينتان حقيرتان وساكنها قليل لضيق عيشها وتكدر رزقها واسم الواحدة منها ددوا واسم الثانية بنهنة وتليهما قرية كبيرة تسمى دغرغه وهم سودان قباح الصور مشوهو الخلقة وكلامهم نوع من الصفير وهم عراة لا يستترون بشيء والداخل إليهم قليل وأكلهم الحوت والصدف ولحوم السلاحف تتصل بهم جزائر الواق واق وسنذكرها فيما يرد بعد هذا بعون الله تعالى

1. Birinci iklimin dokuzuncu bölümü bugün Çin Denizi olarak bilinen Hint Denizi'nin bir kısmını kapsar. Burada *Darlarova* adında bir deniz vardır. Bu denizde, Allah'ın inayetiyle, daha sonra bahsedeceğimiz bir grup ada vardır. Hint Denizi'nin güney kesiminde, *Sakâla*'ya bağlı *Casta* gibi kasaba ve şehirler tespit ettik. Burası, bir gelir kaynağı ve bölge halkının geçimini sağladığı büyük miktarda külçe [kütle] halinde altın bulunan küçük bir şehirdir. Yiyecekleri deniz kaplumbağası ve deniz kabukluları etinden oluşur; biraz da mısırları var. Bu şehir, gemilerin yanaştığı büyük bir koy içindedir. *Casta* halkının ticaretini yapabileceği ne gemisi ne çiftlik hayvanları vardır. Bunun yerine, kendi aralarında takas yaparlar ve birbirlerinden istifade ederler. *Ķâmar* halkı ise *Mihrac* kasabası tüccarlarıyla etkileşim halindedir ve onlarla ticaret yaparlar.
2. *Casta*'dan *Dağota*'ya deniz yoluyla üç gün üç gecede gidilir. Oradan *Ķâmar* adasına güzergah vardır. Kütle halinde altın bulunan büyük bir koy içindeki *Dağota* şehri *Sakâla*'ya varmadan son şehirdir. Halkı çıplak yaşar. Hiç bir şey giymezler. Fakat diğer komşu adalardan gelen tüccarlarla karşılaştıklarında elleriyle örtünürler. Kadınları gizlenir veya dışarı çıkmazlar. Çıplak oldukları için ne pazara ne de merasimlere giderler. Böyle olunca, kendilerine tahsis edilmiş mekanlarda kalmaları icap eder. Diğer *Sakâla* topraklarında olduğu gibi bu şehirde ve komşu adalarda da kütle halinde altın mevcuttur.
3. *Sakâla* toprağı *Vâkvâk* bölgesine bağlıdır. İki marjinal şehir ihtiva eder. Nüfusu çevre koşullarının sertliği nedeniyle azdır ve geçim zordur. Bu adalardan biri *Dadva* diğeri ise *Banhana*'dır. Onları *Dağrağa* denilen büyük bir bölge izler. Halkı siyahidir ve çirkin görünüşlüdür. Lisanları bir tür ıslığı veya uğultuyu andırır. Çıplaktırlar ve hiçbir şeyle örtünmezler. Buraya uğrayan azdır. Yemekleri balık, deniz kabukluları ve kaplumbağa etinden oluşur. Allah'ın inayetiyle bahsedeceğimiz *Vâkvâk* adalarına bağlıdırlar.

٤- وكل واحدة من هذه البلاد على خور كبير وليس بأرض هؤلاء القوم شيء من الذهب ولا تخرج من عندهم تجارة ولا مراكب لهم ولا دواب فأما جزيرة جالوس فأهلها زنج سود عراة يأكلون من سقط في أيديهم كما قدمنا ذكرهم وعندهم جبل ترابه فضة إذا مسته النار تحلل وصار فضة ومنها إلى جزيرة لنكبالوس يومان ومن جزيرة لنكبالوس إلى جزيرة كلة خمسة أيام وهي جزيرة كبيرة يسكنها ملك يسمى حبابه الهندي وبهذه الجزيرة معدن الرصاص القلعي وهو بها كثير صافي الجوهر والتجار يغشونه بعد خروجه عنها ومنها يتجهز

٥- به إلى جميع الأرض ولباس أهلها الفوط يلبس الرجل والمرأة فوطة واحدة وبهذه الجزيرة منابت الخيزران وبها الكافور الجيد وهو شجر كبير يشبه شجر الصفصاف لكنه تظل الشجرة منه مائة رجل وأكثر والكافور يستخرج من هذه الشجرة بأن ينقب في أعلاها نقب فيسيل منه عدة جرار وإذا انقطع الجرى نقب أسفل من ذلك في وسط الشجرة فينسب منها قطع الكافور وهو صمغ ذلك الشجر غير أنه ينعقد في داخلها ثم تبطل تلك الشجرة فتتحى ويقصد غيرها وخشب شجر الكافور أبيض خفيف وفي هذه الجزيرة عجائب يقع واصفها في حد التكذيب

٦- ويلى هذه الجزيرة جزيرة جابة وجزيرة سلاهط وجزيرة هزلج وبين كل واحدة منها وأختها فرسخان وأكثر أو أقل وهذه الجزائر كلها لملك واحد اسمه جابة وهو يلبس حلة الذهب وقلنسوة الذهب مكللة بالدر والياقوت ودراهمه مطبوعة بصورته وهو يعبد البد

4. Bu kasabaların her biri büyük bir koy veya körfezde yer alır. Topraklarında altın bulunmaz. Ne ticaret yaparlar ne de gemileri veya çiftlik hayvanları vardır. *Calûs* adasına gelince, halkı siyahidir ve çıplaktır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, buldukları veya çıplak elle yakaladıkları veya ulaşabildikleri her şeyi yerler. Bir dağları vardır. Dağlarının toprağı gümüştür. Ateş temas ettiğinde çözünür ve gümüşe dönüşür. Burasıyla *Lankabâlûs* adası arasında iki günlük mesafe vardır. *Lankabâlûs* adasından *Kalah*'a ise beş günde gidilir. Burası, *Hint Câba* adlı bir kralın yaşadığı büyük bir adadır. Bu adada bol miktarda kurşun ve kalay karışımı maden bulabilirsiniz. Cevherin özü saftır. Tüccarlar onu işletirler. Çıkardıktan sonra, hazır hale getirip
5. diğer bölgelere naklederler. Bu bölge halkı giysi olarak şal kullanır. Kadınları ve erkekleri yekpare şalla örtünür. Bu adada bambu yetişir. Burada, söğüt ağacını andıran fakat gölgesine yüzden fazla insan sığdıracak büyüklükte bir ağaç türü olan kafurun iyisi de yetişir. Kafur, içerdiği yağın damlaması için bu ağacın üst kısmından kesikler açılarak elde edilir. Bu bölgedeki ağaç sıvısı damlamayı kestiğinde, alt kısmında yani orta gövdesindeki yapışkanımı sıvının damlatılması için kesik açılır. Fakat bu sıvı eğer ağacın içerisinde durgun vaziyette birikirse özelliğini kaybeder, ... başkasına geçilir. Kafur ağacı açık renklidir. Bu adada, anlatan kişi hakkında şüphe uyandıracak derecede mucizevi şeyler ve olaylar mevcuttur.
6. Bu adadan sonra *Câba*, *Salâhit* ve *Hizlic* adaları vardır. Üçünün ortasında ve komşu ada iki *fersah* uzaklığındadır. Bu adalar *Câba* adlı krala aittir. Kral altın bir gerdanlık ve altın, inci ve safir bezemeli bir taç takar. Dirhemlerinin [gümüş para] üzerine kralın resmi basılmıştır. Kralları *Bud*'a [*Buda*] tapar.

٧- والبدود هي الكنائس بلغة أهل الهند وبد الملك حسن البناء حسن الصنعة وقد كلفت جميع جوانبه بالرخام وداخل البد يحيط به من كل جهة أصنام مصنوعة من حجارة الرخام الأبيض وعلى رؤوسها التيجان المكلفة وعليها الحلل وسائر الثياب المنسوجة من الذهب ونحوه وصلاتهم في هذه الكنائس إنما تكون غناء وتلحيناً وتصفيقا لطيفا بالأكف وزفن الجواري الحسان في شعورهن ولعبهن بأنواع من الخف والتخلع وكل ذلك يكون بين أيدي المصلين والمجتمعين في البد ولكل بد من تلك الجواري عدة يأكلن ويلبسن من مال البد

٨- وذلك أن المرأة إذا ولدت بنتا حسنة الصورة جميلة القد تصدقت بها على البد فإذا ترعرعت وشبت كستها من الثياب أبلغ ما تقدر عليه وتأخذ أمها بيدها وحولها أهلها نساء ورجالا وتصير بها إلى البد الذي تصدقت بها أمها عليه وتدفعها إلى خدامه وتنصرف فإذا صارت الطفلة بيد خدام البد دفعوها إلى نساء عارفات بالزفن والتخلع وجمل اللعب بما يحتاج إليه فإذا قبلت التعليم لبست أفضل الثياب وحليت بأرفع الحلي ولزمت البد ولم يكن لها خروج منه ولا زوال عنه وكذلك سنة الهنديين الذين يعبدون البد

٩- وبهذه الجزائر شجر النارجيل كثير والموز المتناهي في الطيب أيضا كثير عندهم وكذلك السر والأرز بها موجود وبجزيرة هزلج مهواة كبيرة لا يقف أحد على قعرها وهي من عجائب الأرض المريئة ويتصل بجزيرة جابة جزيرة مابط على قرب منها وهي تحت طاعة ملك جابة وفيها نارجيل وموز وقصب وأرز وجزيرة سلاهط صندل كثير وسنبل وقرنفل وصفة شجر القرنفل شبه نبات

7. Ve tapınakların adı Hint lisanından türemiş *Budud'* dur. Kral *budd'*u güzelce planlanarak inşa edilmiştir. Yan duvarları mermerden yapılmıştır. İç kısmı her köşesini dolduran putlarla çevrilidir. Putlar beyaz mermerden yapılmıştır ve başlarına taç işlenmiştir ve diğer kıyafetleri altın ve benzeri malzemelerden yapılmıştır. Tapınma usulleri ilahi ve ezgilerden oluşur ve hoş bir el çırpışları vardır. Diğer taraftan, güzel hizmetçiler dans eder, çeşitli sihirbazlık numaraları ve uçarıklar yaparlar. Tüm bu ritüeller, tapınak müdavimleri ve *budd'*da bulunan diğer herkesin gözleri önünde gerçekleşir. Her *budd'*un, kendi parasıyla beslediği ve giydirdiği bir kaç kadın hizmetçisi vardır.
8. Geleneklerine göre, eğer bir kadın güzel bir kız çocuk doğurursa onu *budd'*a sunar [veya adar]. Kız büyüdüğünde, annesi onu giydirir ve elinden tutarak ailesi, erkekler ve kadınlar, eşliğinde *budd'*a götürür ve hizmetçilere teslim eder ve oradan ayrılır. Kız *budd* hizmetçilerinin elindeyken dans, uçarıklık ve gerekli görülen başka konuları bilen kadınlara verilir. Kız eğitilmeyi kabul ederse en iyi kıyafetlerle giydirilir ve en değerli aksesuarlarla bezenmiş taç vb. takılır. Böylece artık çıkamayacağı [veya ayrılamayacağı] *Budd'*a yerleşir. Aynı uygulama *Buda'*ya tapınan Hintlilerde de vardır.¹²⁰.
9. Bu adalarda, bol miktarda hindistan cevizi ağacı, en iyi muzlar ve sedir ağaçları bulunur. *Hizlic* denilen adada, kimsenin derinliğini bilmediği çok büyük bir çukur [obruk] vardır ve dünya harikalarından birisidir. *Câba* adası ise *Mâbit* adasıyla bağlantılıdır. *Kral Câba'*nın yönetimi altındadır. Bu adada hindistan cevizi, muz, şeker kamışı ve pirinç yetişir. *Salâhit* adasında ise bol miktarda sandal ağacı, buğday ve karanfil ağacı bulunur. Karanfil ağacı

¹²⁰ Metindeki Bado sözcüğü Bedevi (Bedioun?) anlamında kullanılmıştır.

١٠- شجر الحناء في دقة أغصانها وحمرتها ولها زهر يتفتح عن كمام شبيهة بزهر النارج سواء فإذا سقط الزهر جنيت تلك الكمام ونقعت في مياه هناك إلى أن يصلح منها ما أرادوه ثم يخرجونه ويجففونه فقاحا وخشبا ويبيعونه إلى التجار الواردين عليهم فيشترونه منهم ويتجهزون به إلى جميع الأقطار وفي آخر هذه الجزيرة بركان نار تتقد مقدار ارتفاعه مائة ذراع فهي بالنهار دخان وبالليل نار تشتعل

١١- وعلى يسار جزيرة مابط جزيرة تنومة وبينها وبين مابط يوم وهي جزيرة عامرة ولباس أهلها الأزرق وبها مياه عذبة وأرز وقصب سكر ونارجيل وبها أيضا مغائص اللؤلؤ وجزيرة تنومة يوجد العود الهندي والكافور ونبات العود تكون أوراقه وأغصانه شبيهة بأوراق وأغصان النبات المسمى الصاص بالسواء والعود أصوله تستخرج في وقت لا يكون في غيره بعد أن يتقدم في قطع أغصانه قبل ذلك بأشهر ثم ينحت أعلاها ويزال رخوها وتؤخذ قلوبها الصلبة فتجرد بالاسكر فاج وهو مبرد العود حتى تنقى ثم تجرد بالزجاج ثم توضع في أوعية خيش وتصل صقلا كثيرا ثم تخرج عن تلك الأوعية وتباع من التجار الواصلين هناك فتخرجه التجار إلى جميع البلاد ويصرفونه

١٢- ومن جزيرة تنومة إلى جزيرة قمار خمسة أيام وإلى هذه الجزيرة ينسب العود القماري وبها يعرف وهو جيد لكن العود الصنفي أجود منه وبهذه الجزيرة الصندل والأرز وأهلها يلبسون الفوط ويجالسون التجار ويعاملون الجلة وفيهم عدالة ظاهرة وجودة مشهورة وإنصاف كامل وعبادتهم الأصنام والبدود وهم يحوقون موتاهم بالنار

10. dallarının ve kızılığının belirgin benzerliği dolayısıyla Hennah ağacı gibidir. Acı portakal çiçeğini andıran çiçekleri vardır. Çiçeklerini döktüğünde hasat edilir. Kullanıma hazır hale gelinceye kadar suda bekletilir. Ondan sonra, ihtiyaç duyduklarını alır ahşap bir rafta kuruturlar. Satın alıp diğer müşterilerine satmak üzere dışardan gelen tüccarlara satarlar. Bu adanın uç tarafında 100 yard uzunluğunda bir volkan vardır. Gündüz duman, gece alev saçılır.

11. *Mâbit* adasının sol tarafında *Tonûmah* adası bulunur. İkisi arasında bir günlük mesafe vardır. Burada yerleşim vardır. Meskun bir adadır. Halkının kıyafeti şaldır. Tatlı su, pirinç, şekerpancarı, hindistancevizi ve inci madenleri vardır. Ve *Tonûmah* adasında *agar-ağacı*, kâfur ve *Şâşa* adlı bir bitkinin dal ve yapraklarını andıran ödağacı bitkilerinin yaprak ve dalları vardır. Ödağacı dalları aylar öncesi kesildikten belirli bir zaman sonra özütü ayıklanır. Sonra tepesi oyulup içindeki yumuşak doku çıkarılır. Göbek kerestesi sağlamdır. Taşınır ve ödağacını temizleninceye kadar gevşetme yöntemi olan *askirfâc* [*askirfâj*] ile taraklanır. Sonra cam ile soyulur ve arıtmak üzere tente kaplara konur. Daha sonra bu kaplardan alınarak ülkenin geri kalanına satılmak üzere tüccarlara satılır.

12. *Tonûmah* adasından *Ķamâr* adasına beş günlük mesafe vardır. *Ķamâri* öd-ağacı bu adaya atfedilir. Fakat *Sanûfi* öd-ağacı *Ķamâri* öd ağacından daha değerlidir. Bu adada sandal ağacı ve pirinç de vardır. Halkı şal giyinir ve tüccarlarla etkileşim halindedirler. Terbiyeli insanlardır; adaletli, saygılı ve dürüst iş yaparlar. Putlara ve Buda'ya tapar, ölülerini yakarlar.

١٣ - ويتصل بجزيرة قمار مما يلي الساحل جزيرة صنف وبينهما ثلاثة أميال وبها يوجد العود الصنفي وهو أفضل من العود القماري لأنه يغرق في الماء لجودته وثقله وبهذه الجزيرة بقر وجواميس لا أذئاب لها وبها النارجيل والموز والقصب السكري والأرز وأهلها لا يذبحون شيئاً من الحيوان الماشي على أربع ولا غيره من الهوام والحشرات وإنما تؤكل البقر عندهم إذا ماتت بل يعافها أكثرهم ولا يأكلها ومن قتل بقرة لزمه القتل أو تقطع يده وإذا وقفت البقر عن الخدمة والتصرف وضعت في بيوت وتركت حتى يموتها موتها الطبيعي وبهذه الجزيرة ملك اسمه زنبد وأهلها سمر يلبس كل واحد منهم فوطتين فوطة يتزر بها وفوطة يلتحف بها ومياههما عذبة ومنها إلى جزيرة صندى فولات عشرة أيام ومن جزيرة الصنف إلى مدينة لوقين ثلاث مراحل وهي أول مراقي الصين وبها طرز

١٤ - الديباج والحريير الصيني ومنها يخرج إلى جميع الجهات وبها يعمل الغضار الصيني ومنها يتجهز به أيضاً إلى سائر البلاد المتصلة بها والمتباعدة عنها وبها أرز وحبوب ونارجيل وقصب ولباس أهلها الفوط وهم يجالسون التجار ويدخلون الناس ولهم همم عالية ونفوس أبية ويستعملون أنواع الطيب أكثر من سائر بلاد الهند

١٥ - ومن مدينة لوقين إلى مدينة خانافو مسيرة أربعة أيام في البحر وعشرين يوماً في البر وهي أعظم مراقي الصين وبها ملك مهاب له مملكة شامخة وفيلة كثيرة وأجناد وأسلحة وأهلها يأكلون الأرز والألبان والنارجيل وقصب السكر والمقل وهي على خور تطلع فيه المراكب مسافة شهرين إلى مدينة باجه وهي مدينة البغبوغ والبغبوغ هو ملك الصين بأجمعها وإلى مدينته ينتهي مسافروا بلاد الغرب وبها جميع الفواكه والبقول والحنطة والشعير والأرز

13. *Ķamâr* adası *Sanûf* adası sahiline komşudur. Bu iki ada arasında üç millik bir mesafe vardır. Bu adada, *Ķamâri* ödağacından daha iyi kalitede *Sanûfi* ödağacı bulunur; o kadar ki buradaki ağaç, niteliği ve ağırlığından dolayı suya batmaktadır. Bu adada sığır ve kuyuksuz bufalolar yaşar. Ayrıca hindistancevizi, muz, şekerkamışı ve pirinç yetişir. Halkı ne herhangi dört bacaklı hayvanı keserler ne de haşarat ya da böcekleri yerler. İnek ölürse yenir. Fakat çoğu mümkünse onu tedavi etmeye çalışır. Bir ineği öldüren ya idam edilir (kafası kesilir) ya da eli kesilir. Diğer taraftan, eğer inek verimsiz hale gelirse doğal yoldan ölümüne kadar kalacağı bir yere yerleştirilir. Bu adada *Zinbud* adlı bir kral vardır. Halkı kahverengi tenlidir. Buranın halkı, kıyafet olarak, iki parça şal kullanır; biri bel sarmak diğeri örtünmek için. Adanın suyu tatlıdır. Bu adadan on günlük uzaklıkta *Sanda-fûlat* adası vardır. *Sanûf* adasından *Lukin* şehrine kadar üç aşamalı bir güzergah vardır ve Çin'in ilk limanıdır. Buranın
14. sıрма işlemeli brokar kumaş ve Çin ipeği vardır. Buradan her yöne ticareti yapılır (ihraç edilir). Burası aynı zamanda Çin porseleninin üretildiği yerdir. Bu ürünler, gerek komşu gerek uzak, diğer bölgeler için de üretilir. Burada ayrıca pirinç, fasulye, hindistancevizi ve şekerkamışı bulunur. Halkı şal giyinir. Diğer tüccarlarla etkileşim halindedirler. Bu ülke halkı asil ve iyi yürekli insanlardan oluşur. Kullandıkları ürün çeşidi Hindistan'ın geri kalanından fazladır.
15. *Lukin* şehrinde *Hanfu*'ya deniz yoluyla dört günde, kara yoluyla yirmi günde gidilir. Burası Çin'in en büyük limanıdır. Büyük bir imparatorluk, çok sayıda fil, asker ve silaha sahip güçlü bir kral tarafından yönetilir. Halkı pirinç, süt ürünleri, hindistancevizi, şekerkamışı ve *mukul* [bir tür sakız veya reçine bitkisi] yetiştirir. Gemilerin iki aylık yolculuk için tüm Çin'in kralı olan *Bağbuğ Bağbuğ'un* şehrine yani *Bâcah* şehrine demir aldığı bir körfezde bulunur. Batıdaki ülkelerden gelen seyyahlar bu şehirde toplanır. Burada her çeşit meyve, bitki, buğday, arpa ve pirinç yetişir.

١٦- ولا يوجد بجميع بلاد الهند والصين عنب ولا تين البتة وإنما يوجد عندهم ثمار شجر يسمى الشكي والبركي وأكثر ما يكونان ببلاد الفلفل وهو شجر له ساق غليظة وورق شبيه بورق الكرنب أخضر ما هو وله ثمر طول الثمرة أربعة أشبار مستدير شبيه بالدلاع له قشرة حمراء وفي جوفها حب مثل حب البلوط يشوى في النار ويؤكل مثل ما يؤكل القسطل وطعمهما سواء ولحم هذا الثمر إذا أكل وجد له آكله طعما شهيا لذيذا يجتمع فيه طيب التفاح وطيب الكمثرى وبعض طعم الموز والمقل وهو ثمر بديع الصفة شهى الطعم وهو أجل ما يؤكل ببلاد الهند

١٧- وقد يوجد ببلاد الهند نبات يسمى العنبا وهو شجر كبير يشبه شجر الجوز وورقه كورقه وله ثمر مثل ثمر المقل حلو إذا عقد في أوله ويجمع في ذلك الحين فيعمل بالخل فيكون طعمه كطعم الزيتون سواء وهو عندهم أيضا من الكوامخ الشهية ومن مدينة خانفو إلى مدينة خانكو مسيرة ثمانية أيام وسنذكرها في موضعها من الجزء العاشر بعد هذا بيمين الله وعونه

١٨- ومن مدينة الصنف الساحلية إلى جزيرة شامل أربعة أيام وهي في آخر البحر الصنفي معمورة القطر مجتمعة الأهل وفيها حنطة وأرز وموز كثير وقصب سكر وبها سمك كبير العظم لذيذ الطعم يغني آكله عن أكل اللحم ومن جزيرة شامل إلى جزيرة عاشورا أربعة أيام وهي جزيرة قليلة العمر وأرضها أرض حرشاء كثيرة العقارب والأفاعي وجبالها متصلة ومنها إلى جزيرة ملاي يوم خفيف وهي جزيرة كبيرة ممتدة من المغرب إلى المشرق وفيها مدينة يسكنها ملك الجرذ ودراهمه فضة تسمى بالدرهم الطاطرية وله أجناد وفيلة ومراكب كثيرة

16. Bununla birlikte, Çin ve Hindistan ülkelerinde ne hurma ne de incir bulunur. Bunun yerine, genellikle biber ülkelerinde bulunan *Şakî* ve *Barkî* adlı meyve ağaçları vardır. Bu ağaç kalın gövdeli bir ağaçtır ve yaprakları yeşil kabak yapraklarını andırır. Meyvesinin büyüklüğü yaklaşık dört karıştır. Karpuzu andıran yuvarlak bir biçimleri vardır. Kırmızı bir kabuğu ve içerisinde meşe tohumlarını andıran bir tohumu vardır. Ateşte kavrulur, fıstık gibi yenir ve tadı da aynıdır. Bu meyvenin özü [veya küspesi], eğer yenilirse, ekşi elma, şeftali, biraz muz ve *mukul* tadının bir bileşimi olduğundan ağız sulandırıcıdır. Bu meyve mükemmel bir özelliğe ve lezzetli bir tada sahiptir ve Hindistan'ın en değerli meyvesidir.
17. Hindistan'da, ayrıca, '*Anbâ*¹²¹' adlı büyük bir bitki vardır ve ceviz ağacına benzer ve yaprakları aynıdır. Meyvesi tatlı *bdellium* meyvesine benzer. Olgunlaşmadan toplanır sonra sirkeyle karıştırılırsa tadı siyah zeytin tadına dönüşür. Burada en bol bulunan baharatlardan biridir. *Hânfü* şehrinden *Hânkû* şehrine, onuncu kısımda bahsedeceğimiz üzere, sekiz günlük seyahatle gidilir.
18. Sahil şehri *Sanûf* tan *Şamîl* adasına ise dört günlük bir yol vardır. Burası *Sanûf* denizinin ucunda bulunan bir adadır. Sathı boyunca binalar ve insan kalabalıklarıyla doludur. Buğday, pirinç, bol miktarda muz ve şeker kamışı yetişir. Ayrıca lezzetli büyük bir balığı vardır. Bu balığı yiyenin canı artık et istemez. *Şamîl* adasından *Aşûr* adasına dört günde gidilir. Birkaç hanenin yaşadığı bir adadır. Çok sayıda akrep ve yılanın bulunduğu çetin bir arazidir. Dağları bitişik [sıra dağ] vaziyettedir. Buradan *Malay* adasına bir gündüzde gidilir. Bu ada batı-doğu eksenli büyük bir adadır. Adaların kralının yaşadığı bir şehri içinde barındırır. Parası gümüşten yapılma *Tatariyah* dirhemidir. Ordusu, filleri ve pek çok gemisi vardır.

¹²¹ Mango olabilir.

١٩- وفيها موز ونارجيل وأرز وقصب وهذه الجزيرة فيما يزعم أهلها أنها تتصل بالبحر الزفتي من آخر الصين وقد يوجد في هذا البحر المسمى بحر الصنف أنواع من الحيتان وضروب من السمك وجمل من العجائب يستدلون بها على السلامة أو العطب وسنذكر أكثر ذلك فيما يلي آخر هذا الجزء من الإقليم الثاني ونأتي منه بما ذكره المتجولون ونقله المسافرون واتفقت عليه أقاويل الناقلين حسب الطاقة ومبلغ الجهد بحول الله سبحانه وعونه وتأييده

٢٠- نجز الجزء التاسع من الإقليم الأول والحمد لله ويتلوه الجزء العاشر منه إن شاء الله

19. Ayrıca muz, hindistancevizi, pirinç ve kamış yetişir. Bölge halkına göre, bu ada Çin'in öbür ucundan *Zeftî Denizi*'ne bağlıdır. *Sanûf Denizi* denilen denize gelince, burada, emniyeti ve tehlikeyi gösteren bir kılavuz olarak kullanılan çeşitli deniz canlıları ve çok sayıda başka harikalar vardır. Bu konuya dair daha fazla bilgiyi ikinci iklimin son bölümünde vereceğiz. Ayrıca diğer seyyahların naklettiklerinden ve başka gezginlerin paylaştıklarından da söz edeceğiz. Allah'ın inayetiyle, takat ve cehd nisbetinde, nakledilenler arasındaki ittifaktan da söz edeceğiz.

20. Allah'a hamdolsun! Birinci iklimin dokuzuncu bölümünü bitirdik. Şimdi Allah'ın izniyle onuncu bölüme geçiyoruz.

2.2. BİRİNCİ İKLİM'İN ONUNCU BÖLÜMÜ

Şekil 3. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fi ihtirâk el-âfâk* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 14. yüzyıldan kalma nüshasında yer alan Birinci (1) İklim Onuncu (10) Bölüm Haritası.

1. Vâqvâq	6. Mûcah	11. Çâbtû
2. Sahâb	7. Sabûma	12. Ayâm
3. Sîla	8. El-Çamar ve Malây Adası	
4. Kive	9. Mâyid	
5. Sancî	10. ?	

٢١- إن هذا الجزء العاشر من الإقليم الأول وهو نهاية المعمور من جهة المشرق ولا يعلم أحد ما خلفه تضمن البحر الصيني المسمى بحر صنخى ومن الناس من يسميه بحر الصنف ورأسه ومبدؤه من البحر المحيط المسمى هناك البحر الزفتي لأن ماءه كدر وريحه عاصفة والظلمة لا تزال واقعة عليه في أكثر الأوقات ويتصل هذا البحر الزفتي بالبحر المحيط المتصل ببلاد ياجوج وماجوج إلى ما تحتها مما يلي الأرض الحالية في جهة الشمال ويتصل ببحر الظلمات المتصل أيضا بجهة المغرب كما قد رسمناه ويتصل هذا البحر أيضا من جهة الجنوب على جزائر الواق واق وبحر الحيات إلى البحر المحيط بالأرض في جهة الجنوب كما قد حكيناها وجننا به مرسوما بحول الله ومعونته. وهذا البحر عاصف الرياح كثير الأمطار وريحه بحرية تجري ستة أشهر دائما ثم تنقلب إلى ريح أخرى وفيه عدة جزائر فمنها ما يصل إليه التجار ومنها ما لا يصلون إليها لتعذر السلوك وهول البحر وتقلب الرياح وتوحش أهلها وانقطاعهم عن مجاورة الأمم المعلومة

٢٢- فأما الجزيرة المسماة بالموجه التي ببحر دارلارومى ففيها عدة ملوك إلا أنهم بيض غير مخرمي الأذان يشبهون أهل الصين في اللباس والزي ولهم خيل كثيرة يقاتلون عليها ملوكا حولهم وهذه الجزيرة تتصل بمشارك الشمس وتوجد عندهم دابة المسك ودابة الزبادة ونساؤهم من أجمل نساء الأمم ولهم شعور طوال والنساء بها لا يتوارين ولا يستترن بشيء ويمشين مكشوفات الرؤوس ويكلن رؤوسهن بعصائب فيها أنواع من الودع الملون والأصداف المجزعة

21. Birinci iklimin onuncu bölümü doğu tarafından meskun bölgenin sonudur. Ve kimse devamında ne olduğunu bilmez. *Sanûf* denizi de denilen *Sanhi* denizi Çin denizini kapsar. Bu deniz, kendisini çevreleyen ve bölgede *Zeftî* olarak adlandırılan denizden başlar. Adını, çoğu zaman sisli havası, fırtınaları ve karanlığından alır. *Zeftî* denizi, Ye'cûc ve Me'cûc'ün bulunduğu bölgeyi çevreleyen denize bağlıdır ve aşağısında kuzeye doğru uzanan kara parçası bitişiğindeki kısma kadar devam eder. Tasvir ettiğimiz gibi batı yönüne de bağlı olan karanlık denizle irtibatlıdır. Allah'ın inayetiyle aktardığımız ve haritada yer verdiğimiz gibi bu deniz aynı zamanda güney yönünden *Vâkvâk* adalarına ve güney yönündeki kara parçasını kuşatan *Hayat Denizi* 'ne bağlıdır. Bu deniz fırtınalı ve yağmurludur. Rüzgarı altı aylık bir dönem boyunca devam edebilir ve sonra başka tür bir rüzgara dönüşür. Bu rüzgar birkaç adayı etkisi altına alır. Bu adalardan bazıları tüccarlarca erişilebilirken; diğer bazıları çetin deniz güzergâhları, bu denize karşı hissedilen korku, rüzgarın öngörülemezliği, halkının barbarlığı ve bölgenin bilinen halklarından tecrit edilmiş olmaları nedeniyle erişilebilir değildir.

22. *Darlarova*'da yer alan *Mûca* adlı adaya gelince, bu adanın birkaç kralı vardır. Beyaz tenlidirler, kulaklarına küpe takmazlar ve kıyafetleri itibarıyla Çin halkını andırırlar. Mülkiyetlerinde, çevredeki krallarla savaşta kullanmak üzere çok sayıda atları vardır. Bu ada güneşin doğduğu yerle irtibatlıdır. Misk yağı ve misk-i amber [üretiminde yararlanılan] hayvanlar mevcuttur. Kadınları, diğer milletlere kıyasla daha güzeldir. Uzun saçları vardır ve hiçbir şeyle örtünmezler. Çeşitli renklerde midye ve istiridye kabuklarından oluşan saç bantları [veya tokalar] ile başlarını süslerler.

٢٣- ومن هذه الجزيرة إلى جزيرة سبومة مجريان وهذه الجزيرة جزيرة عظيمة كثيرة الزروع والحبوب وبها أنواع من الطيور المأكولة التي ليست في بلاد الهند وبها نارجيل كثير وتتصل بهذه الجزيرة جزائر كثيرة صغار ولكنها معمورة وملكها يسمى قامرون وبلاده كثيرة المطر والرياح وبحرها مهول وعمق الماء به من أربعين باعا إلى أكثر وأقل وفي جبال هذه الجزيرة يوجد الكافور الجيد كثيرا أكثر مما يكون في بلاد غيرها وفي بعض هذه الجزائر قوم يسمون القنجت مفللوا الشعور سود يخرجون إلى المراكب بالعدد والأسلحة والسهام المسمومة ولا ترد شوكتهم وقليل ما ينجو منهم من مر بهم أو سقط في أيديهم وفي أرنبه أنف كل واحد من هؤلاء المذكورين حلقة حديد أو نحاس أو ذهب

٢٤- وعلى رأس هذا البحر إلى جهة الصين جزيرة المايد وبينهما أربعة مجار وكذلك من جزيرة سبومة إلى جزيرة الأيام ومنها يخرج إلى بر الصنف وليس في كل البحار التي ذكرنا أكثر منه مطرا ولا أعصب منه رياحا وربما أقامت السحابة تمطر

٢٥- اليوم واليومين لا تنقطع ويخرج من هذه الجزائر التي ببحر الصنف العود وغيره من الأفاويه وليس لهذا البحر غاية تعرف لسعته وساحله عليه بلاد الملك المسمى المهرج. وجزائر هذا الملك كثيرة الخيرات متصلة العمارات بها الزرع والضرع والفيلة والكافور والجوزبوا و البَسْباسة والقرنفل والعود والقائلة والكبابية وسائر الحبوب في بلاده موجودة ممكنة وبلاده كثيرة الوارد والصادر وليس بيد ملك من ملوك الهند ما بيده من هذه البضائع الموصوفة والتجارات الكثيرة المعروفة

23. Bu adadan *Sabûma* adasına iki günlük yol vardır. Bu ada, çeşitli tahılların yetiştiği ve Hindistan'da bulunmayan pek çok farklı türde eti yenebilir kuşun yaşadığı ve bol miktarda hindistan cevizinin bulunduğu büyük bir adadır. Bu ada çok sayıda başka ada ile bağlantılıdır. Fakat bu adalarda yerleşim mevcuttur ve krallarının adı *Ķâmarûn*'dur. Toprakları bol yağmur alır ve rüzgarlıdır. Denizleri ürkütücüdür ve derinliği kırk *bâ'a*'dan fazladır. Bu adanın dağlarında diğer herhangi bir ülkede olduğundan daha fazla ve iyi kalitede kâfur yetişir. Bu adaların bazılarında, *Ķancit* denilen insanlar yaşar. Kıvrık saçlı ve siyah tenlidirler. Büyük gruplar halinde silah ve zehirli oklarla donanmış halde yola çıkarlar ve kendilerine karşı koymak mümkün değildir. Bölgelerinden geçen veya kendileriyle karşı karşıya gelenler saldırılarından nadiren kurtulurlar. Her birinin burnunda gümüş, altın veya demir halkalar bulunur.

24. Bu denizin Çin'e doğru olan ucunda, *Mâyid* adlı bir ada vardır. Bu ikisi arasında dört deniz güzergahı mevcuttur. Aynı şekilde *Sabûma* adasıyla *Eyâm* adası için de geçerlidir ki buradan yol *Sanûf* beldesine gider. Bahsettiğimiz denizler arasında bu denizden daha yağmurlu ve daha fırtınalı bir deniz yoktur.

Bulutları

25. bir iki gün sürecek yağış taşıyabilir. *Sanûf* Denizi'nde yer alan bu adalarda ödağacı ve çeşitli baharatların ticareti yapılır. Bu denizin, kapsamının genişliğinden ötürü bir sınırı yoktur. Bu denizin sahil bölgesinde *Mihrâc* olarak adlandırılan hükümdara tâbi bir ülke vardır. Ülke adaları ürünce zengindir ve yerleşim alanları birbirleri ile irtibatlıdır.¹²² Ülke kâfur, jojoba, küçük hindistancevizi ağaçları, karanfil ağacı, ödağacı, kakule ve kübabe gibi bitkiler içeren geniş bir bitki örtüsüne sahiptir; çiftlik hayvanları ve filler mevcuttur. Ülkede diğer hububat mevcuttur ve [yetiştirilmesi] mümkündür. Burası bir ithalat-ihracat ülkesidir. Hindistan hükümdarlarından hiçbiri bu miktarda ürün ve ticari faaliyete sahip değildir.

¹²² İnsanlar birlik içinde yaşar ve iletişim halindedirler.

٢٦- ومن الجزائر الموصوفة جزيرة المايد وهي جزيرة فيها عدة مدائن وهي أكبر من جزيرة الموجه طولاً وأوسع عرضاً وأخصب أرضاً وأهلها أشبه بأهل الصين من غيرهم أعني كل من جاور الصين من الأمم ولملوكتها عبيد خصيان حسان وخدم بيض وبلادهم وجزيرتهم تتصل بأرض الصين وهم يرأسلون ملك الصين ويهادونه ويهادنونه وبهذه الجزيرة تجتمع مراكب الصينيين الخارجة من جزائر الصين وإليها تفلح وبها تحط ومنها تخرج إلى سائر النواحي

٢٧- ومن جزيرة صنف إلى جزيرة صندی فولات عشرة أيام وجزيرة صندی فولات جزيرة عظيمة فيها مياه عذبة وزروع وأرز ونارجيل وملكهم يقال له زنبد وأهلها يلبسون الفوط تأزرا وتوشحا وجزيرة صندی فولات تحيط بها من جهة الصين جبال وعرة والرياح بها عاصفة وهي باب من أبواب الصين ومنها يركب إلى مدينة خانفو أربعة أيام

٢٨- وأبواب الصين اثنا عشر بابا وهي جبال في البحر بين كل جبلين فرجة يسار منها إلى موضع بعينه من مدائن الصين المقصودة بالساحل وجميع مرافئ الصين لا يكون منها شيء إلا على خور تصعد فيه المراكب الشهر والأكثر والأقل بين جنات وغياض وناس ولهم أغنام وأموال زاكية ومياه جميع الأخوار حلوة لكن المد يدخلها من البحر والجزر يكون منها أيضا في كل يوم وليلة مرتين وفي هذه المراقي أسواق وتجار وخرج ودخل ومراكب وبضائع تحمل وأخرى تحط

26. Tarif edilen adalardan birisi de *Mâyid* adasıdır. Birkaç şehir ihtiva eden bu ada *Mûcah* adasından daha geniş ve daha uzundur. Toprağı daha verimlidir. Halkı diğerlerinden, yani Çin'in çevresindeki milletlerden, ziyade Çin halkını andırır. Hükümdarın zarif haremağaları ve beyaz [tenli] hizmetçileri vardır. Ülke ve adaları Çin topraklarıyla irtibatlıdır. Çin hükümdarıyla ilişkileri iyidir; hediye teatisinde bulunulur ve barış içinde yaşarlar. Çin adalarından gelen Çin gemilerinin toplandığı yer burasıdır; burada demirleyip yüklerini boşaltır ve buradan diğer bölgelere doğru yola çıkarlar.

27. *Sanûf* adasından *Şandâ-fûlât* adasına on günde gidilir. Bu ada, tatlı su, bitkiler, pirinç ve hindistancevizi bulunan büyük bir adadır. Kralları *Zunbud*'dur. Halkın kıyafeti örtü ve kuşak olarak kullandıkları şaldır. Ada Çin tarafındaki dağlarla çevrilidir. Bu dağlardan esen rüzgar fırtınalıdır. Bu ada Çin'in kapılarından biridir ve *Hânfû* şehrine binekle dört günde gidebileceğiniz uzaklıktadır.

28. Çin'in on iki kapısı vardır. Bu kapılar esasen denizdeki dağlardır ve her iki dağ arasında kıyı şeridindeki Çin şehirlerine gidilmek üzere güzergâh işlevi gören aralıklar vardır. Tüm Çin limanları gemilerin bahçeler, *mangrovlar* ve insanlar arasında bir veya birkaç ay kaldıkları bir körfeze konumlanmıştır. Koyun ve ürünlere sahiptirler. Tüm koyların suyu tatlıdır. Fakat gündüz ve gece iki defa med-cezir oluşur. Bu limanlarda pazarlar, tüccarlar, gemiler ve yüklenen ve boşaltılan ticari mal bulunur.

٢٩- وبهذه البلاد الأمن المتصل وفي ملوكها العدل وهو سنتهم وعليه يعولون فلذلك اتصلت عمارتهم وحسنت بلادهم وقل جزعهم وكثر أملهم واتسعت أيديهم في الأموال والحالات الحسنة وجميع أهل الهند والصين يقتلون السارق ويؤدون الأمانة وينصفون من أنفسهم من غير احتياج إلى حاكم أو مصلح كل ذلك منهم طبعاً وسجية وأخلاقاً خلقوا بها وطبعوا عليها وللملك قامرون في طاعة جزيرتان تنسبان إلى بلاده واسم إحداهما جزيرة بوصا واسم الثانية جزيرة لاسية وفيها قوم

٣٠- ألوانهم إلى البياض وفي نسائهم جمال بارع وفيهم نجدة وبأس شديد وربما قطعوا على الناس في مراكب لهم سابقة الجري وإنما يفعلون ذلك إذا كانوا مع الصينيين في خلاف ولم تكن بينهم هدنة. ومن جزيرة الموجه إلى جزيرة السحاب مسير أربعة مجار أو أكثر من ذلك وجزيرة السحاب سميت بهذا الاسم لأنه ربما طلع من ناحيتها سحب أبيض يظل المراكب فيخرج منها لسان رقيق طويل مع الريح العاصفة حتى يلتصق ذلك اللسان بماء البحر فيغلي له ماء البحر ويضطرب مثل الزوبعة الهائلة فإن أدركت المركب ابتلعتة ثم ترتفع تلك السحاب فتمطر مطراً فيه قذى البحر ولا يدرى أستقت السحاب ذلك من البحر أم كيف هذا وهي جزيرة بها تلؤلؤ رمل إذا مستها النار انسكبت وعادت فضة خالصة

29. Bu adanın her yeri güvenlidir. Hükümdarları adildir. Adaleti bağı oldukları örf ve kanun addederler. Bu sebeple, yerleşik halkı birlik içinde yaşar. Burası korkunun az umudun fazla olduğu iyi bir memlekettir. Zenginleşmişler ve iyi şartlar altında yaşarlar. Hindistan ve Çin halkları hırsızları ölümle cezalandırır ve güvenilirlerdir. Bir yöneticiye veya hakime ihtiyaç duymadan davalarını kendi aralarından [âdilâne bir şekilde] çözümlerler. Tüm bunlar, hürmetkar ve iyi ahlaklı tutumlarıyla doğup büyütüldükleri fitratta tezahür eder. Kral *Ķâmarûn*'a gelince, iki ada onun hakimiyeti altındadır. Bu adalardan birisi *Bûsâ*, diğeri ise *Lâsaya*'dır. Halkı

30. nispeten beyaz tenlidir. Kadınları son derece güzeldir. Cesaret ve yiğitlik sahibidirler. Çinlilerle anlaşmazlığa düştüklerinde ve aralarında barış olmadığı vakit gemilerin yolunu keserler. *Mûcah* adasından *Sahâb* adasına dört günlük bir yolculukla veya başka güzergâhlarla gidilir. *Sahâb* adası denilmesinin nedeni, sıklıkla bölgeyi basan ve gemileri saran sis olabilir. Bu sisten, deniz yüzeyine ulaşır deniz suyunun kaynamasına sebep olarak çok büyük kasırgalar meydana getiren güçlü fırtınalı rüzgarlara eşlik eden uzun ince bir dil çıkar. Eğer bu kasırga gemilere erişirse onları yutar. Daha sonra bulut halinde tekrar yükselip yağmur ve deniz tozu halinde yağmaya başlar. Bulutların bu tozu denizden getirip getirmediği veya bu durumun nasıl oluştuğu bilinmez. Bu adada ateşle temas ettiğinde eriyip saf gümüşe dönüşen kum tepeleri vardır.

٣١- وفيما يليها من جهة جزائر الواق واق مواضع مقطوعة بالجبال والجزائر فلا يصل السالك إليها لامتناع بلادها وصعوبة مسالكها وسكانها مجوس لا يعرفون دينا ولا اتصلت بهم شريعة ونساؤهم يكشفن رؤوسهن ويجعلن فيها الأمشاط المتخذة من العاج المكلفة بالصدف وربما كان في رأس المرأة منهن عشرون مشطا وغير ذلك ورجالهم يغطون رؤوسهم بشبه القلانس وتسمى بلغة الهند البعاري وهم متحصنون بجبالهم لا يصلون إلى أحد ولا يتصل بهم أحد ولكنهم يشرفون على البحر ويتطلعون إلى المراكب وربما تكلموا معهم بكلام لا يفهم منهم وهم مقيمون في بلادهم بهذه الحالة التي وصفناهم بها وتتصل بهذه الجزائر جزائر الواق واق ولا يعرف ما بعدها وربما وصل أهل الصين إليها في الندرة وهي جزائر عدة ولا عامر بها إلا الفيلة وطيرها كثير جدا وبها شجر حكي المسعودي عنها أمورا لا تقبلها العقول من جهة الأخبار عنها لكن الله على ما شاء قدير

٣٢- ومن جزيرة صنف إلى جزيرة ملاي مسافة اثني عشر يوما بين جزائر وجبال شارعة في البحر. وهذه الجزيرة معترضة من المغرب إلى المشرق. ولكنها تتصل مع جهة المغرب بساحل الزنوج وتمر مع المشرق وفي جهة الشمال معترضة اعتراضا مؤربا إلى أن تماس ساحل الصين وهي أطول الجزائر قطرا وأكثرها عمارة وأخصبها جبالا وأوسعها مملكة وأنفعها تجارة وبها الفيلة والكركدن وضروب الأفاويه والعطر مثل القرنفل والقاقلة والسنبل والهنوة والجوزبوا. وفيها جبال فيها معادن ذهب عجيب بالغ الطيب وهو أفضل ذهب يكون ببلاد الصين ولأهل هذه الجزيرة بيوت وقصور يتخذونها على الخشب على مراكب تعوم على وجه الماء وهم ينقلونها حيث

31. Bu adanın yanındaki *Vâkvâk* adası yönünde dağlar ve adalarla ayrılmış bazı yerler vardır ki toprakların aşılamazlığı ve yolların çetin koşulları seyyahların buraya ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca burada yaşayanlar ateşperesttir. Hiçbir din hakkında bilgi sahibi olmadıkları gibi hiçbir dini hukuka da bağlı değildirler. Kadınlar başlarını örtmez ve deniz kabuklarıyla süslenmiş fildişi tokalar takarlar. Bir kadının başında bunlardan yirmi veya daha fazlası bulunabilir. Erkekler sarığa benzer bir şeyle başlarını örterler ve buna Hint lisanında *el-Ba'âri* denir. Dağlarla korunmuş vaziyettedirler yani ne onlar başkalarıyla ne başkaları onlarla temas kurabilir. Fakat denizi gözetler, gemileri gözlemlerler ve bazen başkalarının anlayamayacağı bir lisanla onlarla iletişim kurarlar. Memleketlerinde tasvir ettiğimiz hayatı sürdürürler. Bu adalar *Vâkvâk* adasıyla irtibatlıdır fakat aradaki mesafe bilinmemektedir. Çinlilerin nadiren de olsa buraya ulaşmış olması muhtemeldir. Bu bölge filler dışında kimsenin yaşamadığı çok sayıda ada içermektedir. Burada çok sayıda kuş vardır. Mes'ûdî'nin aklın alamayacağı bir bilgiyle bahsettiği ağaçlar vardır fakat Allah Celle dilediğine kadirdir.

32. *Sanûf* adasından *Malay* adasına adalar ve denizlerdeki dağlar arasından on iki günde gidilir. Bu ada batıdan doğuya doğru bir bariyer şeklindedir. Batı kısmı hariç siyah tenli insanların sahiliyle irtibatlıdır ve doğuya doğru uzanır. Kuzey kesiminde Çin kıyısına ulaşacak şekilde kıvrımlı bir bariyer oluşturur. Çap itibarıyla en uzun adadır ve en yoğun nüfuslu adadır ve en verimli dağlık alanlara sahiptir. En geniş krallıklardan birisidir ve ticarete çok avantajlı bir konumdadır. Filleri, gergedanları, baharat çeşitleri, karanfil, kakule, sümbül, siyah ceviz ve *harinva* [tatlı biber] gibi başlıca bitkisel yağları vardır. Çin topraklarında bulunanın en iyisi ve harikulade saf altın madenleri içeren dağları vardır. Bu ada halkının su üzerinde taşınabilen irili ufaklı ahşaptan yapılmış evleri vardır¹²³ ve diledikleri zaman

¹²³ Balangay'ın benzer bir tanımına Filipinler'deki aşiret liderleri ve onlara bağlı Borneo halkı tarafından kullanımına rastlanmıştır.

٣٣- أرادوا ولهم أرحاء تدور بالرياح وفيها يطحنون الأرز والحنطة وسائر ما يتخذونه لمعايشهم. ومن جزيرة المايد في الشرق إلى جزيرة صنجي مسير ثلاثة أيام خفاف وهي جزيرة عامرة فيها خصب ومياه عذبة وأهلها ألوانهم بين البياض والسمرة يحملون في آذانهم أقراط النحاس للرجل قرط واحد وللمرأة قرطان وأكلهم الأرز والقصب كثير عندهم والنارجيل وفي بلادهم معادن الذهب المذكورة في الكثرة والجودة وبهذه الجزيرة أيضا أصنام عدة على ضفة البحر كل صنم منها رافع يده اليمنى كأنه يشير إلى الناظر إليه أن ارجع إلى حيث جئت فليس خلفي أرض تسير إليها

٣٤- ومن هذه الجزيرة يسار إلى جزائر السيلا وهي كثيرة متقاربة بعضها من بعض وفيها مدينة تسمى الكيوه من دخلها من المسافرين استوطنها ولم يرد الخروج عنها لطيب ثراها وكثرة خيرها والذهب بها كثير جدا حتى أن أهلها يتخذون سلاسل كلابهم وأطواق قرودهم من الذهب ويأتون بالقمص المنسوجة فيبيعونها وكذلك في جزائر الواق واق مثل ذلك أعني من الذهب الكثير وإن التجار يدخلون إليها مع الطلاب ويسبكون الذهب فيها ويخرجونه من هناك مسبوكا وقد يخرجون ترابه فيذيبونه في بلادهم على الصنعة المعروفة بينهم وفي جزائر الواق واق الأبنوس الذي لا يفوقه شيء في الجودة

33. evlerini yüzdürerek taşırlar. Ayrıca pirinç, buğday ve geçim mahsulü olan diğer hububatı öğütmek için kullandıkları rüzgârla döndürülen dibekleri [veya bir çeşit yel değirmenleri] vardır. Doğudaki *Mâyid* adasından *Sancî* adasına üç günlük ve rahat bir yolculukla ulaşılır. Burası bir yerleşim bölgesidir. Toprağı verimlidir ve tatlı su bulunur. Halkı kumral tenlidir. Erkekleri bir (karat) kadınları iki (karat) olmak üzere bakır küpe takarlar. Yemekleri pirinç, bol miktarda şeker kamışı ve hindistancevizinden oluşur. Ülkeleri büyük miktarda ve daha önce bahsettiğimiz gibi iyi kalitede altın madenine sahiptir. Bu adanın sahil kesiminde birkaç heykel vardır. Her heykelin sağ eli yabancılara “geldiğin yere geri dön. Arkamda ayak basabileceğin yer yok.” dercesine bir duruşla havaya kaldırılmış vaziyettedir.

34. Bu adadan *es-Sîlâ* adalarına gidilir. Birbirlerine çok yakındırlar. Bu adaların *Kîvah* adlı bir şehirleri vardır. Bu şehri ziyarete gelen yabancılar çok sayıda ürünün yanı sıra köpek ve maymun tasmalarında bile kullanılacak bollukta altın zengini olması nedeniyle zamanla buraya yerleşirler. Nakışlı kumaş getirir ve satarlar. Aynı şey *Vâkvâk* adası için de geçerlidir ve bol miktarda altın burada da vardır. Tüccarlar altın arayıcılarıyla birlikte gelirler. Altını burada kalıba döker ve külçe halinde ihracını yaparlar. Fakat ustalıklarına bağlı olarak kalıba dökmek ve kendi ülkelerinde eritip ayrıştırmak üzere toprağıyla birlikte ihraç ediyor da olabilirler. *Vâkvâk* adasında ayrıca; başka yerde daha iyisini bulamayacağınız abanoz ağacı bitkisi de vardır.

٣٥- وأيضاً فإن هذا البحر الصيني مع ما يليه من بحر الصنف وبحر دارلاروى وبحر هر كند وبحر عمان يوجد بها المد والجزر وقد حكوا عن بحر عمان وبحر فارس أن المد والجزر يكونان فيهما مرتين في اليوم والليله وحكى ربانيو البحر الهندي والبحر الصيني أن المد والجزر يكونان مرتين في السنة فمرة يمد في شهور الصيف شرقاً ويجزر ضده البحر الغربي ثم يرجع المد غرباً ستة أشهر وقد ذكر في المد والجزر أقوال كثيرة وجب لنا أن نذكر بعضها بالوجيز من القول مع استيفاء المعنى فأما أرسطوطاليس وأرشميدس فإنهما قالوا في ذلك إن المد والجزر يحدثان عن الشمس إذا حركت الريح البحار وموجها فإذا انتهى ذلك إلى البحر المسمى أطلنطيقس وهو البحر المحيط كان عنه المد وإذا صارت هذه الريح في النقصان والسكون كان عنها الجزر وأما ساطوطس فإنه يرى أن علة المد والجزر تكون بامتلاء القمر وزيادته وأن الجزر يكون بنقصانه وهذا كلام يحتاج إلى الزيادة فيه والبيان عما أتى به الفلاسفة مجملاً فنقول إن المد والجزر الذي رأيناه عياناً في بحر الظلمات وهو البحر المحيط بغربي الأندلس وبلاد برطانيه فإن المد يبتدئ فيه في الساعة الثالثة

35. Bu Çin denizinde ve bitişişindeki *Sanûf* Denizi, *Darlarova* Denizi, *Harkand* Denizi ve *Umman* denizinde gelgit oluşur ve su akıntısı vardır. *Umman* denizi ve *Fars* denizinde gelgit ve su akıntısı gün ve gece başına iki kez oluşur. Hint denizi ve Çin denizindeki kaptanlara göre, gelgit yılda iki defa gerçekleşir. Deniz seviyesi yaz mevsiminde doğuya doğru yükselirken batıda alçalır. Aynı şey her altı ayda bir diğer tarafta da gerçekleşir. Fakat özetle geçmek durumunda olduğumuz gelgit hakkında pek çok tartışma vardır. Diğer taraftan, Aristo ve Arşimet gelgitin güneşten kaynaklandığını söylerler. Deniz rüzgarları ve dalgaların hareketinin nedeni güneştir. *Atlantik* (*Atlantiquus*) adlı çevreleyen denizde gerçekleşirse deniz seviyesi yükselir. Rüzgarlar dindiğinde ise deniz seviyesi alçalır. Fakat *Sâtûtas*'a göre gelgit dolunayla ilişkilidir ve tersi durumda deniz seviyesi alçalmaktadır. Bununla birlikte, filozofların bu görüşleri, daha fazla açıklama ve teknik tanım gerektirmektedir. Endülüs'ün batı kıyısı ve Britanya'yı çevreleyen *Karanlık Deniz*'de gözlemlediğimiz gelgit saat üçte başlar

٣٦- من النهار إلى أول الساعة التاسعة ثم تأخذ في الجزر ست ساعات مع آخر النهار ثم يمد ست ساعات ثم يجرر ست ساعات هكذا يمد في اليوم مرة وفي الليل مرة ويجزر في اليوم مرة وفي الليل مرة أخرى وعلة ذلك أن الريح تهيج هذا البحر في أول الساعة الثالثة من النهار وكلما طلعت الشمس في أفقها كان المد مع زيادة الريح ثم تنقص الريح عند آخر النهار لميل الشمس إلى الغروب فيكون الجزر أيضا وكذلك الليل أيضا تهيج الريح في صدره وتركد مع آخره وزيادة الماء في المد يكون في ليلة ثلاث عشرة وليلة أربع عشرة وليلة خمس عشر وليلة ست عشرة ففي هذه الليالي المذكورة يفيض المد فيضا كثيرا ويصل إلى أمكنة لا يصل إليها إلا إلى مثل تلك الليالي من الشهر الآتي وهذا من آيات الله المبصرة في هذا البحر يراه أهل المغرب مشاهدة لا امتراء فيه ويسمى هذا المد فيضا

٣٧- وكل ما في بحر الهند والصين من المراكب السفرية صغارا كانت أو كبارا فإنها منشأة من الخشب المحكم نجره وقد حمل أطراف بعضه على بعض وهندم وخرز بالليف وجلفط بالدقيق وشحم البابة والبابة دابة كبيرة تكون في بحر الهند والصين منها ما يكون طوله نحو من مائة ذراع في عرض عشرين ذراعا ينبت على سنام ظهرها حجارة صدفية وربما تعرضت للمراكب فكسرتها وحكى أيضا الربانيون أنهم يرشقونها بالسهم فتتنحى عن طريقهم وذكروا أيضا أنهم يتصيدون ما صغر منها فيطبخونها في القدور فيذوب جميع لحمها ويعود شحما مذابا وهذا الدهن مشهور ببلاد اليمن في عدن وغيرها من المدن الساحلية وفي بلاد فارس وساحل عمان وبحر الهند والصين وهو عمدتهم في سد خروق المراكب بعد خرزها

36. sabah dokuza kadar devam eder. Ardından altı saatliğine ve gün sonuna kadar devam edecek deniz çekilmesi başlar. Sonra tekrar altı saat boyunca yükselir ve altı saat boyunca alçalır ve böyle sürüp gider. Yani gündüz bir kez gece bir kez *med* gerçekleşir ve sonra gündüz bir kez gece bir kez *cezir* gerçekleşir. Bu hareketlerin arkasındaki sebep rüzgarların sabah saat üçte denizin hırçınlaşmasına yol açacak şekilde şiddetlenmesidir. Şafakta deniz seviyesi rüzgarın şiddetlenmesiyle yükselir ve sonra rüzgar gün sonunda gün batımına doğru *cezir* hareketine yol açacak şekilde diner. Gecenin ilk saatlerinde rüzgar yeniden şiddetlenir ve gecenin sonuna doğru diner. *Med* durumunda suyun yükselişi ayın 13, 14, 15 ve 16'sında gerçekleşir. Bu geceler esnasında, *med* daha da yükselir ve, sonraki ayın bu geceleri dışında, genel olarak ulaşmadığı düzeylere çıkar. Bunlar Allah'ın denizlerde tezahür eden ve batıdakilerin yakînen gözlemleyebildiği ayetleridir. Bu olay *meddü feyza (flood tide)* olarak adlandırılır.

37. Hint ve Çin denizindeki büyük küçük tüm gemiler üs tüste geçmeli, düzgünce tertip edilmiş ve elyafla düğümlenmiş sağlam borda kaplamalarından yapılır. Sönmemiş kireç ve *el-Bâba* yağlarıyla kalafatlanır. *El-Bâba*¹²⁴, Hint ve Çin denizinde bulunan büyük bir deniz hayvanıdır. Bu hayvanlardan bazılarının boyu yüz (100) zira' (bir dirsek) genişliği yirmi (20) zira'a ulaşır. Sırtındaki kamburlukta deniz kabukluları büyür. Sıklıkla gemilere çarpar ve hasar verirler. Kaptanlar bu deniz canlılarına güzergâhı boşaltmalarını sağlamak için oklarla saldırdıklarından bahsettiler. Ayrıca küçüklerini avladıklarını ve etlerinin eriyip yağa dönüşmesini sağlayacak şekilde kazanlarda kaynattıklarını da aktarırlar. Bu yağlar Yemen, Aden ve diğer denize kıyısı olan şehirlerde, İran topraklarında, Umman kıyısında ve Hint ve Çin denizinde meşhurdur. Bu yağ, düğümleme (delme-bağlama) sonrasında gemilerde oluşan gedikleri kapatmaya elverişli bir maddedir.

¹²⁴ *Balinalar* olsa gerek

٣٨- ومن العجائب التي في بحر الهند والصين مما أخبر به تجار الناحية أن في هذا البحر جبال ومضائق تجري معهما المراكب وربما تطاير من البحر إلى المراكب صبيان صغار مثل صبيان الزنج سود طول أحدهم نحو من أربعة أشبار يدورون في المراكب ولا يؤذون أحدا ثم يعودون إلى البحر وهذا عندهم مشهور فإذا رأى هذا أهل المراكب علموا أنها علامة لقدم الرياح التي تسمى ربح الخب وهي ربح خبيثة مخوفة فيستعدون لذلك ويأخذون أهبتهم لقدمها فيخففون الأمتعة عن المراكب ويلقون بها في البحر ويلقون أيضا بما معهم من السمك والملح حتى لا يتركون منه شيئا ويقطعون من طول الصواري ذراعين وأكثر مخافة أن تنكسر فتهب الرياح المذكورة قولاً وفعلاً في حين هبوبها ويصابرها من

٣٩- قدر الله له بالخالص حتى ينجو أو يتلف كيف شاء الله له وعندهم علامة أخرى للخلاص إذا قضى الله بذلك وهي أن يرى أهل المركب على صاريهم طائراً ذهبي اللون كأنه شعلة نار ويسمى البهمن فإذا رآوه علموا أنه من علامات التخلص وهذا مما قد أبصر عياناً وتواترت الأخبار عنه حتى لا يقدر على إنكاره وفي بحر الصين دابة تعرف بالغيدة لها جناحان كالقلاعين تشيلهما في الجو وتحمل على المراكب فتقلبها ويكون طول هذه الدابة مائة ذراع أو نحوها وإذا رأى أهل المراكب هذه الدابة ضربوا الخشب بعضها ببعض فتنفر منها تلك الدابة وتخرج لهم عن الطريق وقد قيض الله سبحانه لهذه الدابة سمكة صغيرة تسمى الهيدة فإذا رأتها هذه الدابة الكبيرة نفرت منها ومرت على وجهها فلا تستقر بمكان من البحر ما دامت الهيدة تتبعها

38. Hem Hint denizi hem de Çin denizinde bulunduğu seyyahlar tarafından nakledilmekte olan harikalardan bir diğeri ise denizlerden birinde bulunan dağlar ve gemilerin kullandığı dar geçitlerdir. Bazen buradan gemiler geçerken denizden boyları dört karış kadar, küçük, koyu tenli, Siyahi (Zenc) çocukları andıran erkek çocukları çıkıverir ve geminin bordasına zıplayıverirler. Gemide dolaşırlar fakat kimseye zarar vermez ve denize geri dönerler. Bu fenomen bu denizde seyahat eden insanlar arasında meşhurdur. Bunu gördükleri zaman *el-Habb* denilen kötücül ve korkutucu bir fırtınanın yaklaştığını bilirler. Buna bağlı olarak, geminin yükünü hafifletmek için taşıdıkları mallardan denize boşaltmaya hazırlanırlar. Ayrıca balık ve tuzu gemi bordasında hiçbir şey kalmayacak şekilde atarlar ve yaklaşan rüzgar söküp atar endişesiyle gemi direklerinin ucundan iki zira‘ veya fazlası kadar keserler. Derken sözünü ettiğimiz rüzgar tıpkı [anlatıldığı] gibi esmeye başlar.

39. Allah’ın yaşamasına izin verdikleri ona dayanabilir ya da yine Allah’ın dileğiyle yok olup giderler. Allah öyle hükmederse kendilerini korumak için başka bir işaret daha vardır. Gemi tayfası gemide *el-Bihmin* adlı alevi andıran altın bir kuş görür.¹²⁵ Onu gördüklerinde kurtuluş işaretlerinden biri olduğunu bilirler. Bunlar gerçekten tanık olunmuş, seyyahlar arasında mütemadiyen [veya tutarlı bir şekilde] anlatılagelen hikâyelerdir; dolayısıyla inkar edilemezler. Çin denizinde *el-Ğıda* adlı bir yaratık vardır.¹²⁶ Büyük çadırları andıran iki kanada sahiptir. Gemiye havaya kaldırabilir tersine çevirip denize atabilir. Bu yaratığın boyu yaklaşık yüz zira‘ uzunluğundadır. Eğer gemi tayfası bu yaratığın gemiye konduğunu görürse kalaslara vurarak yaratığın uçmasını ve yollarından çekilmesini sağlayacak gürültüler çıkarır. Allah *el-Hıda* adında küçük bir balık yaratmıştır. Bu balık *el-Ğıda*’yı onlardan uzak tutar ve eğer bu küçük balık civarda bir yerdeyse diğeri kaçıp gider. *El-Hıda* onu kovaladığı sürece hiçbir yere konmadan denizin ucuna kadar gider.

1. top of the sea, not stopping in any place all the while the *al-Hıda* follow it.

¹²⁵ Behemoth (بهيمت) da olabilir.

¹²⁶ Muhtemelen İğneli Vatoz (Stingray), Hayalet Vatoz (Manta Ray) ve Folyabalığı (Myliobatiformes) familyasının diğeri üyeleri.

٤٠- وملوك الهند والصين ترغب في ارتفاع ظهور الفيلة وتزيد في أثمانها الذهب الكثير وأرفعه تسعة أذرع إلا فيلة الأخوار فإنها عشرة أذرع وأحد عشر ذراعا وأعظم ملوك الهند بلهرا وتفسير هذا الاسم ملك الملوك ويتلوه الكمم وبلاد بلاد الساج وبعده ملك الطافن وبعده ملك جابة وبعده ملك الحرز وبعده غابة وبعده دهمى ويحكى أن له خمسين ألف فيل وله الثياب المخملة ومن بلده العود الهندي ثم يتلوه الملك المسمى قامرون ويتصل ملكه بالصين

٤١- وأهل الهند سبعة أجناس أحدها الساكهرية وهم الأشراف منهم والملك يكون فيهم ولا يكون في غيرهم وجميع الأجناس يسجدون لهم عند اللقاء وهم لا يسجدون لأحد ثم البراهمة وهم عباد الهند ولباسهم جلود النمر أو غيرها من الجلود وربما وقف الرجل منهم وبيده عصا ويجتمع إليه الناس فيقف على رجليه يوما إلى الليل يخطب عليهم ويذكرهم الله عز وجل ويصف لهم أمور من هلك من سائر الأمم الماضية وهؤلاء البراهمة لا يشربون الخمر ولا شينا من الأنبذة وعبادتهم الأصنام على جهة التوسط إلى الله تعالى وبعدهم الجنس الثالث وهم الكسترية يشربون من الخمر ثلاثة أقداح فقط ولا يسرفون في شربها مخافة أن يفارقوا عقولهم وهذه الطبقة يتزوجون في البراهمة والبراهمة لا تتزوج فيهم وبعدهم هؤلاء الشوذرية وهم الفلاحون وأصحاب الزراعات وبعدهم الفسية وهم أصحاب الصناعات والمهن ومنهم السندالية وهم أصحاب اللحون في نسائهم جمال مشهور ومنهم الركية وهم سمر أصحاب لهو ولعب ومعازف وأنواع من الآلات. ومذاهب أكثر أهل الهند اثنتان وأربعون ملة فمنهم من يثبت الخالق والرسول ومنهم من يثبت الخالق وينفي الرسل ومنهم ينفي الكل ومنهم من يتوسط بالأحجار

40. Çin ve Hind'in hükümdarları fillerin sırt yüksekliğine, altın hesabıyla değerini daha da artırdığı için, büyük bir ilgi gösterirler. En uzunları on ve on bir zira' olan *el-Ahvar* filleri hariç, dokuz zira' boyundadır. Hindistan'ın en büyük hükümdarının adı *Balharâ*'dır. Adının anlamı "krallar kralı"dır. Onu tikağacı ülkesinin kralı *Kumkum* takip eder. Onu ise kral *Tâfin*, onu kral *Câba*, kral *Curz*, kral *Ĝâba* ve sonra kral *Dahmâ* takip eder. Elli bin fili ve harikulade dokuma kıyafetleri olduğu söylenir. Ülkesinden Hint ödağacı gelir. Onun ardından krallığı Çin'e komşu *Ķâmarûn* adlı kral gelir.

41. Hindistan ahalisi yedi sınıftır. Bunlardan biri *Sâkahariya*'dır.¹²⁷ Bunlar en asaletli sınıftır ve kral sadece bunlarla yaşar, diğerleriyle değil. *Sâkahariya* kimsenin önünde diz çökmezken diğer sınıflar bunlarla karşılaştığında diz çöker. İkincisi sınıf *Brahminler*'dir.¹²⁸ Bunlar Hindistan'ın dindardırlar. Leopar derisi ve başka deriler giyerler. Kimi zaman adamlarından biri elinde asayla ayağa kalkar; insanlar etrafına toplanır ve gece oluncaya kadar oturmaksızın vaaz eder ve etrafındakilere Tanrı'yı hatırlatır. Ayrıca ölüp gitmiş kadim milletlerin hayatlarını hikaye eder. *Brahminler* alkol içki veya şarabın hiçbir türünü tüketmezler. Tanrı'ya ulaşma aracı olarak putlara taparlar. Üçüncü sınıf *Kşatriyalardır*.¹²⁹ Bunlar sadece üç kadeh alkollü içki tüketirler. Şuurlarını kaybetmekten korkarak içkide sınırı aşmazlar. Bu sınıftan olanlar *Brahminler* ile evlenebilir fakat *Brahminler* bunlarla evlenmez. Bunları *Sudriler* izler.¹³⁰ *Sudriler* çiftçidir ve tarım arazisi sahibidirlar. Bu sınıfı ise *Vaişalar* izler.¹³¹ *Vaişalar* zanaat ve ticaret ehlidir. Bunların bir kısmı müzik ehli ve kadınları son derece güzel olan *es-Sandâlîye* sınıfını; daha koyu tenli diğer kısım ise hiciv, eğlence ve birkaç çeşit enstrüman sahibi mûsikî ehlinden oluşan *er-Rakîye* sınıfıdır.¹³² Hindistan'da çoğunluğu oluşturan kırk iki farklı inanç vardır: Yaratıcı'ya ve peygamberlerine inananlar, Yaratıcı'ya inanıp

¹²⁷ Mervezi'de Şâkbîriya veya Çakravartiya, s. 39.

¹²⁸ Minorsky'nin Mervezi'den alıntısında Brahmanlar, s. 39.

¹²⁹ Mervezi'de Kıştariya veya Kşatriya, s. 39.

¹³⁰ Mervezi'de Şudriya veya Sûdra, s. 39.

¹³¹ Mervezi'de Bayşiya veya Vaisya, s. 39.

¹³² Mervezi'de Dunbiya, s. 39.

peygamberi inkar edenler, her şeyi inkar edenler ve putları aracı olarak olarak kullananlar gibi.

٤٢- المنحوتة ومنهم من يتوسط بالأحجار المكدسة يصب عليها الدهن والشحم ويسجد لها ومنهم من يعبد النار ويحرق نفسه بها ومنهم من يعبد الشمس ويسجد لها ويعتقد أنها الخالقة المدبرة للعالم ومنهم من يعبد الشجر ومنهم من يعبد الثعابين يحوطونها بحظائر ويطعمونهم أرزاقا مقدرة وهم يتوسلون بها ومنهم من لا يتعب نفسه بعبادة ولا غيرهم وينكر الكل وسنذكر أمور الهندية: وحدا فواحدا بعد هذا بيمين الله وتسديده

٤٣- ولما تكلمنا على هذا الجزء بره وبحره وجزائره وجننا من ذلك بما تيسر للذكر رأينا أن نكمل القول فيما بقي من مراقي الصين التي على الساحل حسب ما تقدم رسمه قبل هذا بعون الله تعالى

٤٤- فأول مراقي الصين كما قدمناه مدينة خانفو وهي المرقى الأعظم وهي على خور يصعد فيه إلى كثير من بلاد البغبوغ وهو ملك الصين بأسره لا ملك فوقه بل كل ملوك ذلك المكان تحت طاعته والذكر له ومن مدينة خانفو إلى مدينة خاتكو وهي مدينة جليلة بديعة البناء بهجة الأسواق حسنة البساتين والرياضات كثيرة الفواكه ويصنع بها الغضار الصيني وثياب الحرير وبالجملة إن فيها جميع ما في مدينة خانفو وهي على خور كبير يحيط بها ويصعد في هذا الخور إلى عدة من بلاد الصين كما قلناه أيضا

42. Buna karşın diğerleri yağ vb. döktükleri ve önünde diz çöktükleri taş yığınlarına taparlar. Diğer bazıları ise ateşe tapar ve ateşle kendilerini dağlarlar. Başka bir grup diz çöküp güneşe tapar ve onu dünyanın yaratıcısı ve hükmedicisi olduğuna inanır. Bazılar ağaçlara tapar, başka bazıları kafese kapatıp azımsanmayacak miktarda gıdayla beslediği yılanlara tapar ve dualarını onlara adar. Buna karşın kimileri ise kendilerini veya başkalarını herhangi bir şeye tapmak için zorlamaz ve her şeyi inkâr ederler. Hindistan'a ilişkin bu hususlardan Allah'ın inayetiyle birer birer bahsedeceğiz.
43. Bu iklimin bu bölümünü karalar, denizler ve adalar itibarıyla incelemiş, anlatmış ve kolayca hatırdaki kalanları sunmuş olduğumuza göre buradan itibaren Allah'ın inayetiyle naklimizi yukarıda tasvir ettiğimiz sahil bölgesinde bulunan büyük Çin limanlarına dair henüz bahsetmediklerimizle bitireceğiz.
44. Bahsettiğimiz gibi Çin'in birinci limanı *Hânfû* şehridir. *Bağbûğ*'un ülkesinin büyük bölümüne güzergâh olarak kullanılan büyük bir haliçte yer alan en büyük limandır. *Bağbûğ* tüm Çin'in hükümdarıdır ve üstünde başka hükümdar yoktur. Bilakis bölgenin tüm kralları ona bağlıdır ve (halka karşı) onun adına konuşurlar (onu temsil ederler). *Hânfû* şehrini muhteşem binaları, göz alıcı çarşıları, hoş bağ ve bahçelerinin yanı sıra Çin porseleni ve ipek kumaş imalatıyla seçkin bir şehir olan *Hankû* izler. Genel olarak *Hânfû*'da bulunan her şey burada da vardır. Bir haliç içerisinde yer alır. Bahsettiğimiz gibi bu haliç Çin ülkesinin çok sayıda bölgesine güzergâh niteliğindedir.

٤٥ - وفيما يذكر أن في الصين ثلاث مائة مدينة كلها عامرة وفيها عدة ملوك لكنهم تحت طاعة البغبوغ والبغبوغ يقال له ملك الملوك كما قدمنا ذكره وهو ملك حسن السيرة عادل في رعيته رفيع في همته قادر في سلطانه مصيب في آرائه حازم في اجتهاده شهم في إرادته لطيف في حكمته حلیم في حكمه وهاب في عطائه ناظر في الأمور القريبة والبعيدة بصير بالعواقب تصل أمور عبيده المستضعفين إليه من غير منع ولا توسط من ذلك

٤٦ - أن له في قصره مجلسا قد اتقن بنيانه وأحكم سمكه وأبدعت محاسنه له فيه كرسي ذهب يجلس فيه ووزراؤه حوله في كل جمعة مرتين وعلى أعلى رأسه جرس معلق تمتد منه سلسلة ذهب إلى خارج القصر مهدمة الوضع ويتصل طرف السلسلة إلى أسفل القصر فإذا جاء المظلوم بكتاب مظلمته جاء إلى طرف السلسلة فاجتذبتها فيتحرك الجرس فيخرج وزير الملك يده من الطاق وذلك علامة يفهم بها أنه يقول له اصعد إلينا فيصعد المظلوم هناك إلى المجلس على درج مختص بصعود المظلومين عليه حتى يقف بين يدي الملك فيسجد المظلوم ثم يقف فيمد الملك يده إلى المظلوم ويأخذ الكتاب منه وينظر فيه ثم يدفعه إلى وزرائه ويحكم له بما يجب الحكم به بما يقتضيه

٤٧ - مذهبه وشرعه من غير تسويق ولا تطويل ولا وساطة وزير ولا حاجب ومع ذلك فإنه مجتهد في دينه مقيم لشريعته ديان محافظ كثير الصدقة على الضعفاء ودينه عبادة البدود وبين مذهبه ومذهب الهندية انحراف يسير وأهل الهند والصين كلهم لا ينكرون الخالق ويثبتونه بحكمته وصنعتة الأزلية ولا يقولون بالرسول ولا بالكتب وفي كل حال لا يفارقون العدل والإنصاف

45. Çin'in hepsi nüfus barındıran üç yüz (300) şehri vardır ve (bu şehirler) birkaç hükümdar tarafından idare edilirler. Fakat hepsi *el-Bağbuğ* denilen tek bir hükümdarın buyruğu altındadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi kendisine hükümdarların hükümdarı denir. İyi yürekli, halkına karşı adil ve son derece azimli bir insandır. Otoritesi sağlam, görüşleri itibarıyla basiretli, gayreti itibarıyla sebatkâr, iradesi itibarıyla asil, hikmeti itibarıyla arif, hükümleri itibarıyla mutedil [halîm], bağışları itibarıyla cömert, yakın ve uzun vadeli meseleleri gözlemleyebilen, sonuçların farkında olan ve tebaasından mağdur durumda olanların engellenmeksizin veya aracıya ihtiyaç duymaksızın kendisine ulaşabildiği bir insandır.
46. Sarayında, içinde altın tahtının bulunduğu, nadide malzemeye mükemmelce inşa edilmiş bir salon vardır. Hükümdar ve vezirleri Cuma günleri iki defa bu salonda toplanırlar. Başlı üzerinde şık bir tarzda sarayın dışına uzanan altın zincire bağlı bir çan vardır. Bu zincir sarayın avlusuna kadar uzanır. Yazılı şikâyeti (veya arzuhalı) olan mağdur gelip çanın çalmasını sağlayacak zinciri çekebilir. Vezir saray penceresinden mağdur kişiye hitaben “yaklaş” işareti olarak elini çıkarır. Böylece, mağdur kişilere tahsis edilmiş özel merdivenden salona çıkar. Hükümdarın önünde diz çöküp bekler ve daha sonra ayağa kalkar. Hükümdar elini uzatıp arzuhalini alır, inceler ve vezirlere tevdi eder. Daha sonra
47. dini inancı ve hukukuna göre ne gecikme ne sürünceme ne de bir vezir veya mabeyinci aracılığı (olmaksızın) gereğinin yapılmasına ilişkin hükmünü verir. Bu hükümdar hakikaten dininde sebatkâr, kanununa uygun hareket eden, züht sahibi, mutedil, zayıf ve yoksulu gözetken bir insandır. Dini *Budalar*'a tapılmaktan ibarettir. Onun inancı ile Hindistanlıların inancı arasında küçük bir yön sapması vardır. Ayrıca Hindistan ve Çin halkı yaratıcının varlığını inkar etmezler. O'nun varlığını hikmet ve sonsuz yaratım üzerinden delillendirirler. Fakat ne peygamberlere ne de kutsal kitaplara inanırlar. (Fakat) Her halükarda, adalet ve eşitliğe riayet ederler.

٤٨- وأهل الإقليم الأول كلهم حمر أو سود فأما أهل الهند والسند والصين وكل من احتضن منهم البحر فألوانهم سمر وأما أهل الصحارى من الزنج والحبشة والنوبة وسائر السودان الذين سبق ذكرهم فلقلة الرطوبة البحرية وتوالي إحراق الشمس لهم وممرها عليهم دائما تفلقت شعورهم واسودت ألوانهم وأنتنت أعراقهم وتقشفت جلود أقدامهم وتشوهت خلقهم وقلت معارفهم وفسدت أذهانهم فهم في نهاية الجهالة واقعون وإليها ينسبون وقلما أبصر منهم عالم أو نبيل وإنما يكتسب ملوكهم السياسة والعدل بالتعليم من أقوام يصلون إليهم من أهل الإقليم الرابع أو الثالث ممن قرأ السير و أخبار الملوك و قصصها

٤٩- وفي هذا الإقليم الأول من الحيوانات التي لا توجد بغيره من الأقاليم الستة الباقية الفيلة والكركدنات والزرائف والقردة ذوات الأذنان والبقر والجواميس التي لا أذنان لها والنسانس وهم صنف من الخلق وقد تقدم ذكرهم قبل هذا وأنهم يتعلقون بالشجر فلا يلحقون والثعابين الرانجية التي ذكرها ابن خرداذبه وحكاها صاحب كتاب العجائب وأخبر أيضا عنها جماعة من المؤلفين والكل منهم باتفاق يقولون إن في جبال جزيرة الرانج ثعابين تلتقم الفيل والجاموس ولا يفوتها إذا ظفرت به

48. Birinci iklimde yaşayanların hepsi kızıl ve esmer tenlidir. Denizi çevreleyen Hindistan, Sindh ve Çin ve diğerlerine gelince bunlar esmer tenlidir. Sahra halkı ise mesela siyahiler veya Sudanlılar, Habeşiler, Nubyalılar ve Sudan'ın geri kalan kesiminde yaşayanların, daha önce de bahsedildiği gibi, saçları sertleşmiş, tenleri koyulaşmıştır, terleri kokar, ayak derileri kurudur, görünüşleri çirkindir, idrakleri zayıftır, zekaları gerilemiştir. Netice olarak, nem yokluğu ve süregiden yakıcı güneş ısısı altında kalmaları nedeniyle cahilleşmişlerdir. Çok azı alim veya asalet sahibi olabilmıştır. Bunun yerine, kralları, özellikle dördüncü veya üçüncü iklimden topraklarını ziyarete gelen insanlardan öğrenerek siyaset ve adalet bilgisi edinir.

49. Birinci iklimde, diğer altı iklimin hiçbirinde bulunmayan filler, gergedanlar, kaplanlar, kuyruklu maymunlar, inekler, kuyuksuz bufalolar ve daha önce bahsetmiş olduğumuz yaratık *Nasânis* gibi hayvanlar yaşamaktadır. Bunlar ağaçlarda yaşadıkları için takip edilemezler. İbn Hürdazbih, *Kitâbü'l- 'Acâib*'in müellifi ve diğer bir gurup müellif, *Ranj* adasındaki dağda filleri ve bufaloları yiyip yutabilecek yılanlar olduğu konusunda hemfikirdirler.

٥٠- وبهذا الإقليم أيضا معدن الزمرد ولا يوجد على الأرض إلا في المعدن المذكور قبل هذا والياقوت بأنواعه لا يوجد إلا بجزيرة سرنديب وكذلك الدابة التي في بحر اليمن وبحر هر كند المسماة بالبابة لا توجد إلا في هذا البحر دون غيره وكذلك الدابة المسماة بالغيدة لا تكون إلا في هذا البحر وسمكة الغرا توجد به كثيرا وأيضا السمكة المسماة سقتقورا لا تكون إلا في هذا النيل من هذا الإقليم لا في غيره وفي هذا الإقليم من الطيب القرنفل والصندل والكافور والعود وكل هذه لا يوجد شيء منها في سائر الأقاليم ولا يكون إلا في هذا الإقليم بعينه والليل والنهار فيه متكافيان في حال الاعتدال متساويان في تقدير الساعات وإن كان في آخره من جهة العرض نقص يسير فلا يتبين ذلك إلا عن بحث وعناء كل ذلك قسمة حكيم وتدبير خلاق عليم وفيما ذكرناه من الأخبار من هذا الإقليم الأول

٥١- بلغة وكفاية لأهل الطلب والعناية والحمد لله أولا وآخرا لا رب غيره ولا معبود سواه ولا مرجو إلا هو. نجز الجزء العاشر من الإقليم الأول والحمد لله ويتلوه الجزء الأول من الإقليم الثاني إن شاء الله

50. Bu iklimde bahsedilen madenler dışında *Sarandîb*¹³³ adası hariç başka topraklarda bulunmayan zümrüt ve farklı türlerde safir vardır. Yemen denizi ve *Harkand* denizindeki *Bâbâ* adlı yaratık bu denizler dışında başka bir yerde bulunmaz. *Ğîda* adlı yaratık da yalnızca *Harkand* denizinde bulunur. *Ğarâ* balığı ve *Saķanķura* balığı bu iklimin nehrinde bulunur. Bu ürünler bu iklim dışında başka bir yerde bulunmaz. Bu iklimde gece gündüz süreleri birbirine eşittir. Bu bölümün sonunda küçük bir bilgi eksik olursa onu bulmak için zahmetli bir çalışma yapmadan tamamlanamaz. Tüm bunlar her şeyi bilen ve yaratan hikmet sahibi Allah tarafından ve bu birinci iklimde bahsettiğimiz hususlar okuyucu için açık ve yeterlidir.

51. Kendisinden başka ilah ve tapınılacak merci olmayan Allah'a hamdolsun! Birinci iklimin onuncu bölümünü Allah'ın inayetiyle burada tamamladık ve şimdi Allah'ın izniyle ikinci iklimin birinci bölümüne geçiyoruz.

¹³³ Sri-Lanka

2.3. İKİNCİ İKLİMİN ONUNCU BÖLÜMÜ

Şekil 4. Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâḳ fi ihtirâḳ el-âfâḳ* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilen 14.yüzyıldan kalma nüshasında yer alan İkinci (2) İklim Onuncu (10) Bölüm Haritası.

1. Tûgmâ	6. Bâcah
2. Çin Sînîya	7. Sârḥâ
3. Çin Sûsa	8. Kâşâ
4. Asanḥvâ	9. Başahiyâr
5. Şazḥû	

٥٢- إن هذا الجزء العاشر من الإقليم الثاني وبه تمام الإقليم الثاني تضمن من البلاد الصينية الشرقية مدينة سوسة الصين وسعلا وطوغما وصينية الصين واسنخوا وشذخو وباجة وبشهيان وقاشا وسارخا وبه من الجزائر التي في البحر الشرقي جزيرة النمنج وجزيرة السبارة وفيه من الأنهار الكبار نهر خمدان الصين وهو من الأنهار الكبار المشهورة التي نطقت بها التواريخ وأثبتت ذكرها الكتب

٥٣- وها نحن نبتدئ الآن بشرح معلوماتها ونوضح صفاتها بحول الله وعونه فنقول إن مدينة سوسة مدينة مشهورة معلومة مذكورة كثيرة التجارة متصلة العمارات جامعة الخيرات وأموال أهلها كثيرة وتجاراتهم مباركة موفورة وقراضهم مفترق في الآفاق وامتصل بكل الأمصار. ويصنع بها الغضار الصيني الذي لا يعدله شيء من فخار الصين جودة وبها طرز كثيرة مشهورة بعمل الحرير الصيني الرفيع القيمة المحكم الصنعة الذي لا يقرب به غيره وسوسة الصين على شرقي نهر خمدان الكبير

٥٤- ومنها إلى مدينة قابطوا أربع عشرة مرحلة وكذلك من سوسة أيضا إلى مدينة صينية الصين ست عشرة مرحلة ومن سوسة أيضا إلى مدينة سعلا ثمانية أيام ومدينة سعلا على ضفة نهر وهي عامرة بالسكان حسنة المساكن كثيرة التجارات موفورة العمارات وإليها مقصد التجار من كل الأقطار المجاورة لها والمتباعدة عنها بضروب البضائع ونوافق الأمتعة وأنواع من التجارات وليست بكبيرة القطر لكنها مجتمعة متحضرة ويعمل بها ثياب حرير كثيرة وفخار

52. İkinci iklimin onuncu bölümü bu iklimin son bölümüdür. Doğu Çin bölgesinden Çin Sûsa (*Sûsa şîn*), *Su'alâ*, *Tûğmâ*, Çin *Sînîya* (*Sînîya şîn*), *Asanhvâ* (*Sanhû*), *Şazhû*, *Bâcah*, *Başahiyâr*, *Ķâşâ*, ve *Sârĥâ* şehirlerini kapsamaktadır. Denizin doğu tarafında ise *Nemnec* ve *Sabâra* adalarını kapsar. Ayrıca Çin *Ĥamdân* (*Ĥamdân şîn* veya *Ĥamdân-ı Çin*) adlı tarih ve kitaplarca kanıtlanmış bilinen en büyük nehirlerden olan nehir de bu bölge kapsamındadır.
53. Allah'ın inayetiyle buradan itibaren söz konusu bölgeye ilişkin bilgiler vermeye ve özelliklerini incelemeye başlıyoruz. *Sûsa* şehrinin çok çeşitli ticari faaliyetleri, kaynaşmış bir halkı ve ürün çeşitliliği ve zenginliği ile tanınmış bir şehir olduğunu söyleyebiliriz. Halkı son derece zengindir. Ufkun her yönü ile ve tüm ülkelerle bağlantılı ticari faaliyetleri ve yatırımları bereketlidir. Çin porselenleri arasında türünün en iyi örneği olan Çin porselenleri üretir. Başka hiçbir şeyle karşılaştırılmayacak özelliklere sahip bol miktarda işlemeli meşhur Çin ipeğine sahiptir. Çin *Sûsa* şehri büyük *Ĥamdân* nehrinin doğu yakasında yer alır.
54. Buradan *Kabtü* şehrine on dört (14) günlük bir güzergahla gidilir. *Sûsa* 'dan, Çin *Sînîya* şehrine ise on altı (16) günlük bir güzergahla gidilir. *Sûsa* şehriden, *Su'ala* 'ya sekiz günlük bir yolculukla gidilir. *Su'ala* şehri bir nehir kıyısında yer alır. Yerleşim vardır ve iyi inşa edilmiş bir şehirdir. Bol miktarda ticaret faaliyeti ve çok sayıda bina vardır. Gerek komşu şehirlerden gerek daha uzak bölgelerden çok satılan ürünler ve farklı türlerde ticaret malları dolayısıyla çok sayıda tüccarın uğrak yeri olduğu düşünülmektedir. Coğrafi olarak büyük bir bölge olmamakla birlikte kaynaşmış ve medeni bir toplumdur. Burada ipek kumaş ve porselen üretilmektedir.

٥٥- ومنها إلى مدينة صينية الصين سبع عشرة مرحلة ومن سغلا إلى طوغما ثماني مراحل ومدينة طوغما مدينة كبيرة لا حصن عليها لكنها عامرة وبها جمل بضائع ويتجهز منها بأصناف من التجارات. ومنها إلى صينية الصين ثماني مراحل وصينية الصين في أقصى الصين ولا تعدلها مدينة في الكبر وكثرة العامر وسعة التجارات وكثرة البضائع واجتماع التجار إليها من سائر الأقطار ومن بعض المدن الهندية المجاورة للصين وبهذه المدينة ملك من ملوك الصين من أهل الملك لكنه تحت يد البغوغ وهذا الملك الأعظم كما حكينا عنه

٥٦- ومن مدينة الصينية إلى مدينة اسنخوا ثماني مراحل وهي على بطحاء أرض ممتدة لا ينبت بها شيء إلا الزعفران غرسا ومن ذات نفسه برياً ومنها يتجهز بالزعفران إلى سائر أقطار الصين ويبيع بها منه ما يعم الكل كثرة وطيباً وقد يعمل بهذه المدينة الحرير والغضار وليس في هذه البلاد التي ذكرنا صنعة أجل عند أهلها من الفخار والرسم ولا فوق الرسم عندهم صنعة

٥٧- ومما يحكى في الكتب الصحيحة الأخبار أن ملوك الصين وأكثر ملوك الهند لا يتركون الرسم بل يقولون به ويتعلمونه ويتكفون منه أكثر مما يتكلفه المتعلمون له حتى أنه لا يولي الملك من أبنائه إذا كان عنده كثرة أولاد إلا أرسمهم وأمهرهم في صنعة الرسم. ولم تزل ملوك الهند تعمل مثل هذا ولا تقدم على الرسم أيضاً والتصوير صنعة وإنما يلحق بها في الفضل صنعة الفخار وذلك أنهم يسمون صانع الفخار خالفاً صغيراً والمصور خالفاً كبيراً

55. *Su'ala* şehrinden on yedi (17) günlük bir güzergahla *Çin Sînîya* şehrine gidilir. *Su'ala*'dan *Tûğmâ*'ya ise sekiz günlük bir güzergahla. *Tûğmâ* şehri büyük korunaksız fakat meskun bir şehirdir. Çok sayıda ürüne sahiptir ve bol miktarda ticari faaliyet gerçekleşir. *Tûğmâ*'dan *Çin Sînîya* şehrine ise sekiz (8) günlük bir yolculukla gidilir. Burası Çin'in uç bölgesinde yer alır. *Çin Sînîya* kadar büyük ve kalabalık başka bir şehir yoktur. Geniş bir ticaret yelpazesine ve bol miktarda ürüne sahiptir. Tüm komşu bölgelerden tüccarlar burada toplanırlar ve ayrıca Çin'e komşu Hindistan şehirlerinden tüccarlar. Çin'in krallarının krallarından biri bur şehirde ikamet eder. Kraliyet ailesindedir. Fakat daha önce bahsettiğimiz gibi en büyük hükümdar *Bağbuğ*'a bağlıdır.
56. *Çin Sînîya* şehrinden *Sanhü*'ye sekiz (8) günlük bir seyahatle gidilir. Düz bir bölgede yer alır. Kendiliğinden veya ekimi yapılarak safran yetiştirilen geniş bir alana yayılmış durumdadır. Safran buradan Çin'in diğer bölgelerine ihraç edilir. Buradan da diğer bölgelere büyük miktarlarda veya toptan satışı yapılır. Bu şehirde ipek ve porselen üretilmektedir. Bu bölgede, daha önce de bahsettiğimiz gibi, porselen ve zanaat ürünlerinden başka mamul yoktur ve bu bölgenin zanaat ürünlerinden daha değerli bir şeyi yoktur.
57. Güvenilir kaynak kitaplarda Çin ve Hindistan hükümdarlarının çoğunluğunun çizim sanatından vazgeçemediğini aktaran bilgilere yer verilmektedir. Tam tersine buna yönlendirir ve teşvik ederler. Öğrencilerden daha fazla öğrenir ve önem verirler. Çocukları arasından en yeterli ve en yetenekli olan tarafından bir başarı elde edilinceye kadar bu sanat çalışmalarına son vermezler. Hin kralları halen bu sanatı icra etmektedirler ve diğer sanat dallarına çizim sanatına kıyasla öncelik verilmez. Porselen yapım sanatında değerini ve üstünlüğünü bulur. Bu sebeple porselen ustasını küçük yaratıcı, resmi çizeni büyük yaratıcı olarak isimlendirirler.

٥٨- وكذلك من مدينة اسنخو إلى باجة أربع مراحل وهي مدينة الملك المسمى البغبوغ وبهذه المدينة دار ملكه وموضع رجاله وخزائن أمواله ومصون حرمة وعياله ومما حكى صاحب كتاب الأخبار عن ملوك الأمصار أن هذا الملك له أبدا مائة زوجة بمهور وأنقاد ومتى لم يملك الملك منهم هذه العدة لا يسمى عندهم بملك الملوك وله من الفيلة أيضا المعدة للحرب ألف فيل مجففة برجالها وأسلحتها وأمتعتها ومتى لم تكمل له هذه العدة فليس بملك الملوك عندهم وبهذين الشينيين من النساء والفيلة يفتخرون على غيرهم من الملوك. ولا يلي الملك بالصين إلا من ورثه عن آبائه أو إخوته أو أقاربه وهم جارون على سنن العدل وطريق الأمان و سيرهم حميدة مبنية على الحق. وهذه المدينة على ضفة نهر خمدان وعلى هذا النهر يصعد إلى هذه المدينة من خائفوا وخانكو وغيرهما من مراقي الصين المشهورة

٥٩- ومن مدينة باجة إلى مدينة شذخو أربع مراحل ومدينة شذخو على نهر صغير يقع في البحر الشرقي وبين مدينة شذخو والبحر أربع مراحل ومن مدينة شذخو إلى مدينة بشهيار تسع مراحل. ومدينة بشهيار مدينة فيها رئيس من قبل البغبوغ له خيول ورجال وحشم وعبيد وملك عظيم وهو يقاتل الترك الداخلين إليه ممن يجاوره منهم وهم الترك المسمون بالخاقانية والخزجية ولهذا الملك خيول مندوبة لحراسة أبواب هناك في الجبل العظيم الحاجز بينهم وبين الترك وزيهم وزى الأتراك سواء لا فرق بينهم في ذلك

58. *Sanhü veya (Asanhvâ)* şehrinden *Bâcah*'a da dört (4) günlük bir güzergahla gidilir. Burası kral *Bağbüğ*'ün şehridir. Kralın, adamları, hazinesi ve ailesiyle yaşadığı yer burasıdır. *Kitabü'l-Ahbâr*'ın yazarı, *Emsâr* kralının mihrleri altın çeyiz olan yüz karısı olduğunu anlatır. Geleneklerine göre, eğer kral bu sayıya sahip olmazsa kralların kralı olarak görülmez. Ayrıca kral savaş için eğitilmiş ve sayısı binleri bulan fillerin sahibidir. Her file bir binici, silahlar ve gerekli mülk tahsis edilir. Eğer kral bu gerekli rakamlara sahip olmazsa kralların kralı olarak telakki edilmez. Ayrıca Kral bu kadınlara ve fillere istinaden başka krallara gururunu aksettirir. Çin'in kralı ise ailesinden tevarüs edeni, çocuklarından, akrabalarından devraldığını adalet ve emniyet ölçütü çerçevesinde devam ettirir. Gidişatları saygındır ve haklar temeline dayanır. Bu şehir *Hamdan* nehri kıyısına konumlanmıştır. Bu nehirde ise *Hanfû*, *Hankû* ve meşhur Çin limanındaki diğer şehirlerden geçen ve bu şehre ulaşan bir güzergah bulunur.

59. *Bâcah* şehrinden *Şazhü*'ye dört (4) günlük bir yolculukla varılır [dört merhale]. *Şazhü* doğu denizine dökülen küçük bir nehir üzerine kuruludur. Bu şehir ile deniz arasındaki mesafe dört (4) gündür. *Şazhü*' şehrinden *Başahiyâr* şehrine dokuz (9) günde varılır. Burası *Bağbüğ*'ün yaşadığı yerdir ve kendisi atları, adamları, hizmetçileri, köleleri olan büyük bir hükümdardır. Şehre giren Türklerle ve komşu bölgelerdeki Türklerle savaşır. Bu Türkler *Hâkâniye* ve *'l-Hazlaciye* adlı Türklerdir. Bu hükümdarın büyük dağda kendileriyle Türkler arasında sınırı temsil eden büyük geçitleri korumak üzere beslenen atları vardır¹³⁴. Kıyafetleri Türklerin kıyafetlerine benzer.

¹³⁴ Büyü olasılıkla Çin Seddi'ni işaret ediyor.

٦٠- ومن مدينة بشهيار إلى مدينة قاشا ثماني مراحل وهي مدينة أهلها خوارج عن مذهب أهل الصين وهم يحرقون موتاهم بالنار على مذهب الهندية ومن مدينة قاشا إلى مدينة شارخيا أربع مراحل وهي مدينة عامرة ومن قاشا إلى مدينة باجة عشر مراحل كذلك من مدينة شارخيا إلى مدينة باجة عشر مراحل.

٦١- فأما نهر خمدان الصين فإنه نهر عظيم وعليه عمارات وحكى صاحب كتاب العجائب أن في هذا النهر شجرة عظيمة باسقة يقال إنها من حديد وتسمى باللسان الهندية برشول وهي مبنية في قعر النهر مثبتة وطولها من

٦٢- فوق الماء نحو من عشرة أذرع في غلط ذراع وكسر وفي رأسها ثلاث شعب غلاظ مسنونة محدودة كالنار. وعندها رجل قاعد يقرأ كتابا ويقول للنهر يا عظيم البركة وسبيل الجنة أنت الذي خرجت من عيني الجنة ودلت الناس عليها فطوبى لمن صعد هذه الشجرة وألقى بنفسه على هذا العمود فينتدب لذلك واحد أو عدة ممن حوله فيصعدون إلى الشجرة ويلقون أنفسهم على العمود فيسقطون ويموتون في ماء النهر والحاضرون هناك من الناس يدعون لهم بالطوبى والمسير إلى الجنة واللذة الدائمة ويقال إن نهر كك يقع فيه. وأما جزيرة النمنج التي في البحر الشرقي فإن مجرمي الصين يجمعون عليها ويدخلون إليها وحكى صاحب كتاب العجائب أن في هذه الجزيرة قوما لهم أذنان ولهم ملك منهم

٦٣- وفيما ذكرناه كفاية لذوي العناية وإلى هاهنا انتهى آخر الإقليم الثاني والحمد

لله كثيرا

60. *Başahiyâr* şehrinden *Kâşâ*'ya sekiz (8) merhaledir. Halkı, Çin halkı gibi, aynı dine inanmaz. Ölülerini Hint inancına bağlı olarak yakarlar. *Kâşâ* şehrinden *Şarihiya* şehrine yolculuk dört (4) merhaledir. Burası meskun bir yerdir. *Kâşâ*'dan *Bâcah* şehrine yolculuk, *Şarihiya* ve *Bâcah* arasında olduğu gibi, on (10) merhaledir.
61. *Hamdan sin* nehrine gelince bu nehir büyük bir nehirdir ve meskundur. *Kitâbü'l-'Acâib*'in yazarına göre bu nehirde *Basikah* denilen büyük bir ağaç vardır. Demirden olduğu söylenir ve Hint lisanında *Birshül* denilir. Nehir dibinden büyüyerek gelişir. Boyu
62. su yüzeyinden yaklaşık on (10) zira' uzunluğundadır. Tepesinde benekli ve alevi andıran üç kalın dalı vardır. Üzerinde bir adam nehre şöyle seslenerek oturmaktadır: “*Ey büyük nimetler bahşeden ve cennete akan, sen bir cennet pınarısın ve insanlara ona giden yolu gösterirsin. Bu ağaca kim tırmanırsa onun için rahmet ol.*” Sonra kendisini nehre atar; ardından etrafındaki bir veya daha fazla kişi de peşinden. Bahar ve sonbaharda, bağışlanmaları ve kendilerini cennete ebedi huzura uğurlamak için dua etmekte olan insanların önünde bu ağaca tırmanır nehre atlar ve ölürlür. *Kank* nehrinin de burada bulunduğu söylenir. Doğudaki denizde yer alan *en-Namnac*¹³⁵ adasına gelince, Çin'in suçluları buraya toplanır ve burada yaşarlar. *Kitâbü'l-'Acâib*'in yazarı ayrıca bu adada hükümdarları kendilerinden biri olan ve [...] bir topluluktan da bahseder.
63. Bahsettiklerimiz yeterli ve bunlarla ikinci iklimin son bölümünün sonuna geldik. Allah'a çokça hamdolsun!

¹³⁵ Muhtemelen Tayvan veya Côn Son Adası.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. COĞRAFÎ YORUM VE ETNOGRAFİK DEĞERLENDİRME

3.1. ÜLKELER, ADALAR VE ŞEHİRLERİN TANITIMI

Orta Çağlarda, Uzak Doğu'daki ülkeler Çin'e veya Hindistan'a bağlıdır. Biz burada, *Hudûdü'l-Âlem*'den alıntılanan Çin veya *Çinistan*'dan başlayarak Uzak Doğu'daki ülkelerden bahsedeceğiz:

Bu ülke pek çok zenginlik kaynağı (ni'met) ve akarsuları olan bir ülkedir. Burada çok sayıda altın madeni, dağlar, çöller, göller ve kumul alanlar vardır. Bu ülkenin hükümdarı *Feridun*'un torunu olduğu söylenen *Fağfür-i Çin*'dir. Çin kralının (melik) maiyetinde 360 nahiye (nâhiyat) vardır ve yılın her günü nahiye vergileri Hazine'ye getirilir. Buranın halkı zanaat ehlidir ve harikulade eşyalar üretirler. Ğıyan ('Inân okunur) nehri üzerinden (andar nishasta) yüklü olarak gemilerle ticaret amacıyla Tibet'e seyahat ederler. Kralları Budist (şamanî?) olmakla birlikte çoğunluğu Mani dinine (dîn-i Mânî) mensuptur. Bu ülkeden bol miktarda altın, ipek (harîr ve parand), Çin havşir'i (?), sırmalı kumaş (dîbâ), çini (ğadâra), tarçın (dâr-sînî), gergedan boynuzundan (hutû) yapılmış bıçak kabzaları (destehâ-yi kâr [okunuşu: kârd] kunend) ve her tür göz alıcı nesnelere (kâr-hâ-yi badî'). Çin'de filler ve gergedanlar (karg) bulunur.¹³⁶

Şimdi Şerif el-İdrîsî'nin uzak doğuya ilişkin *Nuzhatü'l-Müşâtâk*'ında yer alan ülke, ada ve şehirlerin günümüzdeki adlarını tespit etmeye çalışalım.

3.1.1. Hânfü

[...] إلى مدينة خانافو مسيرة أربعة أيام في البحر وعشرين يوماً في البر وهي أعظم مراقي الصين [...]]

[...] Hânfü'ya deniz yoluyla dört günde, kara yoluyla yirmi günde gidilir.

Burası Çin'in en büyük limanıdır. Büyük bir imparatorluk, çok sayıda fil, asker ve silaha sahip güçlü bir kral tarafından yönetilir. [...]

¹³⁶ *Hudûd*, s. 84.

Hourani ve Mackintosh-Smith *Hânfü* şehrini *Kanton* veya günümüz *Guangzhou*'su olarak tespit ederler. Bu şehir, Çin'in en yoğun nüfuslu bölgesi ve *Guangdong* Eyaleti'nin başkentidir. Başlıca ulaştırma ağı konumundaki Hongkong'un kuzeybatı bölümünde yer alır. Önceleri burası Umman bölgesinden, Bahreyn kıyılarından, *Sîrâf* tan ve Fars kıyılarından, Basra ve *Ubullâ*'dan ticaret gemilerinin varış noktasıdır.¹³⁷ Süleyman et-Tâcir, *Ahbâr Sîn ve'l-Hind* adlı kitabında *Sîrâf* ile Çin'in *Hânfü* şehri arasındaki deniz güzergâhından bahseder. Basra, Umman ve diğer bölgelerden nakledilen ticaret mallarının *Sîrâf* limanında rıhtıma yanaşan Çin gemilerine yüklenişini anlatır. *Sîrâf* M. S. 977'de bir depremde yıkılıncaya kadar¹³⁸ suların çoğunlukla dalgalı ve daha geniş gemiler için dar olduğu Arap bölgeleri ile karşılaştırıldığında ideal bir liman olarak değerlendirilir. Burada Çin gemilerinin *Sîrâf*'a doğrudan ulaştıkları bir güzergah da vardır. Şerif İdrîsî kitabında bu güzergâhtan doğrudan bahsetmese de bölgeler arasındaki mesafeden bahseder. Bu sebeple erken dönem Müslüman tüccar ve seyyahların takip ettiği olağan deniz rotasından söz etmek şu noktada önem kazanıyor. Çin'e seyahatin yılın yalnızca belirli bir mevsiminde yapılması gerektiğini belirtmek gerekir. İbn Batûta, *Seyahatname*'sinde yer alan bir pasajda, *Malabar* bölgesindeki *Kâlikût*'a ulaştığında Çin Denizi'nin yelken açılabilir hale geleceği mevsime kadar yani üç ay boyunca beklemek zorunda kaldığını anlatır.¹³⁹ Müslüman denizciler Muson rüzgarları ve diğer seyrüsefer tekniklerinden istifade ederek Çin'e yelken açma konusunda belli bir bilgi birikimi sağlamışlardı.¹⁴⁰ İslâm coğrafyacılarının çalışmalarında bahsettikleri deniz güzergâhlarının genel tarifleri ve bunların seyrüsefer yönleri dışında ortaçağ Müslüman denizcilerinin söz konusu tarihe kadar tehlike anında yararlanabilecekleri hiçbir deniz çizelgesi veya bir kılavuz bulunmuyordu.¹⁴¹ İbn Mâcid çalışmasında bir yerden diğerine seyahat için en uygun mevsimin hangisi olduğuna dair az da olsa bazı bilgiler vermiştir. Mesela Arap Yarımadasından Hindistan'a doğru denize açılmak için Araplarca *Rîhü'l-Kavs* veya *Rîhü'l-Dabûr* olarak bilinen ve Mart ayında Doğu Afrika

¹³⁷ Hourani, *Arab Seafaring*, s. 75-76.

¹³⁸ A.g.e., s. 78.

¹³⁹ İbn Batûta, *Seyahatname*, s. 172.

¹⁴⁰ Muson rüzgarları üzerine çalışan tanınmış Müslüman alimler İbn Mâcid, Süleymân el-Mehrî ve Seydî Çelebi'dir.

¹⁴¹ Park, *Mapping the Chinese and Islamic Worlds*, s. 185.

kıyılarında başlayıp Haziran’da doruk noktasına ve azami gücüne ulaşmaya kadar doğuya doğru yayılan Güneybatı Musonlarından yararlanılmalıdır.¹⁴²

Sîrâf ile *Hanfû* şehri arasındaki güzergâhın bir örneği olarak Süleyman et-Tâcir’in *Ahbar*’ın da yer alan rota çizelgesi aşağıdaki gibidir:

Güzergâh	Seyahat Süresi
Sîrâf – Maskat	200 fersah ¹⁴³
Maskat – Kûlam Malî ¹⁴⁴	1 ay
Kûlam Malî – Kalah Bâr (Lankabâlûs yoluyla)	1 ay
Kalah Bâr – Tiyûmah	10 gün
Tiyûmah – Kanduranj	10 gün
Kanduranj – Sanf	10 gün
Sanf – Şandâ-fûlât	10 gün
Şandâ-fûlât – Hanfû	1 ay

Hourani, güzergah üzerindeki molalar hariç olmak üzere *Maskat*’tan *Kanton*’a toplam 120 günlük bir seyir zaman dilimi vermektedir. Hourani tarafından yapılan hesaplama 10 gün kısadır çünkü eğer *Kalah Bâr*’dan *Şandâ-fûlât*’a¹⁴⁵ yapılan yolculuk zamanını veya günlerini de eklersek, molalar hariç 40 güne denk gelecektir. Eğer *Sîrâf-Hanfû* arası yolculuğun toplam kaç günde alındığını hesaplamak üzere Orta Çağ Arap coğrafyacılarının temel ölçüm yöntemlerini takip edersek, sonuç 132 gün olacaktır. İdrîsî tarafından kullanılan yöntemle bağlı olarak bu hesaplama aşağıdaki gibi yapılmaktadır¹⁴⁶:

Bir (1) mecrâ = yaklaşık 104 fersah = Bir (1) günlük yelkenli (deniz) yolculuğu

Bir (1) fersah = 3 mil (emyâl)

¹⁴² Tibbets, *Arab Navigation*, s. 364.

¹⁴³ Farsça’da bir ölçü birimi belirten Fersah (1 parasang) 3 Mil’e (3 emyâl) yani yaklaşık 4,8 kilometreye (veya 5 kilometre yani yaklaşık 3 mil) eşittir. Bkz. **Introduction of Islam**, Inc: An Early Business History, s. xxx.

¹⁴⁴ Kollam, **The Indian State of Kerala** içinde. Bkz. Mackintosh-Smith, **Glossary on Account of China and India**, s. 153.

¹⁴⁵ Hourani’nin **Arab Seafaring** adlı çalışmasında *Şanf Fûlâw* biçiminde, bkz. **A.g.e.**, s. 74.

¹⁴⁶ Ahmad, **Cartography**, s. 160.

Bir (1) mîl = mil (yaklaşık 1.6 km)

Bir (1) ay = 30 gün

İlk Aşama: Sîrâf-Maskat arası mesafe olan iki yüz (200) fersahı aşağıdaki gibi on (10) fersaha bölerek merhale ya da güne çevirin:

200 fersah /104 fersah = **1.92 veya 2 günlük yolculuğa eşit olan 2 mecrâ**

İkinci Aşama: Eşitliği mesafelere uyarlayın:

Sîrâf'tan Maskat'a	=	2 gün
Maskat'tan Kûlam Malî 'ye	=	30 gün
Kûlam Mali'den Lankabâlûs yoluyla Kalah Bâr'a	=	30 gün
Kalah Bâr'dan Tiyûmah'a	=	10 gün
Tiyûmah'tan Kanduranj'a	=	10 gün
Kanduranj'dan Sanf'a	=	10 gün
Sanf'tan Şandâ-fûlât'a	=	10 gün
Şandâ-fûlât'tan Hânfü'ya	=	<u>30 gün</u>
Sîrâf'tan Hânfü'ya Toplam Seyahat Süresi	=	<u>132 gün</u>

Süleyman et-Tâcir, seyyahların Hânfü'ya ulaşmak için yedi (7) günde geçmek zorunda oldukları Sanhi Denizi'ndeki¹⁴⁷ Çin Kapıları'ndan¹⁴⁸ söz eder. Yazarın konuya ilişkin kendi ifadeleri şöyledir:

Gemilerden biri Kapılar'dan (geçitlerden) geçti ve Çin'de demirledikleri Hânfü denilen yerde ki burası bir şehirdir nehir ağzına girip tatlı su çektiler.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Günümüzde Çin'e bağlı Paracel Adaları, bkz. Mackintosh-Smith, **Glossary of Names on Accounts of China and India**, s. 150.

¹⁴⁸ Güney Çin Denizi'nin kuzey bölümü, bkz : **a.g.e.**, s. 156.

¹⁴⁹ Süleymân et-Tâcir, **Ahbar**, s. 35.

3.1.2. amâr

[...] إلى جزيرة مار خمسة أيام وإلى هذه الجزيرة ينسب العود القماري وبها يعرف [...]]

[...]amâr adasına beş günlük yol vardır. amârî aloe-ağacı bu adaya atfedilir [...]

Ahmed İbn Mâcid *Kitabü'l-Fevaid*'de umr¹⁵⁰ adlı bir adadan söz eder. Bu adaya referansla aşağıdaki ifadelere yer vermektedir:

Büyük Kitaplar yeryüzündeki en büyük meskun adanın boylamının yaklaşık 20 derece olduğunu aktarırlar. Bu ada ile kıyılar ve *Sofala* adaları arasında başka adalar ve nehir yatakları [veya havzalar] vardır. Fakat bu durum seyyahların bunlar arasında seyahat etmelerini engellemez. umr denilen adadan sonra âmîrân b. 'Âmir b. Sâm b. Nûh ve onun güneyinde, Arapların "Yeryüzünü kuşatan okyanus" olarak bildikleri Greklerin ise *Ûkiyânûs* olarak bildiği deniz yer alır. İşte *Karanlık* güney bölgelerinin başlangıcı bu adanın güneyi itibarıyla. ¹⁵¹

Tibbets, umr adasının Madagaskar olduğunu söylemektedir. Başkaları umr adasının, Mozambik'in doğusunda ve Madagaskar'ın kuzey batısında yer alan Komor Adaları olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat biz İbn Mâcid'in bahsettiği umr adası ile Şerif el-İdrîsî'nin bahsettiği amâr adasının farklı adalar olduğunu düşünüyoruz.

Silsiletü't-Tevari'in müellifi Ebû Zeyd'e göre Şerif el-İdrîsî'nin amârî *Ödağacı* (*Aloewood/Agarwood*) bitkisiyle tanındığından bahsettiği amâr adasının bir ada olmadığını kıta kütesinin bir parçası olduğunu hatırlatmak gerekir.¹⁵² Ayrıca amâr'ın konumunu orta şiddette rüzgarla yaklaşık on ila yirmi günlük gemi yolculuğu ile gidilebilen *Mihrâc* krallığı ve *Zabâc* adasının karşısı olarak tarif etmektedir.¹⁵³ *Cezire* (*ada*) sözcüğünün kullanımına ilişkin Yule'ün ifadesini aktarmakta fayda var:

¹⁵⁰ Tibbets, *Arab Navigation*, s. 218-219.

¹⁵¹ **A.g.e.**, s. 218-219.

¹⁵² Al-Sirâfi, **a.g.e.**, s. 91.

¹⁵³ Al-Sirâfi, **a.g.e.**, s. 91. Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 397.

Buradaki ada sözcüğünün kullanımına gelince, Arapların daha önce gözlemlemiş olduğumuz üzere yarımadalar için de *cezire* sözcüğünü kullandıkları hatırlanmalıdır. Şöyle ki, Ebû el-Fedâ İspanya Yarımadası'nı *Ceziretü'l Endelüs* olarak adlandırır ve İbn Cübeyr bu sözcüğün çoğulu olan *cezayiri*, bir tür analogi olarak adlandıracağımız İki Sicilya'ya uygular.¹⁵⁴

Bu topraklarda bilinen *Ḳamârî ödağacı* Güneydoğu Asya'da yaygın olarak bulunan *Aquilaria* ağacından elde edilen ödağacıdır. Burada sözü edilen *Ḳamâr* adası, büyük olasılıkla günümüzde Kamboçya Krallığı'na ait topraklarda yer almaktadır. Kamboçyalılar tarafından günümüze kadar konuşula gelen ulusal dilin, etimolojik kökeninin “*Ḳamâr*” olduğuna inandığımız *Khimer* dili olduğunu hatırlatmakta fayda var. Ayrıca Kamboçya “Kambuca”nın M.S. 802'den itibaren ve Hint Kralı II. Cayavarman'ın buyruğu altında 600 yıl boyunca Khimer İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir.

Hudûd'un müellifi Hint kralları tarafından yönetilen iki krallıktan söz eder. Biri, Hindistan'ın doğu bölümündeki *Ḳâmarûn Krallığı* ve diğer ise *Ḳimâr*'dır. *Ḳâmarûn Krallığı*, yine *Hudûd*'un yazarına göre, gergedanlar ve altın madenleri açısından zengindir. Burada ayrıca zımpara taşı ve iyi kalitede taze ödağacı bitkisi ve sarısabır ilacı üretilirdi.¹⁵⁵ Minorsky ve Mackintosh-Smith *Ḳâmarûn*'un o dönemde *Kâmarûpa* hânedânının merkezi olan *Assam*'da bulunduğu inancındadırlar.¹⁵⁶ Diğer taraftan, *Ḳimâr* ülkesi *Hudûd*'da şu şekilde tasvir edilmektedir:

[...] büyük bir ülke (şehir) ve bu ülkenin kralları Hindistan (Hindûstan) krallarının en adaletli olanlarıdır. Tüm Hindistan'da, *Ḳimâr* hariç ki burada yasaktır, zina serbesttir. *Ḳimâr* kralları tarafından verilen hediyeler (şilat) fildişleri (dandân-ipîl) ve Khimer ödağacı bitkileridir.¹⁵⁷

Minorsky, *Ḳimâr* sözcüğünün, M.S. 802'de kurulan Kimer Krallığı'na veya Kamboçya'ya tekabül ettiğini düşünmektedir. Ayrıca *Ḳimâr* ve *Sanûf* arasındaki kıyı

¹⁵⁴ Yule, *Cathay VI*, s. 156.

¹⁵⁵ *Hudûd*, s. 86.

¹⁵⁶ Minorsky, *Commentary on Hudûd*, s. 240.

¹⁵⁷ *Hudûd*, s. 87. Sîrâfî (Ebû Zeyd) bu bölgede her tür şarabın da yasak olduğundan söz eder; bkz. Abû Zayd Al-Sîrâfî, *Silsilat al-Tawarikh*, s. 91.

şeridi mesafesini üç gün olarak hesaplayan Grousset'nin ölçümünden de bahseder.¹⁵⁸ İlginç bir şekilde, Mackintosh-Smith, Kamâr'ın günümüzdeki Kamboçya bölgesine ve Khimer kökeninin ise bu krallık sınırları içerisinde yaşayan insanlara işaret ettiğini ayrıntılı olarak izah etmektedir.

Burada, hem *Hudûd* hem de *Nuzhat*'taki *Kimâr*'ın, *Sanûf*'a üç günlük uzaklıkta olduğu ve *Kimâr/Kamârî* ödağacı ile tanındığı not edilmelidir. *Hudûd*'taki ve Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhat*'ındaki *Kimâr*'ın Khimer İmparatorluğu'nun bulunduğu tek ve aynı yere, bugünkü Kamboçya'ya işaret ettiği kanaatindeyiz.

3.1.3. Mihrac

وساحله عليه بلاد الملك المسمى المهرج وجزائر هذا الملك كثيرة الخيرات متصلة العمارات بها الزرع والضرع
والفيلة والكافور والجوزبوا و البسباسة والقرنفل والعود والفاقلة والكبابة [...]

Bu denizin kıyı kesiminde kral Mihrac'a bağlı bir ülke vardır. Bu kralın ülkesi mahsül zenginidir. Bu adalar birbirleriyle irtibatlıdır. Bu ülke nebâtat, sürüler, filler, kâfur, ödağacı, karanfil, sandal ağacı, betel-cevizi, hasır otu, kebâbiye içeren geniş topraklara sahiptir.

Ebû Zeyd el-Sîrâfî, *Mihrâc'tan*¹⁵⁹ aynı ülke olarak değil fakat *Zâbac*^{160,161} şehrinin bir kralının ismi olarak söz etmektedir. Çin'den, Çin'in karşısında bulunan *Mihrac* krallığına, gemiyle ve rüzgarın olumlu durumuna bağlı olarak bir ay ya da daha az bir sürede gidilir. *Mihrac* aynı zamanda Sarbuza ve Ramani¹⁶² ve Kalah¹⁶³ yarımadası dahil olmak üzere çok sayıda diğer adaya hakim durumdadır. Krallığı hiçbir yozlaşma emaresi olmayan zengin bir krallıktır.¹⁶⁴ Mes'ûdî Kral *Mihrac*'ın çok

¹⁵⁸ Minorsky, **a.g.e.**, s. 241.

¹⁵⁹ Mes'ûdî *Maharâc* biçiminde aktarır; bkz. Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 356.

¹⁶⁰ Mes'ûdî *Zânic* biçiminde aktarır; bkz. **a.e.**

¹⁶¹ Al-Sîrâfî, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁶² *Kitâbü'l-'Acâib*'in bilinmeyen yazarı *Râmî* adlı bir adadan söz eder. Burası, Sumatra'nın kuzey sahilinde bulunan bir liman olan *Lambri* olarak tespit edilmiştir. *Râmî* adasında, kâfur, brezilya-ağacı, bambu, öküz, altın madenleri ve her tür baharat bulabilirsiniz. Brezilya-ağacının kökü yılan sokmasına karşı panzehir olarak kullanılır. Birkaç Hint kralı tarafından yönetilen büyük bir adadır. Halkı cesur, dirençli, güçlü ve savaşçıdır. Bkz. **Kitâbü'l-'Acâib**, s.480. Mes'ûdî bu adadan *er-Râmî* ya da *er-Râmîn* olarak söz eder ve *Sarandîb*'ten bin fersah uzaklıktadır. Bkz. Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s.352; ayrıca bkz. **Hudûd**, s.57. Mackintosh-Smith, Sumatra, Açe yakınındaki bir liman olan *Lâmuri* üzerine yazmıştır.

¹⁶³ Al-Sîrâfî, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁶⁴ **A.g.e.**, s. 89; ayrıca bkz. Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 356.

çeşitli baharatlar ve parfümlere sahip olduğu ve bu krallığa kıyasla diğer tüm krallıklardan daha fazla doğal kaynak ve ihraç ürünlerine sahip olduğunu yazar. Bu ürünler kâfur, ödağacı özütü, karanfil, sandal ağacı bitkisi, betel-cevizi, hasır otu, kebâbiye ve diğerleridir.¹⁶⁵ Mes'ûdî ayrıca *Mihrac* Krallığı'nın *Sanf Denizi* tarafından çevrelenmiş olduğunu da yazmıştır.¹⁶⁶

Ebû Zeyd, *Mihrac* Kralı'nın büyüleyici sarayından ve yüzme havuzundan şöyle bahseder:

Sarayı denize bakan, yüksek dalgalar nedeniyle deniz suyu ile dolan ve dalgalar çekildiğinde içinden tatlı suyun aktığı bir *thala*da yer alır; *thala* bir dalganın nehirle birleştiği, Medînetü's-Selâm ve Basra'nın Dicle'sinde olduğu gibi, körfez anlamına gelir. Kraliyet sarayının bitişiğindeki bir havuza bağlantılıdır. Her sabah, kralın hizmetçisi, kalıba döktüğü birkaç *maund* ağırlığındaki külçe altın getirir [...]; kral bunu inceledikten sonra hizmetçi külçeyi havuza yerleştirirdi. Dalga içeri girdiğinde suyun altında kalır ve diğer külçelere karışır; dalga çekildiğinde ise su akıp gider ve külçeleri serbest bırakırdı; orada güneş ışığı altında parlarlardı ve kral bu manzaraya karşı salonunda otururken onları izleyebilirdi. Kral bizzat yaşadığı sürece her gün bir külçe altın bu havuza konur ve bu, yığındaki hiçbir külçeye dokunulmadan, böyle sürüp giderdi.¹⁶⁷

Ebû Zeyd'den yapılan bu alıntıya bakıldığında, *Mihrac* krallığının, diğer komşu krallıkların aklını çecek bir zenginlik ve güzelliğe sahip ve türünün gerçek anlamda görkemlisi bir krallık olduğu anlaşılır. Bu, gerçekten de, genç bir adam *Çamâr (Khmer)* tahtına geçip *Mihrac* krallığını ele geçirme arzusunu dile getirdiğinde gerçekleşmiştir. Haber *Mihrac* krallığına ulaşmıştır. Hiçbir gecikme ve gürültülü hazırlık yapılmadan donanmasını seferber etmiş; *Çamâr* topraklarına doğru harekete geçip genç kralı hazırlıksız yakalamış ve idam ettirmiştir. *Çamâr*'dan kralın başıyla fakat hiçbir yeri yakıp yıkmadan ayrılmışlardır.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 355.

¹⁶⁶ **A.g.e.**, s. 356.

¹⁶⁷ Al-Sirâfî, **a.g.e.**, s. 89-91.

¹⁶⁸ **A.g.e.**, s. 91-97.

Mackintosh-Smith, *Zâbac*'ın bir şehir değil bilakis bir ada olduğu ve aslında *Java* adası olduğu düşüncesindedir. Ayrıca Yule'ün *Zâbac*'ın bugünkü *Java*'ya işaret eden *Javaga*'nın Arapça versiyonu olabileceği görüşünü paylaşmaktadır.¹⁶⁹ Diğer taraftan, Hourani, *Zâbac*'ın *Sumatra* adasına işaret ettiğini düşünmektedir.¹⁷⁰ Hourani ile aynı fikirdeyiz. Kanaatimize göre, *Mihrac* bir kral unvanıdır ve *Srivijaya* denilen ve M.S.7. ve 8. yüzyıllarda bölgede önemli bir aktör haline gelen hegemonik imparatorluğun adına da işaret ediyor olabilir. Bu imparatorluk *Sumatra* ve adaları, *Java* ve adalarının bir bölümü ve *Malezya* yarımadası tarafından çevrelenmiştir. Mackintosh-Smith, *Mihrac*'ın aynı zamanda Hint unvanı "*Maharaja*" olduğu düşüncesindedir. Fakat hakim yönetimin *Java*'daki *Sailendra Krallığı* (M.S.750-850) olduğu kanaatindedir. Şerif el-İdrîsî, *Srivijaya*¹⁷¹'nin krallarından *Menang-Kabau* adı kullanılmadan önce *Syndo-Kauda*¹⁷² adlı bir krallık olduğu için *Mihrac*'ı bir krallığa referansla kullanmakta haklıdır. Dikkat edilirse *Kabau*'unun *Kauda*'ya benzediği fark edilir. Anlatmaya çalıştığımız şey, Araplaşmış "*Mihrac*" sözcüğü veya unvanının *Srivijaya* İmparatorluğu olduğu anlaşılan krallık veya imparatorluğun adından geliyor olabileceğidir. Bu nedenle, Şerif el-İdrîsî'nin *Mihrac* ülkesi, günümüzde *Endonezya*, *Singapur* ve *Malezya*'yı kapsayan Güneydoğu *Asya*'da M.S.7'inci-11'inci yüzyıllar arasında *Srivijaya* tarafından kontrol altında tutulan topraklara işaret etmektedir.

3.1.4. El-Vâkvâk

وكذلك في جزائر الواق واق مثل ذلك أعني من الذهب الكثير وإن التجار يدخلون إليها مع الطلاب [...]

Aynı şey el-Vâkvâk adası için de geçerlidir. Bol miktarda altın madeni vardır.

Tüccarlar buldukları altını köleleri aracılığıyla çıkarırlar. [...]

Vâkvâk adaları ilk defa İbni Hürdazbih tarafından ve daha sonra Şerif el-İdrîsî dahil olmak üzere diğer alim ve araştırmacılar tarafından da kullanılmıştır. Bu bölge, orta çağ Arap alimleri tarafından bahsedilen yerler arasında tanıtılması en fazla güçlük çıkaran veya tanıtımında belirsizlikler bulunan bölgedir. İbni Hürdazbih'in verdiği

¹⁶⁹ Mackintosh-Smith, *Glossary*, s. 158.

¹⁷⁰ Hourani, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁷¹ Çince'de "San-fo-ts'i". "Shi-li-fo-shi" bu ismin ilk Çince biçimidir. Bkz. *Chau Ju-kua* (Çev. Hirth ve Rockwill).

¹⁷² Bkz. Hirth ve Rockwill'in *Chau Ju-Kua* üzerine notları, s. 63.

bilgiler, onun çalışmasını kaynak alan diğer araştırmacılar tarafından yinelenerek kullanılmıştır.¹⁷³ Köpek ve maymun gibi hayvanlara bile altın tasma takılan Vaqvâk adalarının altın zengini olduğunu biliyoruz. İbn Fakih (ö. M.S.902) *Vâkvâk*'ı Çin'in arkasına konumlandırır.¹⁷⁴ Bu tür ilk dönem Arap kaynakları, Heck ve de Goeje gibi araştırmacıların *Vâkvâk*'in Japonya'ya işaret ettiğine inandıkları kanaatine varmışlardır.¹⁷⁵ Hourani ve Ferrand, *Vâkvâk*'in biri Madagaskar adasına işaret eden batı *Vâkvâk* diğeri ise Sumatra'nın güneyinde yer alan *Vâkvâk* olmak üzere iki farklı ada olabileceğini iddia ederek konuya temkinli yaklaşırlar.¹⁷⁶

İlginç bir şekilde, *Hudûd*'un adı bilinmeyen yazarı *Vâkvâk* adasını Çin ülkesine ait olarak sınıflandırmakta ve konumuna ilişkin bize bir ipucu vermektedir. Kendi ifadesiyle;

1. *Vâk-vâk*, Çin'in bir eyaletidir. Toprağında altın madenleri bulunur. Köpeklerin tasmaları (bile) altındır. Şefleri son derce kıymetli gergedan boynuzu kolyeleri (surü-i karg) takarlar. Halkı siyahidir ve çıplaktır. (*Vâkvâk*) sıcak bölgenin parçasıdır ve hiç ürünü (ni'met) yoktur. Başkenti, çeşitli sınıflardan tüccarların (gûnâgûn) kaldığı küçük bir şehir olan *M.şys*'tir.

2. *Vâkvâk*'in yanı sıra Çin'in Doğu Okyanusu sahillerinde dokuz eyaleti (nâhiyat) daha vardır: (a) İr.Sh; (b) Hûr.Sh; (c) F.râj.klî; (d) Thây; (e) H.sânî; (f) T.nkûy; (g) Bûnûghnî; (h) Kûrî; (i) Anf.s.

Dokuzunun da dinleri (bedhin?) görünüşleri, gelenekleri birbirinden farklı (muhâlif) alt bölgeleri (nâhiyat) vardır ve burada çok sayıda kasaba vardır fakat tüm bu eyaletlerin idaresi (sultân) Çin İmparatoru'nun (Fağfûr-i Çîn) elindedir (ez dest: "elinden-tarafından").¹⁷⁷

¹⁷³ Park, **Mapping the Chinese and Islamic Worlds**, s. 62.

¹⁷⁴ **A.g.e.**, s. 75.

¹⁷⁵ Heck, **Islam, Inc.**, s. 439 ve 452. Minorsky, **a.g.e.**, s. 228.

¹⁷⁶ Hourani, **a.g.e.**, s. 85-86. Minorsky, **a.g.e.**, s. 228.

¹⁷⁷ **Hudûd**, s. 84.

Minorsky *Vâkvâk*'ın tam yerinin tespitindeki zorluğun farkındadır. Hudûd'un adı bilinmeyen yazarı bize *Vâkvâk*'a yakın eyalet isimleri vermiş olsa da bu isimler Çince gibi görünmediği için bunlar da tespit edilebilir değildirler.¹⁷⁸

Diğer taraftan el-Birûnî (ö.1048), *el-Vâkvâk*'tan *Kumair* adalarının bir parçası olarak söz eder. Meyve yerine üzerinde çığlık atan kafalar biten bir ağacın adı olduğuna ilişkin *kumair* halkı arasında yaygın inancı çürütmüştür. Ayrıca *Kumair*'in aslında akça, tıknaz ve Türkleri andıran bir halkın adı olduğunu belirtir. Hinduizme bağlıdır ve kulakları küpelidir. Birûnî *Vâkvâk*'ta ülkesinde kendilerine büyük talep olan siyahî insanların da yaşadığını ekler. Siyah abanoz ağacı da buradan gelir.¹⁷⁹

Eserlerinde *Vâkvâk*'tan söz eden diğer bazı ortaçağ âlimleri arasında Kazvîni (ö. 1283) ve Kurtûbî de vardır.

3.1.5. Lankabâlûs

[...] ومنها إلى جزيرة لنكبالوس يومان [...]

...buradan Lankabâlûs adasına (yolculuk) iki gün sürer [...]

Burası, Süleyman et-Tâcir'in *Ahbâr*'ında *Lankabâlûs Adaları* olarak geçer. Râmanî'ye (Sumatra) yakındır.¹⁸⁰ Mackintosh-Smith ve Hourani bu bölgeyi doğuda Andaman Denizi ve batıda Bengal Körfezi'ne uzanan komşu Nikobar Adaları olarak tarif ederler.¹⁸¹

¹⁷⁸ Minorsky, **a.g.e.**, s. 228.

¹⁷⁹ El-Birûnî, **India**, ss. 282-283.

¹⁸⁰ Süleymân et-Tâcir, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁸¹ Bkz. Mackintosh-Smith, **a.g.e.**, s. 153. Hourani, **a.g.e.**, s. 86.

3.1.6. Kalah

[...] إلى جزيرة **كله** خمسة أيام وهي جزيرة كبيرة يسكنها ملك يسمى حبابه الهندي وبهذه الجزيرة معدن الرصاص القلعي وهو بها كثير صافي الجوهر والتجار يغشونه [...]

Kalah adasına yolculuk beş gün sürer. Burası Hintli Câba adlı bir kralın yaşadığı büyük bir adadır. Bu adada bol miktarda kurşun kalay karışımı maden bulabilirsiniz.

Bu maddenin özü saftır. Onu tüccarlar işletirler [...]

Süleyman et-Tâcir'in Ahbâr'ında *Kalah Bâr* olarak geçer. “Bâr” sözcüğü krallık ve sahil olarak tercüme edilmektedir.¹⁸² Mackintosh-Smith, bunun “bölge” anlamına gelen Sanskritçe “vâra” sözcüğünden geldiğini yazar. Buna ilişkin Süleyman et-Tâcir'in kendi ifadesi şöyledir:

[...] Burası, Hindistan karasından güneye yönelenerek ulaşılabilecek *Zâbac* krallığına bağlıdır. *Kalah Bâr* ve *Zâbac* bölgesindeki tüm insanlar aynı krala bağlıdır.¹⁸³

Ebû Zeyd, *Silsilât* adlı eserinde Kalah'dan *Mihrâc* Krallığı'nın hâkimiyet bölgesinin bir parçası olarak şu şekilde bahseder:

[...] krallığı, Çin toprakları ve Arap toprakları arasındaki bir orta noktada yer alan ve büyüklüğünün seksen fersah olduğu belirtilen *Kalah* yarımadasını da içerir. *Kala*'da, ödağacı bitkisi ve farklı türleri, kâfur, sandal ağacı bitkisi, fildişi, *white lead* (*üstübeç?*), abanoz ağacı bitkisi, sapan ağacı, her çeşit ıtrılı bitki ve diğer ürünler için bir antrepo, ticaret merkezi işlevi görmektedir.¹⁸⁴

Kalah, Çin 9.yüzyılın üçüncü çeyreğinde Huang Chao liderliğindeki isyancıların istilasına uğradığında Çin ve Arap tüccarların buluşma noktası haline geldi. O dönemde idari merkezi Sumatra'da bulunan Srivijaya'nın bir parçasıydı.¹⁸⁵ Hem Mackintosh-Smith hem Hourani *Kalah*'nın Malezya Kedah devleti olma ihtimali bulunan Malay yarımadasının batı sahilinde yer aldığını tespit eder.

¹⁸² Süleymân et-Tâcir, **a.g.e.**, s. 33.

¹⁸³ **A.g.e.**, s. 33.

¹⁸⁴ Al-Sirâfi, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁸⁵ Hourani, **a.g.e.**, s. 78. Al-Sirâfi, **a.g.e.**, s. 89.

3.1.7. Câba

[...] ويتصل بجزيرة جابه جزيرة مابط [...]

[...] Câba adası ise Mâbit adasıyla irtibatlıdır [...]

Râmî adası, İbn Batûta'da Jâva adıyla söz edilen Sumatra olarak tarif edilmiştir. Râmî veya ar-Râmîn ve Jâva adalarının her ikisi de aynı yere, bugünkü daha büyük Sumatra takımadalarını bir parçasına işaret etmektedir. Bu günümüz Java'sı ile karıştırılmamalıdır zira 14. yüzyıl seyyahı İbn Batûta *Seyahatnamesi* (*Rihle*) bu adadan *Mul Jâva* olarak söz etmiştir. Bu *Seyahatname*'de Java'nın buhuru Jâva adasının adını nasıl aldığı şöyle aktarılmaktadır:

[...] yeşil ve çiçek dolu bir adadır. Ağaç ve bitkilerinin çoğunluğu kakao, *fayfel*, *betel cevizi* (*betel-nut*), karanfil, *hint-ödağacı*, *şakî*, *baransakî* (*barki?*), üzüm, şeker portakalı ve kâfur kamışından oluşur. Halkı eritilmemiş kalay ve altın parçaları (sikke veya para) ile ticaret yapar.¹⁸⁶

Ayrıca bu bölgeden dört mil uzaklıkta bulunan Sumatra şehrini de eklemektedir. Bu şehir Müslüman hükümdar Malik ez-Zâhir Cemâlû'd-dîn tarafından yönetilmektedir. Kral ve halkı İmam Şafii mezhebine bağlıdır.¹⁸⁷ Daha önce Müslümanların 8. yüzyıl gibi erken bir dönemde uzak doğuya gidip geldikleri ve ticaret yaptıklarından söz etmiş olsak da İbn Batûta *Seyahatnamesi* dışında bu bölge insanların ihtidasından söz eden hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Buradaki bilgilerden bugünkü Sumatra'nın bir bölümünün İslam'ı 14. yüzyılda kabul etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.8. Salâhit

[...] وجزيرة سلاهط صندل كثير وسنبل وقرنفل [...]

[...] Selâhit adasında ise bol miktarda sandal ağacı, sünbül ve karanfil bulunur [...]

¹⁸⁶ Ibn Battûtah, *The Travels of Ibn Battûtah*, s. 200.

¹⁸⁷ A.g.e., s. 200.

Hourani'ye göre, *Salâhit*, Malayca “boğaz” anlamına gelen “selat” sözcüğünden türemiştir. *Salâhit* Araplar tarafından esas olarak *Malaka Boğazı* için kullanılmaktadır.¹⁸⁸

3.1.9. Tonûmah

[...] وبجزيرة تنومة يوجد العود الهندي والكافور ونبات العود تكون أوراقه وأغصانه شبيهة بأوراق وأغصان النبات المسمى الصاص [...]

[...] ve *Tonûmah* adasında agar-ağacı, *kâfur* ve *dal* ve yaprakları *es-Şāşa* adlı bir bitkinin *dal* ve yapraklarını andıran *aloe*-ağacı bitkisi bulunur [...]

Hourani ve Mackintosh-Smith, *Tonûmah* adasının, bugünkü *Pahang Malezya* devletinin güneydoğu kısmında bulunan *Tiuman Adası* olduğu kararına varmışlardır.¹⁸⁹

3.1.10. Es-Şanûf

ويتصل بجزيرة قمار مما يلي الساحل جزيرة صنّف وبينهما ثلاثة أميال وبها يوجد العود الصنفي وهو أفضل من العود القماري لأنه يغرق في الماء لجودته وثقله [...]

Şamâr Adası Şanuf adası kıyısıyla irtibatlıdır. İki ada arasında üç millik mesafe vardır. Bu adada Şamârî aleo-ağacından daha iyi sağlamlığı ve ağırlığı nedeniyle suda batabilen Şanuf aloe-ağacı mevcuttur. [...]

Şerif el-İdrîsî öncesinde başka orta çağ âlimleri tarafından da *Sanûf* adasından söz edilmiştir. Süleyman et-Tâcir, *Kanduraj* konaklamasından sonra bu yerden şöyle bahseder:

Sonra gemiler üç günlük mesafedeki *Sanûf* denilen yere doğru yollarına devam ederler. Burada tatlı su kaynağı vardır ve buradan *Sanfî aloe* (ödağacı) ihracı yapılır. Kralı vardır ve halkı esmer tenli insanlardan oluşur. Bluz biçiminde şal giyinirler. (Seyyahlar) buradan içme suyu depolayıp deniz yolculuğuna devam ederler [...]¹⁹⁰

¹⁸⁸ Hourani, a.g.e., s. 71.

¹⁸⁹ A.g.e., s. 71. Mackintosh-Smith, a.g.e., s. 158.

¹⁹⁰ Süleymân et-Tâcir, a.g.e., s. 35.

İbni Hurdâzbih, *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik* adlı eserinde *Sanûf*'tan şöyle söz eder:

Komar'dan (*Ķamâr*) *Sanf*'a sahil tarafından üç-günlük yolculukla (üç merhale) gidilir. *Sanf*'a atfen *Sanfi-ödağacı*, *Ķamâr*'dakinden çok daha değerlidir. Zira üstün kalitesinin kanıtı olarak suda dibe batar. Bu adada sığır ve kuyruksuz bufalolar bulabiliyoruz. *Sanf*'tan, Çin'deki ilk konaklama noktası olan *Vakin*'e (*LuĶin*) uzaklık, kara ve deniz yoluyla, 100 fersaktır. *Vakin*'de mükemmel Çin demiri, porselen ve piriç bulabiliyoruz.¹⁹¹ (*Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik*'in Fransızca çevirisinden tercüme edilmiştir.)

Hudûd'da *Sanûf*'tan, yazar tarafından Hindistân ülkesi ve şehirleri konusu altında tasnif edildiği için, daha geniş Hindistan karasının bir parçası olarak söz edilir. Adı bilinmeyen bu yazarın *Sanf*'a ilişkin ifadesi şöyledir:

[...] *Ķamârûn* krallığının büyük şehridir. *Sanfi-aloe* (*ödağacı*) buradan gelir.¹⁹²

Tıpkı *Ķamâr* (*Khmer*) gibi, Şerif el-İdrîsî tarafından bir ada olarak söz edilen *Sanûf*'un da ada değil bir kıtanın parçası olduğunu düşünüyoruz. Bu ülke veya bölge karadan *Ķamâr* (*Khmer*) krallığına bağlıdır. Minorsky, *Sanûf*'u *Champa* olarak konumlandırır.¹⁹³ Yine de *Hudûd* yazarının *Sanûf*'u Hindistân'ın parçası olarak nitelendirmesi oldukça tuhaftır. Fakat Minorsky, *Champa* adının tıpkı Keşmir'in güneydoğusundaki *Chambâ*, Bilaspur Merkez Eyaleti'nin doğusundaki *Champa* ve *Ķamârûpa* (*Ķamârûn*) *Krallığı*'nın batı sınırı olan *Manâs* nehrinin kaynağına yakın *Champa* bölgelerinde olduğu gibi Hintçeyi çağrıştırdığı için önemsiz bir hata olmadığını gerekçelendirmektedir.¹⁹⁴

Champa bugün Vietnam'ın güney bölümüdür. İbni Batûta'nın bahsettiği *Tavâlisî*'nin¹⁹⁵ analizini yazan Yamamoto, *Champa*'dan, Hind-Çin'inde denizcilik ve

¹⁹¹ İbn Hurdâzbih, *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik (Des Routes Et Des Provinces)*, s. 188-189.

¹⁹² *Hudûd*, s. 86.

¹⁹³ Minorsky, *a.g.e.*, s. 240.

¹⁹⁴ *A.y.*

¹⁹⁵ Bkz. İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 206. İbn Batûta Jâva'dan (Sumatra) ayrıldı ve yirmi bir gün boyunca *Mul Jâva*'ya ulaşmaya kadar seyahat etti. İki aylık seyahat mesafesi boyunca uzanan bu yerde paganlar yaşamaktadır. İkiside bu ülkenin parçası olan *Kâkula* ve *Kamâra* aloe ağacı yetiştirirler. Sonra bu

navigasyon konusunda sivrilmış stratejik ve güçlü bir ülke veya şehir olarak söz eder. Limanları, farklı gemileri uzak doğuda deniz ticaretine cezbeder. Kamboçya, Siyam, Malay Yarımadası, Endonezya ve Hindistan'a gitmek üzere Çin'den yola çıkan ticaret gemileri *Champa* limanı içinden geçer ve burada mola verirlerdi. Buna, Marco Polo'nun, *Zai-tun*'dan¹⁹⁶ ayrıldıktan sonra, Büyük Java'ya¹⁹⁷ yolculuk öncesi mola

ülkeden ayrıldı ve otuz dört gün boyunca büyüklüğüne rağmen ne rüzgarlar ne dalgalar tarafından bozulmayan bir sükunete ve kızıllımsı görünümüne sahip bir denize ulaşınca kadar seyahat etti. s. 200-201. Yule, bu denizin Pasifik Denizi olduğu kanaatindedir. Lee ise *Celebes Denizi* olduğu görüşündedir. *Celebes Denizi* doğuda Pasifik Okyanusu'na bağlanır. İbni Batûta, yol arkadaşıyla birlikte, bu denizi adını hükümdarından alan *Tavâlîsî* krallığına ulaşınca kadar otuz yedi günde geçmiştir. İbni Batûta, *Tavâlîsî* krallığından bahseden ilk kişidir. Bu ülkenin, *Urduja* veya *Vahî Ardûjâ* denilen bir kadın tarafından yönetildiğinden söz eden İbni Batûta'nın bu krallığa ilişkin betimlemesi şöyledir:

Burası çok geniş ve Çin Hükümdarı'na eş düzeyde egemen bir ülke. Hükümdar'ın barış isteyinceye ve kendisine bazı imtiyazlar sağlamayı kabul edinceye kadar Çinlilerle savaşmak üzere kullandığı çok sayıda yelkenlisi vardır. Halk putperesttir; simaları güzeldir ve Türklere büyük benzerlik gösterirler. Genel olarak bakır rengi tene sahiptirler ve çok cesur ve cengaverdirler. Kadınlar at biner, iyi ok (mızrak) atarlar ve aslında erkek gibi savaşır. *Kailûkari* adlı limanlarından birinde demirledik. Burası aynı zamanda en büyük ve en güzel şehirlerinden biri ve hükümdarın oğlunun ikamet ettiği yerdir. Limana girdiğimizde askerler sahile indi ve kaptan onlarla konuşmak üzere karaya çıktı. Hükümdarın oğlu için yanına hediyeler aldı; fakat kendisine hükümdarın onu (oğlunu) başka bir bölgeye vali olarak gönderdiği ve bu şehrin idaresini *Urdujâ* denilen kızına bırakmış olduğu söylendi. Bkz. Yule, *Cathay*, C.IV, s.104

Yule, Crawford'un çalışmasından alıntıyla, *Tavâlîsî* krallığının, bugün Filipinlere bağlı Borneo'nun kuzeydoğudaki bir parçasına konumlanmış *Sulu* krallığı olduğu kanaatindedir. Diğer taraftan, Yamamoto, Yule ile aynı fikirde değildir. Bunun yerine, *Tavâlîsî* krallığının, Hint-Çini'nin önemli ve gelişmekte olan şehri *Champa* olduğunu ileri sürmektedir. Gerekçelerinden hareketle, Yamamoto'nun, *Tavalisi*'nin büyük olasılıkla Hint-Çini'nin *Champa*'sı olduğu görüşüne katılıyoruz. Bize ikna edici görünen birinci gerekçe, Sulu krallığının Çin ile hiçbir zaman savaşmamış oluşudur. Aslına bakılırsa, sıkça yapılan hediye değişimleri ve Sulu'nun Çin'e yönelik bir dostluk ziyareti esnasından hastalanıp vefat eden Kralı Paduka Pahala (ö.1417) için inşa edilen anıtmezar iyi ilişki içinde olduklarının göstergesidir. Bu anıtmezar, Çin'in Shangdong Eyaleti, Dezhou bölgesinde halen ayakta. Diğer taraftan, özellikle ülkeyi fethetme teşebbüsünde bulunan Yuan hanedanından Kubilay Han'ın hükümdarlığı döneminde *Champa*, Çin ile sık sık savaşırdı.

¹⁹⁶ Veya *Zaytun*. Hourani, Hang-Chow olduğuna inanmaktadır. Bkz. **Arab Seafaring**, s.86. Marsden, *Zai-tun*'dan şöyle bahseder: "Basle Basımı'nda *Zarten*, eski Latince'de *Zai-zen* ve Epitome'de *Jaitoni* olarak isimlendirilen bu ünlü *Zai-tun* limanı genel itibarıyla Çinliler tarafından *Tsuen-cheu* (Du Halde'in haritasında *Suen-tcheuo*) olarak adlandırılan yer olsa gerektir. Bununla birlikte, geçen yüzyıla kadar imparatorluğun dış ticaret Kanton'undaki Fransızlar tarafından *Emoui* ve İngiliz deniz kaşifleri tarafından *Amoy* olarak adlandırılan *Hiamuen* limanının neredeyse bitişiğinde olacak derecede doğruluk payı bulunduğu düşünülebilir." Bkz. Marsden'in **The Travels of Marco Polo**'da yer alan dipnotu, s. 317.

¹⁹⁷ Marco Polo'nun türettiği *Java Major* (*Büyük Java*,) bugün Borneo adası olarak bilinen ada olduğuna inandığımız İbni Batûta Seyahatnamesindeki *Mul Java*'nın muadili olabilir. Marco Polo bu adayı, diğer deniz kaşiflerinin dünyadaki en büyük ada addettiği büyüklükte büyük bir ada olarak betimler. Ayrıca bu adada üretilen altının haddi hesabı olmadığından söz eder, s.334. Bu noktada, Madsen'in Java ve

verdikleri *Ziamba* ya da *Champa* denilen zengin ve büyük bir ülke olarak söz ettiği anlatısı bunun bir örneği olacaktır. Sumatra *Srivijaya*'nın gelişme döneminde (M.S. 600-1200), Marco Polo'dan önce İbni Hürdâzbih ve Süleymân et-Tâcir gibi Orta Çağ dönemi yazarlarınca da teyit edildiği gibi, *Champa*'nın Çin-Sumatra arasındaki işlek limanına yönelik büyük bir ticaret gemisi akını yaşanmıştır.¹⁹⁸

Ticaret gemilerinin uğrak yeri olan *Champa* limanının gerçek konumuna gelince nerede olduğu tam olarak belli değildir. Fakat Mackintosh-Smith, *Champa* ana limanının bugünkü Quy Nhon kentine yakın olduğundan söz eder.

3.1.11. Luqin

[...] إلى مدينة لوقين ثلاث مراحل وهي أول مراقي الصين [...]

[...] *Lûkîn şehrine seyahat üç merhaledir ve burası Çin'in ilk limanıdır [...]*

Hourani, Luqin'in günümüz Vietnam'ındaki Hanoi şehri olduğunda karar kılmıştır.¹⁹⁹

3.1.12. El-Mûcah

فأما الجزيرة المسماة بالموجه التي ببحر دارلارومي ففيها عدة ملوك إلا أنهم بيض غير مخرمي الآذان يشبهون أهل الصين في اللباس والزي [...]

Dârlârûmî Denizi'nde yer alan Mûcah adasına gelince, bu adanın bir kaç kralı vardır. Beyaz tenlidirler, kulaklarında küpe bulunmaz ve giyim tarzları bakımından Çin halkını andırırlar [...]

Mes'ûdî, *Mûca* şehrinde kanaatimize göre Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhat*'ındaki *Mûca*'ya referansla bahsetmektedir. Yine de Şerif el-İdrîsî'nin *Nuzhat*'ında söz etmediği bazı kısımlardan bahsedelim ki şöyledir:

Borneo hakkında söylediklerini aktarmakta fayda var. Ona göre, Java, daha ziyade altın biriktiren Borneo'nun tersine altın üretimiyle tanınan bir yerdir. Bkz. Marsden'in *Travels of Marco Polo*'da yer alan dipnotu, s.334.

¹⁹⁸ Yamamoto, *On Tawâlisî*, s. 327.

¹⁹⁹ Hourani, *a.g.e.*, s. 72.

Ülkeleri misk [...] açısından zengindir. Toprakları zirveleri karla kaplı dağları dolayısıyla istilalara karşı korunaklıdır ve ne Hindistan'da ne *Sind*'de bu dağlardan daha yükseği vardır. Ülkelerinin *miski* meşhurdur ve bu maddenin ihracatını gerçekleştiren gemiciler ve tüccarlara göre kökeni *Maujahian miskidir* [...] ²⁰⁰

Mackintosh-Smith, Prof. Zvi Ben-Dor Benite ile bizzat yaptığı görüşmeye dayanarak, *Mûca*'yı, Çin'in güneyinden ve komşusu bölgelerden çıkıp-gelen Çince *Miao* ya da *Miaozhu* adlı bir etnik grup olduğunu tespit etmiştir. ²⁰¹ Ayrıca Suarez, *Mûca*'nın Çin'in Yunnan eyaleti olduğunu belirtmektedir. ²⁰²

3.1.13. Sabûma

[...] إلى جزيرة سبومة مجريان وهذه الجزيرة جزيرة عظيمة كثيرة الزروع والحبوب وبها أنواع من الطيور المأكولة التي ليست في بلاد الهند وبها نارجيل كثير وتتصل بهذه الجزيرة جزائر كثيرة صغار [...] ²⁰³

[...] *Sebûme adasına iki güzergâh vardır. Bu ada farklı türlerde mahsül ve hububat, Hindistan'da bulunmayan çok çeşitli yenilebilir kuş ve bolca hindistan cevizi içeren büyük bir adadır. Bu ada çok sayıda diğer adayla irtibatlıdır* [...]

Sabûma büyük olasılıkla aslı *Sarbuza* olan sözcüğün bozulmuş haliydi. *Râmhumuzî*'nin editörleri, *Sarbuza*'yı Güneydoğu Sumatra *Palembang* olarak tanımlamışlardır. Fakat Mackintosh-Smith, *Râmanî*'nin zaten Sumatra'nın yerini tuttuğuna işaret etmiştir. Bu nedenle, Borneo ve Sulavasi olmak üzere iki bakış açısı geliştirmiştir. ²⁰³ Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zeheb*'inde *Sarîra* adlı bir yerden söz etmiştir. ²⁰⁴ Tıpkı *Sarbuza* gibi, *Sarîra*'nın da yaklaşık dört yüz fersah genişliğinde olduğu hesaplanmıştır. Bu iki bölgenin aynı yere işaret ettiği kanaatindeyiz. Hirth ve Rockhill, *Sarbuza*'nın Sumatra'ya işaret eden *Çrî-Bhôja*'dan geldiğini ileri sürmüşlerdir. ²⁰⁵

²⁰⁰ Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 393-394.

²⁰¹ Mackintosh-Smith, **a.g.e.**, s. 154.

²⁰² Suarez, **Early Mapping**, s. 57.

²⁰³ Mackintosh-Smith, **a.g.e.**, s. 156.

²⁰⁴ Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 356.

²⁰⁵ Bkz. Hirth ve Rockhill'in, **Chau Ju-Kua** üzerine notları, s. 63.

3.1.14. Mâyid

ومن الجزائر الموصوفة جزيرة المايد وهي جزيرة فيها عدة مدائن وهي أكبر من جزيرة الموجه طولا وأوسع عرضا وأخصب أرضا [...]

[...] *Tarif edilen adalardan biri de el-Mâyid adasıdır. Eni ve boyu (alanı) Mûcah adasından büyük olan birkaç meskûn şehir barındıran bir adadır. Verimli topraklara da sahiptir [...]*

Mes‘ûdî *Mâyid* krallığından şöyle söz etmektedir:

Mûca'nın ötesi birçok kasabası, geniş tarım alanları ve çok sayıda askeri olan [...] *Mâyid* krallığıdır. Kralları, tarihlerini anlatırken tasvir ettiğimiz Çin krallarının yaptığı gibi, hizmetlerinin görülmesi, çok sayıda doğal ürün hasat edilen eyaletlerin yönetilmesi ve vergilerin toplanması için valiler görevlendirirler. *Mâyid* Çin sınırlarındadır ve burada ülkelerin birinden diğerine sürekli olarak elçiler iki saray arasında alınıp verilen hediyelerle gidip gelmektedir. Fakat bu krallıklar erişimi son derece zor büyük dağlarla birbirinden ayrılmıştır. *Mâyid* (halkı) çok cesur ve güçlüdür. *Mâyid* kralının Çin'e gönderilen elçileri, istihbarat toplamasınlar ve bölgenin zayıf yönlerini istismar etmesinler ve Çinlilerin güçlü egemenliği altındaki yolları öğrenmesinler diye gözlem altına alınırlar.²⁰⁶

Suarez, bu yerin konumunun Burma yani bugünkü Myanmar olduğuna işaret eder.²⁰⁷ Bu noktada, güneybatı Çin'de Pagan krallığı (M.S. 849-1300) olarak bilinen bugünkü *Myanmar*'ın Mes‘ûdî ve Şerif el-İdrîsî'nin *Mâyid*'e dair tarifleriyle örtüşen ve dönem itibarıyla egemen bir güç olduğunu not etmek de fayda var.²⁰⁸

²⁰⁶ Al-Mas‘ûdî, **a.g.e.**, s. 394.

²⁰⁷ Suarez, **a.g.e.**, s. 57.

²⁰⁸ Aung-Thwin, M. vd., 2017. Encyclopedia Britannica, <https://global.britannica.com/place/Myanmar/The-kingdom-og-Pagan-849-c-1300#ref509582>, Erişim: 1 Mayıs 2017.

3.1.15. Şandâ-fûlât

[...] إلى جزيرة صندى فولات عشره أيام وجزيرة صندى فولات جزيرة عظيمة فيها مياه عذبة وزروع وأرز ونارجيل [...]

[...] *Şandâ-fûlât adasına yolculuk on gün sürer. Bu ada tatlı su, tarım arazileri-tarlalar, pirinç ve hindistan ihtiva eden büyük bir adadır. [...]*

Hourani'ye göre, bu *Sanf Fûlâv* olarak yazılmalıdır.²⁰⁹ Dolayısıyla Şerif el-İdrîsî tarafından *Şandâ-fûlât* olarak kullanımı bir kopyalama hatası olarak düşünülebilir. Mackintosh-Smith *Fûlâv*'ın Malayca "ada" anlamına gelen "pulau" sözcüğünden türemiş olduğunu söylemektedir. *Sanf Fûlâv*'ın, Hoi limanı hinterlandı çevresindeki Vietnam adalar grubu Cu Lao Cham ya da güneydoğuya yaklaşık yüz kilometre uzaklıktaki Ly Son adası olabileceği kanaatindedir.²¹⁰

3.1.16. es-Sîla

ومن هذه الجزيرة يسار إلى جزائر السيلا وهي كثيرة متقاربة بعضها من بعض وفيها مدينة تسمى الكيوه من دخلها من المسافرين استوطنها ولم يرد الخروج عنها لطيب ثراها وكثرة خيرها والذهب بها كثير جدا حتى أن أهلها يتخذون سلاسل كلابهم وأطواق قرودهم من الذهب ويأتون بالقمص المنسوجة فيبيعونها

Bu adanın sol tarafından itibaren es-Sîla adalarıdır. Birbirlerine çok yakındırlar. Bu adalar el-Kîve denilen bir şehir içerir. Bu şehri ziyarete gelen yabancılar çok sayıda ürünüün yanı sıra köpek ve maymun tasmalarında bile kullanılacak düzeyde altın bulunması nedeniyle zamanla buraya yerleşirler. Nakışlı kumaş getirir ve satarlar.

Mes'ûdî 'ye göre, Çin sahilinin ötesinde *Sabal* adlı adalarıyla bir ülke yer almaktadır. Sprenger gibi diğer araştırmacılar *Sabal* ve *Sîlâ*'nın bir ve aynı yere işaret ettiği kanaatindedirler. Biz de bu iki ismin aynı yeri gösterdiği inancındayız. Mes'ûdî'nin bu yeri *Sabal* olarak tarifine ilişkin sebep, diğer orta çağ metinlerindeki

²⁰⁹ Hourani, a.g.e., s. 71.

²¹⁰ Mackintosh-Smith, a.g.e., s. 156.

Sîlâ tanımıyla tam olarak örtüşmektedir. Mes‘ûdî’nin *Sabal*’a ilişkin tarifi aşağıdaki gibidir:

Irâk’tan veya batının diğer herhangi bir bölgesinden kimse bu topraklara sıkça gelip gitmez. Bu ülkenin havası temiz, suyu tatlı, toprağı verimli ve değerli taşları muhteşem parlaklıkta ve hakikidir: Bu cihetle, ülke zengindir; bu ülke halkından birinin öz toprağını terk etmesi nadir görülen bir olaydır. Çinlilerin müttfikidirler ve bu iki ülkenin kralları aralarında daima hediyelerirler.²¹¹

Süleymân et-Tâcir *Ahbar*’ında *Sîlâ*’yı Çin’in ötesinde bir yere konumlandırır. *Sîlâ*’ya ilişkin kendi ifadesi şöyledir:

Diğer yönde, yani okyanus yönünde, *Sîlâ* adaları bulunur. Burada yaşayanlar, Çin kralı ile hediyeler soluk tenli insanlardır ve eğer söz konusu hediyeler faaliyetini sürdürmezlerse topraklarına artık yağmur yağmayacağına (inanırlar). Hiçbir istihbarat halkımız buraya ulaşamamış ve güvenilir bir rapor getirememiştir. *Sîlâ* topraklarında beyaz doğan kuşları yaşamaktadır.²¹²

Mackintosh-Smith’e göre *es-Sîlâ* 10. yüzyıla kadar hüküm süren *Silla* hânedânına referansla Kore’nin erken dönem Arapça adıdır.²¹³

²¹¹ Al-Mas‘ûdî, **a.g.e.**, s. 358.

²¹² Süleymân et-Tâcir, **a.g.e.**, s. 65.

²¹³ Mackintosh-Smith, **a.g.e.**, s. 156.

3.2. ETNOGRAFİK DEĞERLENDİRME

3.2.1. Hukuk ve Adalet

Huang Chao isyanından önce, Müslümanların Çin'deki varlığı ve yöneticileri ilişkileri bölgeye gelen Müslümanların müdahil olduğu davaları çözümlenmek üzere Müslüman bir adamın tayininde de açık olduğu gibi canlıdır. Müslüman tüccarlar (bu yetkili kişinin) kararlarına saygı gösterir ve ta'zimle kabul ederler. Süleymân et-Tâcir'in konuya ilişkin kendi ifadesi şöyledir:

Iraklı tüccarlar bu makamın verdiği kararları asla tartışma konusu yapmazlar; *Kitabullah'a (Kur'an-ı Kerim)* ve İslam hukukuna uygun olarak adil karar verdiğinde hepsi hem fikirdir.²¹⁴

Buna karşın Çinliler arasındaki anlaşmazlıkların çözümü konusunda, daha sonra açıklayacağımız üzere, mahkemede *tûsanj* ya da *dîfû denilen* (kişi) *hâkim* makamında oturur ve hukuki işleme dair yazılı maruzat (kendisine) sunulur. *Tîfû* veya *tûsanj'in* kararına itiraz eden kişi ise *lîhû'dür*. Hiçbir davacının yazılı başvuruda bulunmadığı sürece davası dikkate alınmaz. Bir dava hâkime sunulmadan önce mahkeme sarayı kapasında bekleyen bir adam tarafından incelenir. Mahkemeye sunulacak dava belgelerini yazmaya yetkili tek kişi hukuki işlemler konusunda bilgili yazıcıdır. Eğer herhangi bir kusur veya yanlışlığa yol açarsa sopyyla dövülerek cezalandırılır. Hâkim adaletsiz yargılamadan kaçınmak için yargı makamına oturmadan önce yiyip içer. Maaşı kamu hazinesinden karşılanır.²¹⁵

Ayrıca her şehirde *darâ* adlı bir çan bulunur. Şehri yöneten kişinin başı üzerinde yolun ortasına yaklaşık bir fersah uzaklıkta bir ipe bağlanmış olarak asılı durur. İnsanlar, bir şikayetleri olduğu zaman bu ipi çekerler ve hâkim karşısına çıkarılırlar. Bu uygulama Çin'de son derece yaygındır.²¹⁶ Çin'de, hırsızlık yaparken yakalanan kişi, çaldığı şeyin niteliğine bakılmaksızın, ölümle cezalandırılır.

²¹⁴ Süleymân et-Tâcir, **a.g.e.**, s. 31.

²¹⁵ **A.g.e.**, s. 48-49.

²¹⁶ **A.g.e.**, s. 51.

Büyük Kral, hem daha küçük hem de daha büyük şehirlerin idarecileriyle karşılaştırıldığında, on ayda bir kez halk önüne çıkar. Sebebi ise, Süleymân et-Tâcir'in aktardığına ve Büyük Karal'a göre:

“Eğer halk beni çok sık görürse bana daha az reveransta bulunacaktır. Başarılı liderlik krallık gururunun sergilenmesini gerektirir: Sıradan insanlar bir hükümdarın adaleti hakkında fikir sahibi değillerdir; dolayısıyla gözlerindeki önemimizi artırmak için mağrur bir tutum takınılmalıdır.”²¹⁷

Hem Çinliler hem Hintliler, Arap krallarının da aralarında ve ilk sırada olduğuna inandıkları, dünya çapında, dört büyük kral bulunduğu uzlaşırlar. Süleymân et-Tâcir, Arap kral hakkında Çinliler ve Hintlilerin ne düşündüğüne referansla aşağıdaki ifadelerle yer vermektedir:

[...] en ulusu, mülkte en zengini, en ihtişamlısı ve daha üstünü olmayan büyük dinin kralıdır.²¹⁸

Ondan sonra Çin kralı gelir, onu ise Bizans, Balharâ ve Hint kralları izler. Çin kralı iki yüzden fazla büyük şehri yönetir. Bu şehirlerden her birinin kendine özgü yöneticileri, maliyenin (*tûkâm*) başı ve daha küçük şehirlerden sorumlu olarak vezirler vardır. Örneğin, ticaret limanı olan *Hânfû* şehrine bağlı yirmi küçük şehir (veya kasaba) vardır. Bu şehirlerin her birinin dört kapısı vardır. Bu dört kapıdan her biri, beş adet, trompetten biraz daha uzun ve halkalı, iki elle kavrayıp tutmayı gerektiren üfleli bir enstrüman olan *jâdam*lar ile donatılmıştır. Bu şehirler aynı zamanda *jâdam*ların ardından çalınan on davul ile donatılmıştır. Bu enstrümanlar gece ve gündüz belirli vakitlerde krala bağlılığın beyanı amacıyla çalınmaktadır. Bir biçimde gece ve gündüz saatin öğrenilmesini de sağlamaktadır. Yöneticinin unvanı rütbesine ve yönettiği şehirlerin büyüklüklerine bağlı olarak belirlenir. *Hânfû* gibi şehirlerin yöneticilerinin rütbesi *dîfû*'dur. Daha küçük şehirleri yönetenlere ise şehrin işlerini yürüten kişi anlamında *tûsanj* denir. Baş hâkim *lakşî mâmkûn* olarak çağrılır. Görev şartı olarak her yöneticinin, tecrübeye önem verildiği için, en az kırk yaşında olması gerekir. Bu

²¹⁷ Süleymân et-Tâcir, a.g.e., s. 49.

²¹⁸ A.g.e., s. 39.

ülkede, Büyük Kral'a tabi olan yöneticiler tarafından adaletsiz bir fiil işlenirse bu kişiyi kılıçla idam eder ve cesedini yerler.

Mes'ûdî, *Mürûcü'z-Zeheb* adlı eserinde Çin krallarından birinden şu ifadeleri aktarmaktadır:

[...] bir imparatorluk adalet olmaksızın ayakta kalmaz. Adaletle gelince o Tanrı'nın dengesidir. Neticesi iyi fiiller ve refahın artmasıdır.²¹⁹

Ayrıca kralların, büyük olasılıkla her şehrin yöneticilerinin, akide ve inançlara sahip olduğundan da bahseder. Fakat kuralları düzenlemek ve davaları karara bağlamak konusunda adaletle hükmederler. Hükümetleri, farklılıklarına bakılmaksızın her dini grup tarafından kabul edilmiş kutsal kanunlara üzerin kuruludur ve akılla yönetilir.²²⁰

9. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Çin'de kanun ve düzenin olağan durumu, Huang Chao adlı isyancının yönetimdeki hânedâna başkaldırmasıyla değişerek sertleşmiş ve kaotik bir hal almıştır. Bu olay Ebû Zeyd Sîrâfî tarafından *Silsiletü't-Tevârih* adlı kitabında aktarılmaktadır. *Hânfü* halkı, Şerf el-İdrîsî'nin bahsettiği Çin'deki büyük şehir, Huang Chao'ya karşı koymuştur. Ne yazık ki, Chao'nun uzun süren kuşatması Müslüman, Yahudi, Hıristiyan ve Zerdüş inancından 120.000 yabancı insanın katledilmesi ve *Hânfü*'da esas olarak ipek üretiminde kullanılan dut ağaçlarının kesilmesiyle neticelenmiştir.²²¹ Aynı olaydan, dut ağaçlarının kesilmesi dahil olmak üzere Mes'ûdî de bahsetmiştir. Fakat isyancı liderin adı, ölen yabancı sayısı ve olayın gerçekleştiği yer farklıdır. Ebû Zeyd'de isyancı liderin adının *Bâyshû Shrîr*²²²ve öldürülen yabancı sayısının 120.000 yerine 200.000²²³ ve (bölgenin) *Hânfü* yerine *Hânikû*²²⁴ olduğunu aktarır.

²¹⁹ Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 316.

²²⁰ **A.g.e.**, s. 322.

²²¹ Al-Sîrâfî, **a.g.e.**, s. 69.

²²² Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 323.

²²³ **A.g.e.**, s. 325.

²²⁴ **A.g.e.**, s. 324.

3.2.2. Ticaret

Dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Süleymân et-Tâcir, İslam imparatorluğu ile Çin arası ticaret ürünleri döngüsünde ürün kıtlığından bahseder. Yazar bu duruma ilişkin aşağıda alıntılanan bir kaç nedeni şöyle aktarmaktadır:

Böyle bir mal ve ürün kıtlığının yaşanmasının sebeplerinden biri, Çin gemilerinin limanı ve Arap-Çin ticaretinin antreposu olan *Hânfû*'da sık karşılaşılan yangınlar ve bu büyük yangınların (mal ve) ürünleri tahrip etmesidir. Ürün kıtlığının diğer bir sebebi ise giden veya dönen gemilerin yağmalanabilmesi veya uzun süren yolculuklarda rotalarını değiştirmeye mecbur kalacak şekilde tayfalarının zarar görebilmesi ve sonuç olarak taşıdıkları ürünleri Arap toprakları dışında başka bir yerde satmak durumunda kalabilmeleridir. Rüzgar gücünün kendilerini Yemen veya ürünlerini orada satmak durumunda kalacakları başka bir yere sürüklemesi de mümkündür. Ayrıca gemilerini tamir etmek üzere veya başka sebeplerle bir yerde uzun süre zaman geçirmeleri gerekebilmektedir.²²⁵

Bu dönemde Çinliler alım-satımda para olarak diğer ülkelere kıyasla erişilebilirlik açısından Çin'de bol bulunan bakır sikke kullanırlar. Bu, Mes'ûdî'nin *Mürûcû'z-Zeheb*'inde de doğrulanmaktadır. Diğer kaynaklar ise burada büyük miktarlarda altın, gümüş, inci, sırmalı kumaş ve ipek bulunduğunu aktarmaktadırlar. Fildişi, buhur, bakır külçeleri, kaplumbağaların sırt kabuklarından oluşan *zabl*, gergedan boynuzundan oluşan *buşân* gibi ürünler ithal edilir. Nakliyat için evcilleştirilmiş at, maymun ve iki hörgüçlü develeri kullanırlar. Kaliteli balçıktan, ışığa tutulduğunda içine konulan sıvı görülebilecek derecede ve cam kadar hassas kaplar, fincanlar, yaparlar.²²⁶

Gemiler limana ulaştığında deniz tüccarlarının ürünlerini denetleme görevini Çinli memurlar yapar. Şöyle ki:

[...] Çinliler, altı aya kadar yani son deniz tüccarlarının varış anına kadar tazminat garantisıyla ürünlerin ve ambarlara nakliyatlarının sorumluluğunu üstlenir. Sonra

²²⁵ Süleymân et-Tâcir, **a.g.e.**, s. 29.

²²⁶ **A.g.e.**, s. 45.

ürünlerin onda üçü, görev bedeli niteliğinde ve mal olarak alınır; geriye kalan tüccara iade edilir.²²⁷

Yönetici bu ürünler arasında kâfur gibi beğendiği bir şeyle karşılaşırsa onu alır ve asıl fiyatının üstünde bir rakamdan ve tüccarları zarara uğratmayacak şekilde derhal karşılığını öder. Çinliler para ve borç ilişkilerinde dürüstlükleriyle tanınırlar. Borç işleminde, taraflar işlemin gerçekleştiğini gösterir kendi el yazılarıyla bir belge ibraz ederek sözleşme yaparlar. Süleymân et-Tâcir şöyle aktarıyor:

[...] iki belge birbirine iliştilir ve iç içe katlanır; her ikisinin üzerinde, uçlarının birleştiği yerden tescil edilir. Sonra belgeler birbirinden ayrılır ve borçlanan kendi nüshasını alır ve borcunu senede bağlamış olur.²²⁸

Eğer borçlu borcunu inkar ederse kredi sağlayıcının elinde bulunan ve borçlunun kendi imzası ile işaretli ve el yazısıyla yazılmış belge borçluya dava açılması için yeter kanıttır. Eğer borçlu krediyi verenin iddiasını çürütecek bir belge ortaya koyamazsa o durumda sırtına yirmi kırbaç darbesiyle cezalandırılır ve yirmi bin bakır sikke *fakkûjs* yani yaklaşık iki bin dinar ödemekle yükümlü olur. Bu durum Çin’de nadiren gerçekleşir. Süleymân et-Tâcir şöyle devam ediyor:

Çin’de kimse, hem şahsının hem malının mahvolacağı korkusuyla, başına böyle bir dert almayı arzu etmez; böyle bir şeye maruz kalmayı olumlayan kimseye rastlamadık.²²⁹

3.2.3. Gemiler

Şerif el-İdrîsî tarafından söz edilen gemiler oldukça kesin biçimde Hint Okyanusu çevresinde yapılan ve bulunan deniz araçlarını göstermektedir. Bu gemilerin tayfaları genel olarak Fars ve Arap kökenli Müslümanlardır. *Merkeb* ve *Sefîne* sözcükleri Arapça’da “*gemi*”ler için kullanılan terimlerdir. Fakat batıda giderek daha fazla, Swahilice gemi anlamına gelen “*daw*” sözcüğünden türemiş olma ihtimali

²²⁷ Süleymân et-Tâcir, **a.g.e.**, s. 45.

²²⁸ **A.g.e.**, s. 51.

²²⁹ **A.g.e.**, s. 53.

bulunan *Arab Dhow* olarak bilinmeye başlamıştır.²³⁰ Şerif el-İdrîsî, *Nuzhat*'ında gemi anlamında *merkeb* terimini kullanmıştır. Mes'ûdî, Akdeniz'de bulunan gemi enkazına referansla, gemiyi şöyle tanımlamaktadır:

[...] Hint gemilerinin borda kaplamalarında, hindistancevizi ağacı liflerinden düzgünce kesilmiş ve örülmüş *plantain wood* (?) bulunur. Bunların gemi enkazı olduğu ve uzun süre suda kaldığı açıktır. Bu tanıma uyan gemiler sadece Habeşistan denizinde bulunur; zira Akdeniz ve Batı gemileri perçinlenerek inşa edilir. Habeşistan denizinde demir perçin bu denizin suyu demirin paslanmasına yol açtığı ve perçinler giderek yıprandığı ve dayanıklılığını yitirdiği için gemi inşasına uygun değildir. Bu sebeple borda kaplamaları liflerle inşa edilip reçine ile kaplanır.²³¹

Sprenger, borda kaplamaları için kullanılan ahşabı *Hint sinir otu-ağacı* veya *muz ağacı* veya *hindistancevizi ağacı* olarak tercüme etmiş; Hourani ise *tikağacı* olarak tarif etmiştir. Tikağacı ve hindistancevizi ağacı tekne gövdesi inşasında, Hindistan Okyanusu çevresinde, gemi ustaları tarafından yaygın bir şekilde kullanılan ahşap malzemedir. Tik-ağacı dayanıklılığı, sertliği, esnekliği, sağlamlığı ve üzerinde çalışmayı kolaylaştıran malzemesi dolayısıyla çokça tercih edilen bir ağaçtır. Hourani'nin Britannica Ansiklopedisi'nden aktardığı tikağacı tanımı şöyledir:

Bilinen tüm ahşapların en değerlisi... Bir kez terbiye edildi mi yarılmaz, çatlamaz, büzüşmez (su çekmez) veya biçimini değiştirmez. Demirle temas ettiğinde ne demir ne tik-ağacının kendisi zarar görür.²³²

Süleyman et-Tâcir'in *Ahbar*'ında, Çin gemisi, Hourani gibi diğer araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanan *Sîrâf*'ta rıhtıma demirlemiş *Sefîne-i Siniyye*²³³ olarak ifade edilmiştir. Hourani'nin konuya ilişkin ifadesi aşağıdaki gibidir:

Bu dönemde Çin gemilerinin batı limanlarını ziyaret ediyor olması pek mümkün değildir. Eğer yapmışlarsa büyük ihtimalle Arap yazarlardan bazı tarifler aldıkları içindir. Coğrafyacılar ve seyyahların "*merâkib-i Sîn*" veya "süfün-u Sîniyye"

²³⁰ Hourani, **a.g.e.**, s. 89.

²³¹ Al-Mas'ûdî, **a.g.e.**, s. 374.

²³² Hourani, **a.g.e.**, s. 90.

²³³ Süleymân et-Tâcir, **a.g.e.**, s. 30.

biçiminde “Çin gemileri”nden bahsettiği doğrudur fakat bunlar bazı durumlarda en azından bağlam (itibarıyla) batı gemilerinin kastedildiğini göstermektedir.²³⁴

Bununla birlikte Mes‘ûdî, *Mürûcü’z-Zeheb* adlı eserinde farklı görüşünü şu ifadelerle dile getirmektedir:

Çok eski dönemlerde durum farklıydı; Çinli gemiler Umman, *Sîrâf*, İran kıyıları, Bahreyn, Ubullâ ve Basra’ya (*Ferc’el-Hind*) gelirlerdi ve gemiler aynı şekilde söz konusu bu limanlardan Çin’e kadar giderlerdi.²³⁵

Ayrıca Mes‘ûdî, büyük olasılıkla Huang Chao isyanı ve tehdidine bağlı olarak Çin’de adalet ve emniyet ortamı ortadan kalkınca hem Arap hem Çinli tüccarların daha önce Malezya yarımadasının batı kısmındaki *Kedah* olarak tespit ettiğimiz *Kalah*’ın orta noktasında buluşmaya başladığını aktarmıştır. Aynı bilgi Ebû Zeyd’in *Silsiletü’t-Tevârih* adlı eserinde de yer almaktadır.

²³⁴ Hourani, **a.g.e.**, s. 75.

²³⁵ Al-Mas‘ûdî, **a.g.e.**, s. 328.

SONUÇ

Şerif İdrîsî Sebte, Kuzey Afrika, Endülüs veya İtalya'nın güneyindeki Mileto'da değil Sicilya'da doğmuştur. Aslına bakılırsa Needham, Şerif İdrîsî'den Faslı/Mağripli coğrafyacı veya Endülüslü coğrafyacı yerine Sicilyalı büyük coğrafyacı olarak bahseder.²³⁶ Kral II. Roger'in babası Frenk Roger, Şerif İdrîsî'nin babası Muhammed b. Abdullah'ın Peygamber sülalesine mensup olduğunu öğrenip kendisine ihtiram ve alicenaplık gösterince Şerif İdrîsî'nin babası krallıktan ayrılmak yerine Sicilya'da kalmaya karar vermiştir. Frenk Roger büyük ihtimalle kendisine (Şerif İdrîsî'nin babasına) krallığında kalmasına karşılık himaye teklif etmişti. Muhammed b. Abdullah'ın krallığında bulunuşunun ne kadar değerli ve Sicilya'da kalmasının kıyı boyunda özellikle önceden Hammûdî hânedânı hakimiyetindeki *Calabria*'dan (Kilevriye) henüz ayrılmamış Hammûdî hânedânına bağlı Müslümanların olası saldırı ve isyanlarını önlemek veya savuşturmak için ne derece önemli olduğunun biliyordu. Muhammed b. Abdullah'ın Mehdi olduğu söylentisi Müslüman savaşçıların, sadece İtalya'nın güneyinden değil İslam dünyasının farklı bölgelerinden, onun önderliğinde seferber olması için başlı başına yeter sebepti. Frenk Roger için ise Muhammed b. Abdullah'ın Sicilya'da kalması henüz ele geçirdiği bu ülkede sağlam bir hakimiyet tesis edebilmesi açısından belli ölçüde bir siyasi manevra veya bir kaldıraç işlevi görüyordu. Muhammed b. Abdullah'a suikast girişiminde bulunan İbn Timna 1062'de öldü. Bu olay ve Sicilya'nın yeni hükümdarı tarafından gösterilen teveccüh, oğlu Şerif el-İdrîsî doğuncaya kadar, Muhammed b. Abdullah'ın Sicilya'da kalmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Şerif İdrîsî ve Kral II. Roger, İdrîsî, Roger tarafından Palermo kraliyet sarayına davet edilmeden önce de birbirlerini tanıyorlardı. Fakat Şerif İdrîsî genç yaşlarda, muhtemelen dokuz yaşında, krallıktan ayrılıp Kuzey Afrika'ya gitmek zorunda kalmış²³⁷; olgunluk çağına kadar orada yaşamış ve Kuzey Afrika ve İber Yarımadası çevresinde seyahat ve eğitimle meşgul olmuştur. Eğer bu doğruysa ki biz böyle olduğu konusunda güçlü bir kanaate sahibiz,

²³⁶ Needham, **Science and Civilization in China**, s. 562.

²³⁷ Bazı tarihçiler Şerif el-İdrîsî'nin dokuz yaşlarında Efes'i ziyaret ettiğini yazar. Fakat Amara ve ark. böyle bir ziyaretinin gerçekleşmediğini *Loja*'ya yapılan seyahatin aceleyle ve dolayısıyla dikkatsiz tercüme nedeniyle Efes'le karıştırıldığını ileri sürmektedir.

o takdirde Kral II. Roger'in Şerif İdrîsî'ye Sicilya'ya dönmesi için büyük bir ağırlama töreni düzenlemesi şaşırtıcı değildir. Buluşmaları uzun süre ayrı kalmış iki kardeşin yeniden kavuşmasına benzetilebilir ve hasret duygusu son derece baskındır. Bu nedenle böylesine görkemli bir seremoni tertibi uygundur. Kral II. Roger babası gibi zeki bir siyasetçiydi. Ayrıca sınırları genişleyen krallığının bütünlüğünü korumak için, tıpkı babasının da düşündüğü tarzda, Şerif İdrîsî'nin diğer tarihçilerin de öne sürdüğü gibi siyasi bir araç olarak kendisinin yanında olmasına ihtiyacı olduğunu çok iyi biliyordu. Kuşkusuz Kral II. Roger'in Şerif İdrîsî'ye karşı kardeşçe sevgisi tartışılmaz. Şerif İdrîsî'nin kendisi bir siyasetçi olmamakla birlikte *eş-Şerif* olması olgusu dolayısıyla sözleri kıta Avrupasında Kral II. Roger'e karşı harekete geçmeyi düşünecek Müslüman ahalinin isyanlarını bastırma gücüne sahipti. Avrupa'daki Müslümanlar safdışı bırakan Kral II. Roger krallığındaki iktidarını muhafaza etmek ve topraklarını genişletme arzusunu gerçekleştirmek üzere gücünü konsolide edebilirdi. Diğer taraftan, dini farklılıklara rağmen Şerif İdrîsî ve Kral II. Roger tarafından sergilenen, bilimsel bilgiye yönelik ortak tutku ve bağlılıkla güçlenmiş dostluk, Müslüman ve gayri-Müslim dünyanın bilim alanında birlikte neler başarabileceklerinin bir göstergesidir. Kral II. Roger'ın, Şerif el-İdrîsî'nin entelektüel bilgisini sömürdüğü izlenimi vermiş olabiliriz; fakat bu tür bir ayrıştırıcı bakış açısına meydan verilmemelidir. Günümüz dünyasının asırlar önce yaşanmış bu olağan dışı dostluktan öğreneceği çok şey vardır. Esasında bu, birliğin ve başarının tarihinin bir timsalidir.

Şerif İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk* adlı eserine gelince Arap-İslâm coğrafi bilim başarısının zirvesi olarak değerlendirilebilir. Bazı tarihçilere göre İdrîsî'nin yaşadığı dönem, yani 12.yüzyıl, aynı zamanda coğrafi bilimler alanında Arap-İslâm liderliğinin gerileyişinin başlangıcını imgeler. Fakat Needham Şerif İdrîsî'den sonra İslâm dünyasının 13.yüzyılda da büyük isimler çıkardığından söz eder. Bize göre bu durum, bu dönemden sonrası için bile geçerlidir fakat büyük bir yenilik iddiasında bulunamayız. Şerif İdrîsî, *Nuzhatü'l-Müşâtâk*'ın diğer bölümlerindeki zengin bilgi ve hassas değerlendirmeleri dolayısıyla övülmüş olmakla birlikte Uzak Doğu'daki krallıklar ve adaların eksik ve kafa karıştırıcı tasvirleri nedeniyle fazlasıyla eleştirilmiştir. Uzak Doğu'nun haritasını çıkarmak, Şerif İdrîsî açısından, *Nuzhatü'l-*

Müş tâk'ın telif sürecinin büyük olasılıkla en karmaşık veya en zorlayıcı aşamasıydı. Maqbul, Şerif İdrîsî'nin Batlamyus döneminden referans malzemelerle çağdaş İran-İslam kaynaklarını birleştirmesi nedeniyle Akdeniz bölgesi ve Avrupa ile karşılaştırıldığında daha kafa karıştırıcı ve gerçeğe daha az uygun bulur. Şerif İdrîsî'nin kendisi de Arapça *cezire* sözcüğünün anlamını karıştırmış görünüyor. Daha önceki alimler *cezire* sözcüğünü gerek *ada* gerek *yarımada* anlamında kullanmışlardır. Fakat Şerif İdrîsî bu sözcüğü temel anlamıyla yani *ada* olarak anlamıştır. Bunlar, İdrîsî'nin Çin'in ötesindeki bir adaya atfen; Kore Yarımadası'nı Arapça'da *es-Sîlâ* olarak adlandırılan ada, günümüz Kamboçya'sı olan *Khmer* İmparatorluğu'nu *Kamâr* adası olarak ve Malezya Yarımadası'nı *Kalah* adası olarak tarif etmesinde fark edilebilir durumdadır. *Kamâr* adasına gelince, Ebû Zeyd bu krallığın hatalı yorumunu daha geniş bir kara kütesine bağlı bir ada olarak düzeltecek düzeyde dikkatliydi.

Fakat Şerif İdrîsî'ye ve onun Uzak Doğu tasvirine yöneltilen tüm bu kusurlara rağmen daha önceki İslâm coğrafi bilimcilerinin birikimlerini de içeren eserleri, Uzak Doğu'yu anlamamız yönünde bir çığır açmıştır. Erken Orta Çağlarda, aslında Vasco de Gama'nın Afrika'nın güney ucuna ulaşmasından asırlar önce, Avrupa'da Uzak Doğu'ya dair bilgi kıtlığı olduğunu ve İslâm dünyasının zengin ve yeni bilgi temin ederek bu boşluğu doldurduğunu unutmamak gerekir. Bölge halkının gelenek ve görenekleri (yeme içme ve giyim kuşam tarzları), hayvan türleri ve bitki örtüsü, tatlı su kaynakları zenginliğine özel vurguyla krallıklar ve adalar arasındaki mesafeler, ürünlerin/kaynakların isimleri ve ticari amaçla nasıl çıkarıldıkları veya hazırlandıkları, bölge halkının dilleri/dinleri gibi unsurlar aracılığıyla bölge halkının özellikle sosyal ve kültürel yaşamlarını ayrıntılı olarak ele alıp bölgeye revaç kazandırması açısından Şerif İdrîsî tarafından Uzak Doğu konusunda elde edilen bilginin büyük önemi tartışılmaz. Her bölgedeki bitkileri betimleme tarzı son derece dikkate değerdir ve etkileyicidir. Bizzat görmüş gibi ayrıntılara dayalı tarifleri ve nesne ve olaylara ilişkin imgesel karşılaştırmaları okuyucunun yazıda aktarmak istediği şeyi gözünde canlandırmasına imkan sağlamaktadır. Uzak Doğu'da yaygın olarak bulunan fakat haklarında hiç bir şey bilinmeyen bitki ve ürünlerin tanıtımını sadeleştirmek üzere bu tekniği uyguladığı pek çok örnek vardır. Mesela Şerif İdrîsî *Kalah*'dan bahsederken söğüt ağacını andıran, açık renkli iyi kâfur elde edilen bir ağacın, orta kısmından

reçinenin veya ağaç özütünün sızmasını sağlamak için, üzerinde kesikler açıldığını tarif etmektedir. Burada kâfur ağacını okuyucunun kâfur ağacının ne olduğunu tahayyül edebilmesi için söğüt ağacı ile karşılaştırmaktadır. Diğer bir örnek, *Selâhiî*'te yetişen ve dalları ve kızıllığı dolayısıyla kınakına ağacıyla karşılaştırdığı karanfil ağacıdır. Karanfil ağacının çiçekleri turunç veya acı portakal çiçeğiyle karşılaştırılmaktadır. Ayrıca aloe-ağacının dal ve yapraklarını es-Şâşa adlı bitkininkileriyle karşılaştırır. Şerif İdrîsî Çin'de yetişen ve eş-Şakî ve el-Barkî adlı meyve ağaçlarından da bahseder. Bu ağaçları, yapraklarını yeşil kabağa, meyvelerini kavuna, tohumlarını meşeye, tatlarını ateşte kızarmış kestaneye ve özütlerini elma, armut, muz ve *bdelliuma* benzeterek tarif eder. Hindistan'da ise, mango olduğunu düşündüğümüz el-'Anbâ ağacını ceviz ağacıyla karşılaştırır. *Nuzhatü'l-Müşâtâk*'ın bölümlerinden yapılan çevirilerde Şerif İdrîsî bölge hakkında son derece önemli bilgiler vermekte ve birinci iklimin diğer iklimlerden farkının ne olduğunu ortaya koymaktadır. Büyük kısmı Uzak Doğu'dan olmak üzere; filler, gergedanlar, zürafalar, kuyruklu maymunlar, sığır ve kuyuksuz bufalolar, *el-Nasanis*, fil ve bufaloları yiyip yutabilen yılanlar, zümrüt, farklı türlerde safir, *el-Baba*, *el-Ğida*, *el-Ğara*, *Saķanķura*, kâfur, aloe-ağacı, kızıl ve koyu tenli yerliler, eşit uzunlukta gece ve gündüzlerin yalnızca birinci iklimde bulunabileceğini söylemektedir. Ayrıca Uzak Doğu'nun farklı bölgelerinde bulunan altın madenlerinden çokça söz eder. Büyük bölümü ikinci iklimde yer alan Çin ana karası Şerif İdrîsî'nin de bahsettiği gibi son derece müreffeh bir memlekettir. Zenginliği, tüccarları batıdan Uzak Doğu'ya sürükleyen lüks ipek, porselen ve zanaat ürünlerini kapsar. Müslüman coğrafyacıların bu başarıları, selefleri Yunan coğrafi bilimcileriyle karşılaştırılamayacak düzeydedir. O kadar ki, Şerif İdrîsî'nin böylesine önem arz eden eserinin Avrupalı araştırmacılar tarafından küçümsenmesi Kimble'ı şaşırtmıştır. Kimble şöyle diyor:

Çığır açıcı niteliği (yeniliği) ve yüksek özgünlük değeri göz önünde bulundurulduğunda İdrîsî'nin İslâm ve Hıristiyan medeniyetleri arasında kronolojik ve coğrafi temas noktasında kaleme alınmış eserinin Sicilya, İtalya veya diğer Hıristiyan ülkelerdeki Hıristiyan alimler tarafından, ta ki, hatırladığımız kadarıyla, Latin Batı'nın takvimler, yıldız tabloları, horoskoplar ve kadim ilimlerin ihyasına hazırlığa odaklanmış Arapça literatüre ilk –yegane bile diyebiliriz– ilgisine kadar

geçen süre boyunca yararlanılmadan kalmış olmasını anlamak zor. 12.yüzyılda Afrika ve Asya'nın betimleyici (izahlı) coğrafyasına çok fazla ilgi yoktu.²³⁸

Uzak Doğu'ya seyahat etmemiş bile olsa, ki bu genel kabul gören bir gerçektir, Uzak Doğu hakkında Uzak Doğu'ya seyahat etmiş meşhur denizci ve seyyah Süleyman et-Tâcir'in çalışmasından uyarlayarak eserler telif etmiş olan Ebu Zeyd es-Sirafi'nin sağladığı bilgidен istifade eden Mes'udi'nin yanı sıra İbni Hurdâzbih'in çalışmalarından yararlanarak bölgeye ilişkin tanıklıkları (bölgeyi gezip görenlerin anlattıklarını) kaynak olarak kullanmıştır. Şerif İdrîsî kaynaklarından bilgi seçme işinde de oldukça titiz davranmıştır. *Vâkvâk* adasının meyvesi bağırان insan kafası olan ağaçları gibi kimi araştırmacıların çokça aktardığı fantezilerle uğraşmak yerine bölge hakkındaki coğrafi bilim bilgisiyle ilgilenmiştir. Ayrıca Şerif İdrîsî bölgenin haritasının çıkarılmasına ilişkin temeller atmış ve bu yöndeki eğilimin yolunu açmıştır. Uzak Doğu'daki ada ve ülkelerin bir harita üzerinde gösterimi, dönemi itibarıyla çığır açıcı bir iştir. Bugünkü Güneydoğu Asya ülkelerini kapsayan Uzak Doğu'nun bir harita üzerinde ilk betimlenişi olması muhtemeldir. Uzak Doğu'nun Şerif İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk*'ının 14.yüzyıl nüshasında yer alandan daha eski bir kartografik çizimine henüz rastlanmamış; var olup olmadığı konusunda da eleştirel bir inceleme yapılmamıştır. O gün gelinceye kadar, Şerif İdrîsî'nin bölgeye ilişkin haritasının Uzak Doğu'ya dair ilk kartografik eser olarak görülmesi gerekir. Haritaları kusursuz ve şaşmaz olmayabilir; fakat bölgenin haritasının çıkarılması eğilimine öncülük ettiği muhakkaktır.

²³⁸ Kimble, **Geography in the Middle Ages**, s. 59-60.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Abū Zayd Al-Sirāfī, 2014, Accounts of China and India, Ed. ve Çev. T. Mackintosh-Smith, New York, New York University Press.

Al-Andalusī, S., 1996, Science in the Medieval World “Book of the Categories of Nations”, Çev. ve Ed. S. Salem ve A. Kumar, Texas, University of Texas Press.

Al-Biruni, 1030, Alberuni’s India C. I, Notları ve Endeksleri ile bir İngilizce baskısı E. Sachau, Lahore, The Ferozsons Limited.

Al-Biruni, 1030, Alberuni’s India C. II, Notları ve Endeksleri ile bir İngilizce baskısı E. Sachau, Lahore, The Ferozsons Limited.

Al-Mas’ūdī, 1841, Meadows of Gold and Mines of Gems, Arapça’dan çev. A. Sprenger, London.

Al-Muqaddasī, 2001, The Best Divisions for Knowledge of the Regions, Çev. B. Collins, London, Garnet Publishing Limited.

Al-Şafadi, Ş., 2010, Al-Wāfi Bil-Wafayāt (The Grand Lexicon of Biographies), Ed. J. Al-Asyūṭi, Beirut, Dar Al-Kotob Al-İlmiyah.

Chau Ju-Kua, 1911, Chau Ju-Kua: His work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries Entitled Chu-fan-chi, Çince’den çev. ve haz. F. Hirth ve W.W. Rockhill, St. Petersburg, Printing Office of the Imperial Academy of Science.

El-Ya’kūbī, 2001, *Kitābü’l-Mesâlik ve’l-Memâlik*, Beyrut, Darü’l-Kütüb el-‘İlmiyye.

Ibn al-Nadim, 1998, The Fihrist, Ed. ve Çev. B. Dodge, New York, Columbia University Press.

Ibn Battūtah, 1968, The Travels of Ibn Battūtah, kısaltılmış elyazması Arapça nüshalardan çev. S. Lee. London, Johnson Reprint Company Ltd.

- Ibn Khaldūn, 1958, Muqaddimah, Arapça'dan çev. F. Rosenthal, New York, Princeton University Press.
- Majid al-Najdi, A., 1971, Kitab al-Fawa'id fi usul al-bahr wa'l-qawa'id, Arapça'dan çev. G.R. Tibbetts, London, The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.
- Marvazī, S.A., 1120, China, The Turks and India, Çev. ve Ed. V. Minorsky, England, W. Heffer & Sons Ltd.
- Minorsky, V. (Çev. ve Ed.), 1982, Hudūd al-‘Ālam, ‘The Regions of the World’, England, E.J.W. Gibb Memorial Trust.
- Polo, M., 1926, The Travels of Marco Polo, Çeviren ve Yayına haz. W. Marsden, London, J.M. Dent and Sons Limited.
- Rapoport, Y. ve Savage-Smith E. (Çev. ve Haz.), 2014, An Eleventh Century Egyptian Guide to the Universe: The Book of Curiosities, Leiden, Brill.
- Şerif el-İdrîsî, 1300, *Nuzhatü'l-Müşâtâk fi ihtirâk el-âfâk*, [e-book] Unknown Publisher, Çevrimiçi: Bibliotheque de France website <<http://gallica.bnf.fr>> [Erişim: 8 Aralık 2015].
- Şerif el-İdrîsî, 1300, *Nuzhatü'l-Müşâtâk fi ihtirâk el-âfâk*, Çevrimiçi: Shamela Library website <<http://shamela.ws/browse.php/book-11787/page-219>> [Erişim: 23 Ocak 2017].
- Sezgin, F., 1992, Studies on Ibn Hurradabih and Al-Gaihani, Islamic Geography C. XXIX, Frankfurt, Strauss Offsetdruck.
- Sezgin, F., 1996, The Islamic World in Foreign Travel Accounts C. LXXIV, Frankfurt, Strauss Offsetdruck.
- Strabo, 1949, The Geography of Strabo C. I, Çev. H.L. Jones, London, Harvard University Press.
- Yule, H., 2009, Cathay and the Way Thither C. I-IV, New York, Cambridge University Press.

İkincil Kaynaklar

- Antrim, Z., 2012, *Routes and Realms: The Power of Place in the Early Islamic World*, New York, Oxford University Press.
- Brotton, J., 2012, *A History of the World in Twelve Maps*, England, Penguin Group.
- Chaudhuri, K.N., 1985, *Trade and Civilization in the Indian Ocean*, New York, Cambridge University Press.
- Constable, A., ve Facey, W., 2013, *The Principles of Arab Navigation*, London, Arabian Publishing Ltd.
- Gies, F., 1977, 'Al-Idrīsī and Roger's Book', *Saudi Aramco World*, C. XXVIII, no. 4, s. 14-19.
- Gowing, P., 1979, *Muslim Filipinos – Heritage and Horizon*, Quezon City, New Daily Publishers.
- Harley, J.B., ve Woodward, D., 1992, *Cartography in the Traditional Islamic and South Asian Societies*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Heck, G., 2004, *Islam, Inc: An Early Business History*, Riyadh, King Fahd National Library Cataloging-in-Publication Data.
- Hourani, G., 1995, *Arab Seafaring in the Indian Ocean in the Ancient and Early Medieval Times*, Ed. J. Carswell, New Jersey, Princeton University Press.
- Kaplony, A., ve Foret, P., 2008, *The Journey of Maps and Images on the Silk Road*, Leiden, Brill.
- Krahl, R. vd., 2010, *Shipwrecked: Tang Treasures and Monsoon Winds*, Washinton D.C., Arthur M. Sackler Gallery, Smithsonian Institution.
- Kimble, G., 1938, *Geography in the Middle Ages*, London, Methuen & Co. Ltd.
- Larcher, P., 2001, *Arabica, Linguistique Arabe: Sociolinguistique Et Histoire de la Langue*, Leiden, Brill.
- Little, A.J., 2010, *The Far East*, New York, Cambridge University Press.

- Maqbul, A., 1960, *India and the Neighboring Territories in the Kitāb Nuzhat al-Mushtāq fi'khtirāq al-Āfāq of Al-Sharīf al-Idrīsī*, Leiden, Brill.
- Needham, J., 1959, *Science and Civilization in China, C. III: Mathematics and The Sciences of the Heavens and the Earth*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Netton, I.R., 2008, *Islamic and Middle Eastern Geographers and Travellers, C. III: The Travels of Ibn Battuta*, New York, Routledge.
- Park, H., 2012, *Mapping the Chinese and Islamic Worlds*, New York, Cambridge University Press.
- Pinto, K., 2016, *Medieval Islamic Maps: An Exploration*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Randles, W.G.L., 2000, *Geography, Cartography and Nautical Science in the Renaissance*, Suffolk, St Edmundsbury Press.
- Roller, D., 2017, *Ancient Geography: The Discovery of the World in Classical Greece and Rome*, New York, I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Sezgin, F., 2005, *Mathematical Geography and Cartography in Islam and their Continuation in the Occident, C. I*, Frankfurt, Institute for the History of Arabic-Islamic Science.
- Sezgin, F., 2013, *Piri Reis and the Pre-Columbian Discovery of the American Continent by Muslim Seafarers*, Istanbul, Boyut Publishing Group Ltd.
- Suarez, T., 1999, *Early Mapping of Southeast Asia*, Singapore, Periplus Editions (HK) Ltd.
- Waines, D., 2010, *The Odyssey of Ibn Battuta*, London, I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Wei, M., 2010, *The Advent of Islam in China, Guangzhou Fanfang during the Tang-Song Era*, *All Theses and Dissertations (ETDs)*, Paper 814
- Yajima, H., 1976, *The Arab Dhow Trade in the Indian Ocean*, Tokyo, Daiwa Printing Co. Ltd.

EKLER

Şerif İdrîsî'nin *Nuzhatü'l-Müşâtâk fî ihtirâk âfâk* (Arapça Elyazması 2221) eserinin Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde (Bibliothèque Nationale de France) muhafaza edilen 14.yüzyıl nüshasının Birinci İklim 9. ve 10. Bölümleri ile İkinci İklim 10. Bölümü'nü kapsayan sayfaların kopyaları

التباين والفرق والصغير ونسباً فخرج الجميع الجماد وما جعل الغطاء والبيبين مبتدأ بطريقاً إلى
 سائر البلاغات المنطوق بها والاشتقاق عندهما أيضاً أوزن وحسب زيار حيلوا فشد ولما من اسئلة الجود
 ربح في الطول الضار وبما خلون المانع ولم يمتح خذيفة ونمو وانته واستعملون أنواع الطيب الطرس
 ما في بلاد الهند من صنعة لوتج الايونية خذيفة حيترة اربعة ايام في الحوزة عشر يوماً في البحر وسي
 اعلم ان في الصين وما حلف شماله من مملكة شاعرة وقيلة كعبوة وان جناد وان السحرة وانها
 باخلون الاقوى والمان والنار حيلة فصفت الضرو والفعال يرم على خوزا تلعب فيها المراكب مشادة
 شترين الى مدينه ناجه ومع مدينه الطنوخ والمغروح موصلة للصين باجمعها وان مدينه
 يسميها قروا بلاد اقرب ومنها جميع الهواكز والمقون والمنطقة والشعر والازول بوختر
 جميع بلاد الهند والصين عنها ولا يقرب الشبه وانها بوختر جميع شارب شتر سبتى الطيب والبنزكي
 والضرو واليونان بلاد القليل من مدينه ساءة وعليفة وورق مشبه بوزق الطرب اخضرا
 مع ودر شتر غوا المشو اربعة اسبوع شتر بر شبيه بالولاع له فشرة حترارة جوها حب مثل
 سب البلوط ينبت في النار ويوقل مثل فابوطل المنضطر وعفنها متواضع منزا الشرا اذا اكل
 وجرد اكله طعاماً شهما لويلا يجمع فيه صيب المباح وحب الخشون وبعضه وضع امسون
 واقفل سوتو ديغا الحقة مشفى الضرع ومو اجل ما يوقل بلاد الهند وتو بوختر بلاد الهند
 يسمى القسمة او شوق شتر حيترة شتر اخون ووزقه حوزة وله شتر مثل شتر القفل حلو اذا اعقر في
 اوله ويضع في ذلك الحين يعمل قبل يمضون ضمنه طمغ الزينون سموا وسوتو هي ايضا من اللواكز
 المشتملة ومن مدينه خايموا الصونية خايموا سيموا ثمانية ايام وتسمى بقا في موضعها من الحوزة
 انما شتر هو سوا يمتوا الله وعقوته ومن مدينه انما يصنع العطار حلية الحوزة شرا مل رتبة الشام
 وسوتو انما يجر الضمعي مقصور العطر حبة الاقل وبها حطة اوزن ووز طيشوه وقصبت شير
 وساطة حيترة العلي لوزيا طبع يفي احلة عناد الخش ومن شتر شرا مل الى حوزة انما شتر اربعة
 ايام ومع حوزة قيلة العاسرو رقما الذي من الآحيترة العطارها والاقا هي وقيل انما شتر
 ومنها التي حوزة ملان في حقيبه ومع حوزة حيترة سوتو من المصنوع الى الحوزة وبقا
 شدميا انما هم ودر انما شتر شتمعي الزام الطاجير والاقا حوزة وبقا حوزة

وضوا الجزيرة القابض من الأقليم الأول وهو ثمانية المعصور من جهة المشرق ولا يبلغ حوزاً خلفه
 قطع البحر الصيني الصيني من صهي ومن العام من يسميه بحر الهند وراسه من جزيرة من البحر
 المحيط المسمى سيات البحر الزبداني من ماء حوز ورجية هامة والصامة لا تزال رافعة عليه في البحر
 الأولات ويقطع سوا البحر الرقيق بالبحر المحيط المثل بلاهيا جوج وما جوج أو ما حتماً مقابلها لا فرق
 الثانية بحمة العنان يتصل بجزر الضمانات المثل أيضاً بحمة المغرب كما فوز سمناه ويتصل بسوا
 البحر أيضاً من جهة الجنوب على جزر الواق وجزر الخيتات إلى البحر المحيط بالارض وجمعة الجنوب
 كما في حكيماة وحينما به من سوا جزر الله ومعرفته وسوا البحر عاصم الرياح كثير الانظار وجزيرة
 جزيرة خرس سبعة اشهر ما يتأخر مغلقاً إلى ربيع آخر وبيد عزه جزر أبو مهنما ما يتصل بالبحر الخيا وحينما
 ما لا يتصلون اليها بقرون المثلود ومعول البحر وتقلب الرياح وتوحش انبساطها وانفصاعهم عن
 تجارة الامم المعلومة فاما الجزيرة المسمى بالموجبة في جزر الزون فسيما عورة ملوود إلا ان
 بعض غير محتمل الادان يسمون أهل الصين في الياس واليون ولهم جزر كثيرة يقال لؤلؤ عليها ملووداً
 حوزهم ومن الجزيرة تطلق شأن الشمس وتجر عنهم كأنه المفسد ودانة الزيادة وتسمى ومع
 من اجمل لسان الامم ولهم شعور حيوان لا يسميها لا يتوارى ولا يفتنون ببعض مشقوبات
 النوس ويجلبون رؤسهم بقطاب فيما انواع من الودع الملقون في الاضداد المخرجة ومن سيرة الجزيرة
 الجزيرة سبعة جزيرة وجزر حوزهم عاصمة كثيرة الزروع والجزر وبعث انواع
 من الضمير والمأولة التي ليست في بلاد القصور وما تأرجيل كثير وتصل عزه الجزر جزر أبو كبر
 سقاها لظنها مسمون وملدماً يسمي ما موز وبلاد كثيرة المطر والرياح وغرماً معول عنق المساء
 من ان يهين بها عما إلى الضور وقلوب جمال سيرة الجزيرة يوجد لها مور الجير كمشوا اخرتها يتوزع
 بلاد عجمياً وقد بغض سيرة الخراب قوم لعمرون العجمت فقلعوا السقاود يعود نحو حوز الوالراك
 بالورد والاشجار والسمعة المسمومة لا ترد فتوكتف وليلها ما بجو صميم من مترج او سفاك المني وسيد
 الرنة انك تراق حوز من مولا الموزكوزين خلفه حوز اودحاس اود قيب وعلى راس من الجزيرة الصينية
 من يور المسابور فيها أربعة حوزة من حوزة سميوية الجزيرة الاباح ومنها يخرج إلى جزيرة
 سعة في حوزها التي حوزها ما اشرفه منها لا اعرف منه سواها وما حوزها الحياتية حوز

جزيرة الوهم

جزيرة سيرة
اقامون

اليوم

السبق والتميز لا يقطع ويخرج من جهة البحر بواقع البحر الصب العود وعشوه من الاماويه ولست
 بموا المرحا بمعرفه اسمعه وساطله عليه بلاد المله المعنى المشرق وحقا بوقته المطلب
 صفيه الاثني عشر مختلفه الاعمال بما الترخع والاضوع والعبليه والصابور والجزيرة والاشياحة
 والعزبل والعود والقاخله والاشياحة وقساوا والبلد بلاده موجوده مسكنه وبلاد صفيه
 الواردة والشاء وراوى بمراد من بلوط المنوم ما يوه من قوة المضايح الموصوفه والقبائل
 الضيقه المبرزه من الجزير الموصوفه جزيرة المايه وسى حوزة تيمه عتوه موارى وسى الكبريت
 المخرجه طوى واوسع رنا واخصب ارضها واسلمها اشياح على الصين من غيرهم الخطل وحيات
 الصين من الامع وقلوبها عبيد خصيان حصان وضع ريشه بلاصع وجزيرة تنقل ما راجى
 الصين من برابطين المله المبرزه ما دونه ومعا دنونه ويعوز الجزيرة ختمه سراكب اليه
 المخرجه من جزير الصين واليه يلقا ويما تخط ومما خرج الى سائر القواحي وسحون صنف
 الى جزيرة صندى جزيره عظيمه بها ميا لا عويه ودرع وارز وناز جيل ملتحق يقابل
 له زابر واسلمها بلعوض الموطه تارزا ووشما وجزيره صندى مولات خفيط بما من جهة الصين
 جباله عود والوايح مما حاصره ومع ما ت من اجزاء الصين ومنها سراكب الى سنده خايشا
 اربعه ايام وانواب الصين اثنا عشر ما وسى شمال الجزير من طل حليلين من جهة الشمال
 الى موضع يمينه من جزير الصين المقصوده بما اقتطع جميع من ارض الصين لا يكون مما تقبل
 الاعلى جزير بقدره المراكب المشهور لا حشر ولا مل من جنات وغياب ونا من المله والاشياح
 والنيه ومناه جميع الاحوا وقلوه الطوايه بقدرها من الجزير والجزير طوى منها ايضا طوى وبلد
 مرتين في سنده المترا من اشوا وبقا ارضه خرد نخل ومراكب وبتابع شمالا طرفه ويسهوه
 البلاد الامن المظلمة في طولها العوان مرقه متعمقه وعليه يقولون بلوط اقله في سنده
 وحسنة بلادهم راجى عجم وشعر الملعق والسند ايرى في الاموال الخالاه المستنوع جميع
 فصل السند والصين يملكون العباد وروده زلا مانه ويجمع من الصين من غيرا خياشم الاثني
 اوشيا حاج لا ضيق طبعها وشقيه اخلا وخلصوا ميا وطبعوا سنده والسلطه في
 حروبها في سنده والبلاد ما سائر امانا جزيره بلوط الخالاه حوه

ابواب
 الصين اثني عشر

كذا

الوانع الى البياض فيسقط مع حقال الجوز و يفتح حلا و يابس شربين و ربما قطعوا على الشاويح
شركت في ساقه الجوز و انما يعلقون في الماء اذا اخلطوا مع الصبيسيون و خلاصه و ان نفس فيفتح حلا
و من جزيه المشجحة الجوزية السحاب تسمى راحة مجوز او الشحون في الماء و جزيه و الهباب يفتح
سوا الاصح لا يدرى ما ضلع من اجزاء حلاله حلاله البني و كحل المشرك كما يفتح حلا و انما يعلق على
مع الوبخ العا و بعض حتى يتبين مع الماء البياض و يابس الجوز و يعلق في الماء البياض و يعلق في الماء البياض
الماء يلة بل قد رقت الموركت اجزاء حتى ترفع قلة الحباب و يعلق في الماء البياض و يعلق في الماء البياض
الاشفت الحباب في الماء من الجوز حبيبته قنار و بعض جزيه بها يعلق مثل حلا و حلا و حلا و حلا
و هاتين حبات حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
بلا يعلق المسائل البياض في الماء و صعوبه منسلا لها و سقاها بماء يعلق في الماء البياض و حلا و حلا
اختلفت مع شربيه و سقاها و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
في الحرف و ربما كان شربا من شراة و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
الاعلى لغوي و بعضي للفظ الحلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
لا يفتح و يفتح على الجوز و يعلق حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
يعلق في الماء البياض و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
ما حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
طير حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
الله على ما يعلق حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
سوي حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
الرائح و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
انما الحلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا
حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا و حلا

الاجزاء

١٢

ارادوا ولقد ارجحوا بالبراج وفيها الحصى الارض والخلقة وسماواتها مخلوقة بها سمع وميد
 جبهة الهياكل في النور والجزءين تطبق وتضمحل في ابدان حجاب ومع جبهة تعاور فيها ختمت
 وسماها غنمة واخذها الواسع بين النياز والشمس فيطون في اذاتهم افواظ النياز للرجل في ارجح
 والشمس في زمان والشمس الارض والشمس كمنزلة عندهم والنار جبل في بلادهم معادن النور
 انزلوه في الضوة والعودة وعجزه الجوز ايضا اضماع قوة على شبه الجزل صم من ارجح
 يده المصنعي طانه يستمر الى الناضرة ان ارجح النور حيث يلبس طليق ارجح النور
 ومن هذه الجوزية يصار الى جزيرتها وسماها كمنزلة في نفسها من نفضت منها مربية تختفي
 الضيوة من خلفها من المصاحيب في مقتولهم ومع يرد الموزع عنها لصب براسها وكمنزلة جزيرتها
 والنور سببا في جزيرتها حتى ان سلفها يتقون بها صل خلاصها واخذوا في نورد من النور
 بالشمس المنسوخة فيمبها ونورها في جزيرتها والواو في ارجح النور من النور العنبر
 وان النياز في طونها مع الطلاب ويصطنع النور بها ونور جده من نفضت منها
 ونور جده في جزيرتها في جزيرتها هي الضعفة المعروفة في نفضت منها جزيرتها والواو في جزيرتها
 التي لا يعبه في النور وايضا في جزيرتها في ارجح النور مع ما يلبس من نفضت منها جزيرتها
 ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 فيهما مرفوعة النور والميلية وحسبها في جزيرتها والنور في جزيرتها في جزيرتها
 من نفضت منها جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 استمر ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 التي صامه ارسطو عليها وسماها في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 حركت النور في جزيرتها فاذا انهم ولدوا في جزيرتها في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 كان عندهم اذ اصارت قوة النور في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 نورا في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 النور في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها
 العلمان ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها ونور جده في جزيرتها

من
نور جده

نور جده

من النيران الى اول المعالجة الحقيقية ...

من النيران الى اول المعالجة الحقيقية ...

من النيران الى اول المعالجة الحقيقية ...

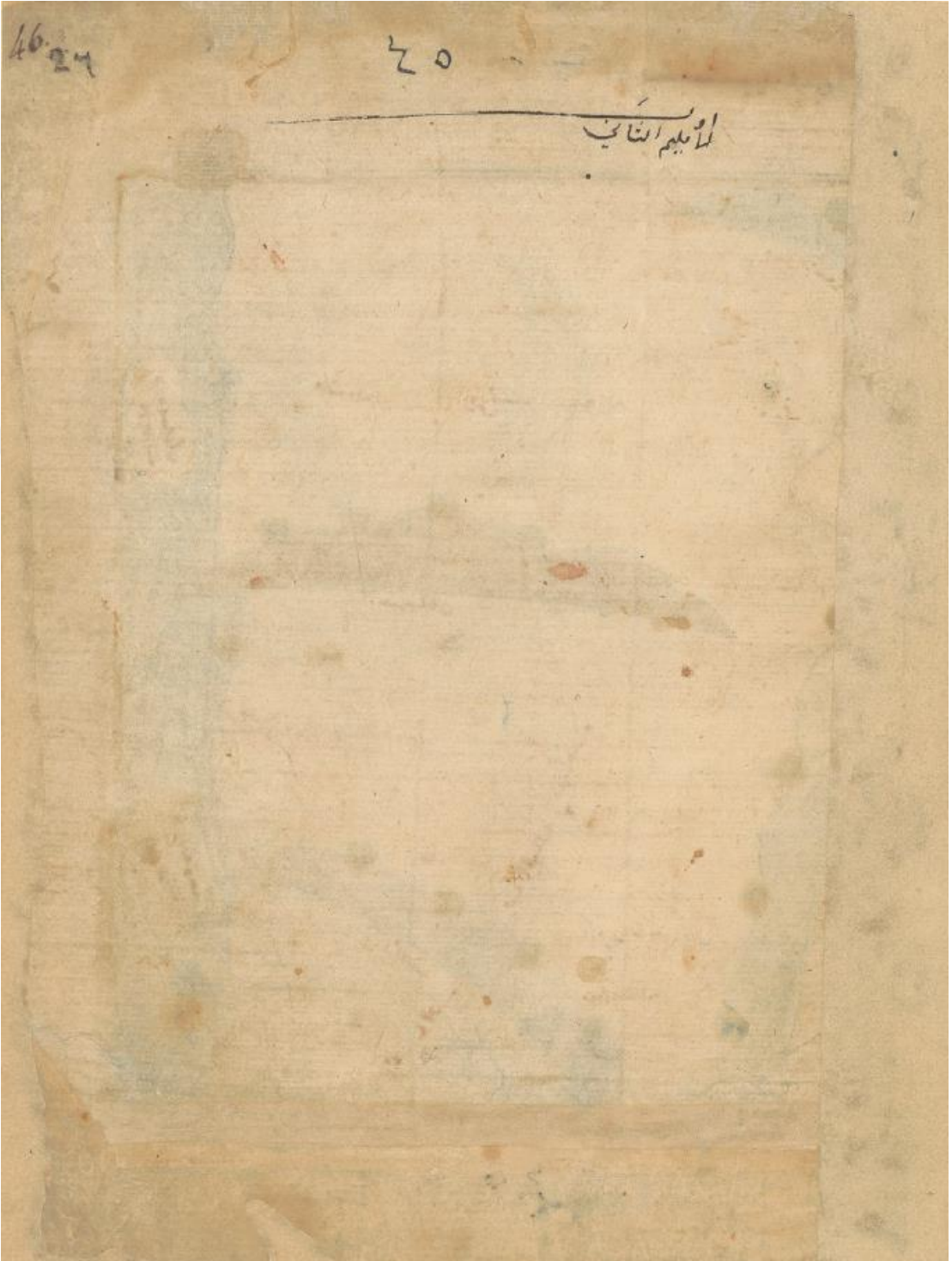
Vertical marginal text on the left side of the page.

Vertical marginal text on the right side of the page.

نور الله له بالخلاص حتى يمتدح كلف ثمة الله وعومر علامة اخرى للخلاص اذ اقصى الله
 بوزن ربي ان يمتدح على طوبى من ضاير اذ سبق للنور ضاهة شعله نار وبتتبعي المتعش
 فاذا انا وء علامته من علامته الفلص وسلا ستموا بصر عينا وناوتت الا حيا رعبه حتى لا يفر
 على انظاره وبتتبعي الصين وابتدأ بفرق بالعينوه اما سنا حار وها انما حين لتتبعه ما في الحيوان على
 اشرا كيب فتعلمه ويجوز تحول سوه النور لانه ما في حرا او في سوا واذ انزل على الصراف سوه النور
 ضروبا الخضب بعضها يتعقق بغير سوا بله الاربعة والخروج لهم عن الطربون وافر من سوا الله سبحانه للوه
 الاربعة سبعة صغيرة شتمى المبيوة فاذا انما من الاربعة الصغيرة بقوتها وتزنت على وجهها
 بلا شغل من الخربا دامت الصغيرة تتبعها وعلو الصنور الصين من عينا انما يتصور
 البنية وتوزن في الظلمة الرصيف الضير واربعة سبعة اذ ربع الا بنية الاضواء وانما عطرته في
 واحد عطرته وانما واعلى ملوكة المشر بالمرأ وتفسير من الاضواء ملوكة وينتقله الملامح وتبسطه
 بلا اذ الشاج ويقف ملوكة الطاب من وهو ملوكة حارة وهو ملوكة الحور وهو الحارة وهو ذبني ويحكي
 ان له خمسين البيل وله النيبك المخرج من لوه العود المصنوع من يلقوه الملقح المستحق في النور ويتصل
 ملوكة بالعين وامل المشر سبعة حيا من حراما العنا تجرته وهم الاضواء في سنج والملا يطون في
 ولا يكون في عيونهم وجميع الاضواء في حفرهم مع عفر القار وهم لا يحضرون في حرمهم الضرا مية ومع عينا
 الصنور لبا لهم جلود الموقود غيرهما من الموقود وربما رفب الرجل صمغ ويوه عفا ويجمع الصنور
 القاسق شيب على جلوه بوزن الابل منطوب عليهم وبتتبعي الله عر وجل ويحيف لهم امور من سبطت
 من ميا بولا مع الها صية وسوا البوا مية لا يفرنون الحور واما من البوا واما ذبح الاضلاع على صية
 المتوسطة الى الله تغلى ويقوم الجنس الثالث وهم الطننوتية يشربون من العنقوتية انواع يطقت
 ولا يشرفون في شربها بانه انهار فوا عفر لهم وسره الصيفة يتزوجون في البوا مية والبوا مية
 لا شروج لهم وهو سوا الصنود وبة ومع الملاحون والاشكال البوا مية وهو يوم العنقوتية ومع اشكال
 ايضا عات والفرن منهم المتواليات بهم اشكال الحور في اشكالهم يشعرون منهم البوا مية ومع
 حيا حيا معور رعب ومقارب وانواع من الاضواء ومن سب اشكالها مثل السرا مثل ان يعرض
 فيهم من سب اشكالها من الرمش ومع من سب اشكالها من الرمش من سب اشكالها من الرمش

العنق من فوقه بالاشارة الملتصقة بحسبها الموقرة والحقح بحسبها...
 من هو الباق ومنه في جسمها ومنه من يلو اسنقن ويجزئها ويعتقد ان لها لفة اخرى...
 الجفان ومنه من يلو اسنقن ويجزئها ويعتقد ان لها لفة اخرى...
 مع يتوسلون بها ومنه من يلو اسنقن ويجزئها ويعتقد ان لها لفة اخرى...
 واخرها من يلو اسنقن ويجزئها ويعتقد ان لها لفة اخرى...
 فربما يستمر ليزورها بالان يلو اسنقن ويجزئها ويعتقد ان لها لفة اخرى...
 فربما يستمر ليزورها بالان يلو اسنقن ويجزئها ويعتقد ان لها لفة اخرى...
 ومن على حوز بعضه من اليتيم من الابد البعوض ومع ذلك الصيق بالاشارة الموقرة...
 بلون ذلك المشكل فيك كما عينه والرضله ومنه من يلو اسنقن ويجزئها...
 جنبه بوجوه البقا بحسب الاستقار وحسب المصانق والبرياء صات كسيرة المزاد...
 الجسدي وفيها بالبربر وباشارة ان منها جميع ما يدرية حادون ومنه على شدة...
 في تروا المنورا في حوة من بلاد اليمن كما قلنا ايضا وفيها يلو اسنقن...
 عاهرة وبها حوة ملوك كثر في كرامة البصيرع والبعوض يقال له المنور...
 حارة ومنه على حوض السيرة عاده في رعيته ويبيع بوجوهه فادوية...
 حارة من حارة في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته...
 العزبة والعبوة يلو اسنقن ويجزئها ويعتقد ان لها لفة اخرى...
 في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته...
 في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته...
 في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته...
 في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته في رعيته...

مؤمنه وتبرعه من غير شوية ولا تطويل ولا وسامة ويروى لها جيب ومع ذلك طائفة مجتهدين
 صغرى مشرعته ديان حياطة كثير الصوفه على الضعفا ودينه عبادة البرود ويقوم عليه وموسى
 العنونه الخرابت اسمير واسل العنونه والصين ظلم لا يتكلمون الخالق والميتقونه بحضنه وضعتهم
 الاقلمية ولا يقولون بالرسول ولا بالكتب ولا حل حلال الا جاز فون العنونه الاضباب واسل الاقلم الاقلم
 ظلم منصر فاما اسفل العنونه والسند والصين ظل من اخنض منهم البصر فلو انهم سمعوا وانما اسفل العنونه
 من التزيم والحسنة والنوبة وسائر الشدة ان التزيم سبوت لم ينج بلفظة الرطوبة البقوتة وتوالي اشراف
 المشنق لمع وحسما عليهم دأبنا تفلقت شعورهم وامشوت الواجح وانكثت اعراقهم وتكثفت
 جلود انراهم وتشققت خصلهم وتلفت معارهم وبصرت اذقاهم فبهم في غاية الجهالة وانظرون
 وايضا يتعجبون وقاموا انصر منهم عالم او ينيل فاما يكتمسب ملوهم السباسة والعزايك لتعليق
 من افوام يتصلون اليهم من اسل الاقلم الرابع او الثابت من غير السبيرة اخبار الملووط وتقصها وفي
 سزلمة ظلم الاقلم من الحبر انات اليه لا تجر يقين من الاقلم السسته الباقية العبيلة والطورثا سب
 وانرايب والفرقة ذوات الاقلم والفرق والجواميس التي اذا ذاب لها والسما ينوي صيد في
 الخلق وقد نغم فيهم قبل منرا وانهم يتعلون بالبحر فلا يفتنون الشايق المزايمية التي ذكرها ابن
 خرداذبة وحظاها طاجب كتاب الهجاب واخر ايضا عنها جماعة من الموليين والطل منتمس
 بانها في يقولون في جبال جزير الزاج تقايق تلغ العيل والجامون ولا يعرفون اذ اضرعت به
 وبسوا الاقلم ايضا معون الزمرد ولا يوجد على الارض الا في المغر من المزدور قبل قرا واليا قوت بانواعه
 لا يوجد الا جزيرة سرتوب وحزله الواية التي في جزير اليمن وجزر من طر المسماة بالباية لا يوجد
 الا في سوا القنوم ونغني وحزله الواية المسماة بالعتين لا تكون الا في سوا الجزر وسماها افرا
 لوجره كثير واغصان المسماة سنفنتون لا تكون الا في سوا النيل من بين الالف فيمس
 لا في عتق وفي سوا الاقلم من الجيب العرنبل والسنول والظامود والعود وحل في الالف يجرشع منما
 في سوا الالف في سوا الاقلم بعينه والليل والنما وفيه سخا ميا في حال عتق
 منما وتبان في قنوم المسما على الالف في اخر من جملة العرنبل في سوا لا يستمر في
 عتق وعما على الالف في سوا الاقلم في قنوم وخالق عليه وبما ذكرنا من الاحكام

اهل الصين مصور

ومما جلي في الطب الصيني الاختبار ان ملوط الصين واكثر ملوط الصين لا يتشون الرشح بل يعزلون
 به وتعالونه ويتخلصون منه اكثر مما يتخلصه المتعلمون له حتى انه لا يوجب اطلاقه من ابطه اذا طار
 عنده تشون اولاد الاربعين واحفرهم في صنعة الرشح ولم تزل ملوط الصين تغل مثل تشون ولا تشون على
 الرشح ايضا والتشون بضعفة وانما الحق في الفضل صنعة الخنازير وذلك انهم يسمون صانع الخنازير خالفا
 صفيثا والمصور خالفا طيبا وكذلك من صنعه استعملوا الى باحة اربع مراجل وسمى مربيه المليلب
 المستحق لقب صوغ ومزده الموشيد ارجلهم وموضع رجاليه وخزان امواليه وموضو حرمه وعتاليه
 ومما حكي صاحب كتاب الاخبار عن ملوط الاصطرا ان سزا المليلب له ابتلا ما يذره روجه مظهر وانفساء
 ومثلي ثليلب المليلب فمعه العزة لا يستحق عندهم بله الملولب وله من العيلة ايضا المحورة للمزج
 العرسل بحفة برجاله واسلمة من ارضها ومثلي تكلم له منوه العزة فليس له الملولب عندهم مع
 ومزج من الصين من النساء والعيلة يتقنون على غيرهم من الملولب ولا في المليلب بالصين الا من رثه عن
 ابيه واخوته او اقرابه ومع جازون على سمن العزل وهو من الامان ومزجهم جيدة صنيعة على الحد وهو
 المحروية على صفة بخر حزان وعلى مزل العنز يتقنون في مزله المرنية من جابوا وجافوا وعزها من
 مزج الصين المستغرة ومن موشه باحه الى مربيه شرجوا ريع مراجل ومربيه
 شرجو على مزر صغير يقع في البحر الشرفي ومز موشه شرجو والمز اربع مراجل ومربيه شرجو الى
 موشه شرجو اربع مراجل وموشه شرجو موشه شرجو موشه شرجو موشه شرجو موشه شرجو
 وحشم وعشير وملد عظيم ومثلي مثل الملولب التراجيلين اليه موشو حاران من ربح القرب المستور
 في الماشية والخنزيرية ومن المليلب خيول تنزوية حراقة الخراب معانط في الخيل اعظم الخنازير
 في المليلب وزج الاقراط سوا الاقراط فيهم بوليد ومز موشه شرجو الى موشه فاشا
 قاي مزج وسمى موشه اسلمها حوا ربح عن موشه اسلم الصين ومز موشه شرجو بالشار على موشه
 الموشية ومز موشه فاشا الى موشه شرجو اربع مراجل ومز موشه شرجو من فاشا الى موشه باجه
 عشرين مراجل وكذلك من موشه سا ورجا الى موشه باجه عشرين مراجل باقا موشه شرجو الصين وان موشه
 عليلب وعليه عتارات وحكي صاحب كتاب الهجاب اربع مزل العنز شجرة عظيمة باسفة نيشان
 انما من حردا واستحق بالنساء الموشية تشوا ومن موشه شرجو العنز موشه شرجو

له

الماخوذ من خمسة اذرع في غلظ ذراع وكثفه ربعاً رأسيه ثلث شقبة غلاط مضمونة
 مخزودة كالنار وعنومها رجلان غيراً كثيراً ويعول للمعز بالعلم البركة وسبيل الجنة
 انما الذي خرجت من قسبي الجنة وذلك التامق عليهما فصورى لمن صدر من الحجرة والفتى
 بنفسه على منزل العمود فيستوي لواله واحداً وحده يتفرحونه فيمعدون الى الحجرة والفتى
 على العمود فيسفلون ويوتون في ما القشر والحاضرون من الناس يزعمون لهم بالطوبى والمسير
 الى الجنة والقرية الوايمة ويقال في عرضها ربع فيه واصا جزيرة النخيل اية شامخة القم في قبان
 جريبي الصين يخبون عليها ويخلون فيها حتى ما حيا كتاب الهيايم ان في معز الجزيرة يوماً
 لمع اذ ناك ولمع ملة منهم وبما ذكرناه كقاية لوزي العصابة والى معاً انتمى اخر لا فيلج الشاي
 والحمل لله كثيراً

في الجزء العاشرة من الافيج الشاي والحمل لله
 وتبليغ الجزء الاواسم الفلج الثالث ان شاء الله

89

۸۸

الأول
في التكميل الثاني

